

MUUTTOLIIKE PAKOTTAA RAKENNEMUUTOKSEEN

Kunnallissalan kehittämissäätiön
tutkimusjulkaisut, nro 24

© Pole-Kuntatieto Oy
ja tekijät

Vammalan Kirjapaino Oy, Vammala 2000

ISBN 952-9740-75-1

ISSN 1235-6956

Esipuhe

Muuttoliike on kiihtyessään nopeuttanut alueellista rakennemuutosta. Sen kustannukset ja muutospaineet ovat alue- ja kuntatalouden kannalta suuret. Tästä teemasta keskustelimme Kunnallisalan kehittämissäätiön kanssa ensimmäisen kerran jo muutama vuosi sitten. Vaikka tutkimuksen toteuttaminen siirtyi parilla vuodella, aihe ei ole menettänyt kiinnostavuuttaan. Päinvastoin rakennemuutoksen paine vain kasvaa ja alueiden sopeutumiskyky on kovalla koe-
tuksella.

Tässä työssä on tutkittu maakuntien, seutukuntien ja kuntien vertailevan tarkastelun avulla, kuinka muuttoliike vaikuttaa sekä muuttovoittajiin että muuttoliikkeessä menettäviin alueisiin. Maakunnat ovat kattavasti tarkastelussa mukana. Seutukuntien osalta on tyydytty tarkastelemaan muuttovoittajia ja joitakin muuttotappioseutuja. Kunnista on otettu esille vain esimerkkitapauksia. Tavanomaisten väestöä, työllisyyttä ja tuotantoa koskevien tarkastelujen lisäksi olemme valottaneet muutosta asuntomarkkinoiden ja asuntokannan näkökulmasta sekä arvioineet muutamien kuntien osalta kunnallistalouden sopeutumista.

Alueiden sopeutumisen kirjo on moninainen, ja sopeutumista vaaditaan sekä lähtö- että tuloalueilla. Muuttoliike ylläpitää muutosta, jonka seurauksena realisoituvat tehokkuushyödyt mutta myös rakennemuutoksen kustannukset, joista hyviä esimerkkejä ovat kiinteistöjen vajaakäyttö ja asuntovarallisuuden suhteellinen arvonlasku muuttotappioalueilla.

Tutkimus on tehty Turun kauppakorkeakoulun yleisen taloustieteen laitoksella kansantaloustieteen oppiaineyksikössä. Kiitämme Kunnallisalan kehittämissäätiötä hyvästä yhteistyöstä, josta meillä on aikaisempiakin myönteisiä kokemuksia.

Turussa 8.9.2000

Paavo Okko Asko Miettälä Elias Oikarinen

Sisällys

TULOKSIA JA JOHTOPÄÄTÖKSIÄ 9

- 1 JOHDANTO 12
 - 1.1 Rakennemuutos, muuttoliike ja väestön keskittyminen 1990-luvulla 12
 - 1.2 Tutkimuksen tavoite 15
 - 1.3 Tutkimusmenetelmät ja -aineisto 16
 - 1.4 Tutkimuksen kulku 16
- 2 MUUTTOLIIKETEORIAA JA TUTKIMUSTULOKSIA 18
 - 2.1 Muuttoliikkeen syyt 18
 - 2.2 Miksi väestö keskittyy? 20
 - 2.3 Muuttoliikkeen aluetaloudelliset vaikutukset 22
 - 2.4 Rajakustannus ja yksikkökustannus kuntataloudessa 24
 - 2.5 Asuntopääoman tuoton muodostuminen 24
 - 2.6 Muuttoliiketutkimuksen menetelmäongelmia 29
 - 2.6.1 Aluejaot 29
 - 2.6.2 Tutkimusnäkökulmat ja -kohteet 30
 - 2.6.3 Tutkimusmenetelmiä 31
 - 2.6.4 Väestönkehityksen ennustaminen 32
 - 2.7 Keskeiset tutkimustulokset muuttoliikkeen aluetaloudellisista vaikutuksista 33
- 3 MUUTTOLIIKE MAAKUNTIEN VÄLILLÄ JA MAAKUNTIEN KEHITYS 41
- 4 MUUTTOLIIKE JA ALUETALOUKSIEN KEHITYS KASVAVISSA JA SUPISTUVISSA SEUTUKUNNISSA 49
 - 4.1 Muuttoliike ja väestönkehitys seutukunnissa 49
 - 4.2 Muuttoliikkeen ja aluetaloudellisten muuttujien yhteydet seutukunnissa 51
 - 4.3 Muuttoliikkeen yhteys asuntojen hintatasoon, vuokratuottoon ja käyttöasteeseen 58
- 5 MUUTTOVOITON JA MUUTTOTAPPION KUNTA-TALOUDELLISIA VAIKUTUKSIA 64
 - 5.1 Kohdeseutukuntien kuvaus 64
 - 5.2 Väestörakenne muuttoliikkeen taustatekijänä 65
 - 5.3 Aluetalous muuttoliikkeen taustalla 70

5.3.1	Tulotaso	70
5.3.2	Verotulot	72
5.3.3	Työllisyys ja huoltosuhde hyvinvoinnin mittapuuna	74
5.4	Investointimenot kunnallistalouksissa	77
5.5	Käyttömenot	79
5.6	Vuosikate	84
5.7	Asuntojen hinnat ja käyttöaste	86
5.7.1	Asuntojen hintataso ja sen kehitys – boomia vai ei?	86
5.7.2	Asuntojen käyttöaste	89
6	YHTEENVETO	92
6.1	Teorioiden soveltuvuus alueiden analyysiin	92
6.2	Näkökulma aluepolitiikkaan	96
	LÄHTEET	97

Tuloksia ja johtopäätöksiä

Väestön ja taloudellisen kasvun keskittyminen viime vuosituhannen lopulla on tulkittu seuraukseksi globalisaatiosta ja keskittymisen eduista. Samalla vanhat teoriat muuttoliikkeestä ja sen aluetaloudellisista vaikutuksesta ovat joutuneet kriittisen tarkastelun kohteeksi.

Suomessa on pelätty niin väestön kuin alueidenkin kahtia jakaantumista. Käytännössä keskittyminen on nähty osin välttämättömäksi, jotta voisimme menestyä globaaleilla markkinoilla ja EU:ssa riittävän suurten tuotanto- ja palvelukeskittymien turvin. Ns. endogeenisen eli sisäsyntyisen kasvun merkitys on tässä yhteydessä oleellinen. Toisaalta aivan perusteetta ei ole maalailtu kumulatiivisen kurjistumisen kauhukuvia maamme suurimman osan autioitumisesta, kun muuttoliike siirtää nuoria ja ohjaa syntyvyydenkin keskuksiin. Syrjäseuduille jäävät vanhukset. Palvelut katoavat, eikä julkisen sektorin tukeakaan voida enää ohjata taantuville alueille yhtä massiivisesti kuin aikaisempina vuosikymmeninä.

Tarkastelemme tässä selvityksessä muuttoliikettä aluetalouksien haasteena teorian ja yksinkertaisten empiiristen analyysien avulla. Painopisteenä tarkastelussa ovat aluetalous, asuntomarkkinat ja kunnallistalous.

Tutkimuksen valossa päätelmä Suomen kahtia jakaantumisesta on yksioikoinen. Kaikkien käsittelemiemme kolmen aluetason analyysin perusteella näyttäisi paremminkin siltä, että meille on syntymässä uudenlainen aluerakenne, jossa niin kasvavissa maa- kuin seutukunnissakin on voimakkaasti taantuvia alueita. Sen sijaan supistuvilla alueilla pienetkin kasvukeskukset ovat poikkeuksia, mikä antaa aihetta arvokeskustelun lisäksi uusien aluepoliittisten keinojen etsintään esimerkiksi koulutuksen, verotuksen ja modernien tuotantoedellytysten edistämisen avulla.

Maakunnat ovat alueellisina tutkimuskohteina hyvin heterogeenisiä. Oikeastaan vain neljä maakuntaa on pystynyt kasvattamaan väestöään laman jälkeen. Myös bruttokansantuotteen kasvu on keskittynyt muutamaan maakuntaan. Näissä maakunnissa sijaitsevat Suomen suurimmat aluekeskukset, ja huipputek-

nologian tuotanto on keskittynyt niihin. Muuttoliike on tulosten perusteella klassisen teorian vastaisesti kasvattanut tuloeroja maakuntien välillä.

Mielenkiintoisempia ja mielekkäämpiä tarkastelukohteita ovat seutukunnat ja kunnat. Seutukunnissa yksi johtopäätös on, että työllisyys ja huoltosuhde-erot ovat kasvaneet, vaikka tuloerot ovatkin hieman tasoittuneet. Huomattavaa on myös, että pääomien vajaakäyttö ja arvonalasku eräillä muuttotappioalueilla on ollut merkittävä, vaikka yleisesti puhutaankin asuntomarkkinoiden ”boomista”. Kun keskuksissa tuskaillaan kasvavien inflaatio-odotusten kanssa, supistuvilla alueilla ongelmana on varallisuuden deflaatio. Varallisuus myös keskittyy, kun vajaakäytöstä syntyy toisaalta suuria rakennemuutostaloudellisia. Monessa seutukunnassa joudutaan vakavasti miettimään kasvun edistämisen ohella supistumisen strategioita. Myös asenteellisesti ja poliittisesti kipeitä purku- ja vetäytymispäätöksiä joudutaan ongelmallisimmilla alueilla tekemään.

Kasvualueilla tarvittavat investoinnit infrastruktuuriin, palveluihin ja asuntoihin sisältävät riskin niin kasvu- kuin korkokehitystäkin ajatellen. Kunnilta vaadittavat suuret pitkän aikavälin investoinnit sitovat tulevaisuuden verotuloja, jotka ovat alttiita vaihteluille. Riskien arviointiin ja hallintaan kannattaa uhrata resursseja kunnissa ja seutukunnissa.

Asuntomarkkinoilla hintojen vaihteluun (tällä hetkellä nousuun) puuttuminen estää toisaalta sellaista markkinoiden toimintaa, joka voisi pitkällä aikavälillä olla tehokasta. Kun valtion tukeman rakentamisen ohjaaminen kasvukeskuksiin tuntuu sinänsä järkevältä, voivat sen seuraukset olla lopulta muuttoliikkeen ja aluetalouden kannalta ongelmallisia. Vaikka ylikysyntään puuttuminen tuetulla tarjonnalla onkin ymmärrettävää, estää esimerkiksi aravatuen keskittäminen pääkaupunkiseudulle osittain luonnollisen, korkeiden hintojen aiheuttaman työntövaikutuksen toteutumisen, mikä edelleen edistää keskittymistä.

Kunnissa mielenkiintoisimpia tunnuslukuja ovat vuosikate sekä investointi- ja käyttömenot. Muuttovoittokunnissa on viime vuosikymmenen lopussa ollut keskimäärin parempi käyttökate kuin väestöään menettäneissä kunnissa. Tämä johtuu osittain siitä, että investointipolitiikassa ollaan vielä viisaasti varovaisia. Muuttotappiokunnissa veroäyriä on jo jouduttu tuntuvasti korottamaan, ja palvelujen tuottamisen kustannukset uhkaavat käydä monelle kunnalle ylivoimaisiksi.

Luvussa 5 esitetään runsaasti kuvioita seutukuntien sisäisestä kehityksestä. Tiedot osoittavat, että kuntien välillä on suuria eroja myös seutukuntien sisällä niin alue- ja kunta- kuin kiinteistotaloutta ajatellen. Vaikka kuvioita on paljon, ne on jätetty kohdealueiden hyödynnettäväksi esimerkiksi kuntakohtaisten erojen selittämiseksi eräänlaisen benchmarkingin mielessä.

Esimerkkikuntien valossa näyttäisi siltä, että kunta voi omalla politiikallaan vaikuttaa taloudelliseen menestykseen. Kaikki kasvua ja verotuloja synnyttävät tekijät eivät ole ulkoa annettuja. Luottamukselliselle seutukunnalliselle yhteistyölle olisi edelleen voimakas tilaus. Tämä tilaus koskee sekä käyttömenojen hillintää että erityisesti pääomien tehokasta seudullista käyttöä ja riskien hallintaa.

Vuosituhanneksen lopulla tapahtunut muuttoliikkeen kiihtyminen Suomessa on yksi pitkäaikaisen keskittymisen käännteentekevimpiä vaiheita. Se on pitkälti

markkinavoimien ja ihmisten valintakäyttäytymisen perusteella tapahtuvaa maantieteellistä siirtymää Euroopan ydinosan suuntaan, mikä on tuttu ilmiö monissa muissakin EU-maissa. Keskittymisen kääntöpuolena ovat autioituminen ja rakennemuutoksen kustannukset. Pohdittaessa, kuinka paljon kehitykseen voidaan ja halutaan vaikuttaa, on otettava huomioon realistinen pitkän aikavälin sisäinen aluerakenne. Sen tulisi täyttää myös kansalaisten odotukset tasapainoisesta aluekehityksestä. Nykyistä systemaattisemmin tulisikin pohtia, millainen keskittynyt aluerakenne Suomeen halutaan. Vasta perustellun tahtotilan ja strategian avulla voidaan harjoittaa suunnitelmallista aluepolitiikkaa.

1 Johdanto

1.1 Rakennemuutos, muuttoliike ja väestön keskittyminen 1990-luvulla

Olemme nähneet, että taloudellinen toiminta hakeutuu sinne, missä sitä on paljon jo ennestäänkin. Samoin tekevät – tai joutuvat tekemään – myös ihmiset. Kasvu johtaa kaupungistumiseen. Jotkut väittävät, että kaupungistumisaste on parempi taloudellisen kehittyneisyyden mitta kuin tulotaso. Moni näyttää epäilevän, että keskittyminen ei ole ihmisten pyrkimysten aikaansaamaa vaan mieluummin onnetonta markkinavoimien myllerrystä. Aluepolitiikkaa on kaivattu apuun. Jotkut taitavat olla valmiita pysäyttämään koko kasvun.

Maan sisäinen muuttoliike onkin nopeutunut huomattavasti vuoden 1993 jälkeen. Tämä liike poikkeaa eräissä ratkaisevissa suhteissa edellisestä suuresta, 1960-luvulla tapahtuneesta muuttoliikkeestä. Voidaan olettaa, että nykyinen muuttoaalto on osa meneillään olevaa tietoteollista kehitystä, jota ei pidä nähdä vain uhkana vaan myös mahdollisuutena (Värynen–Okko 1998; Vartiainen 1997).

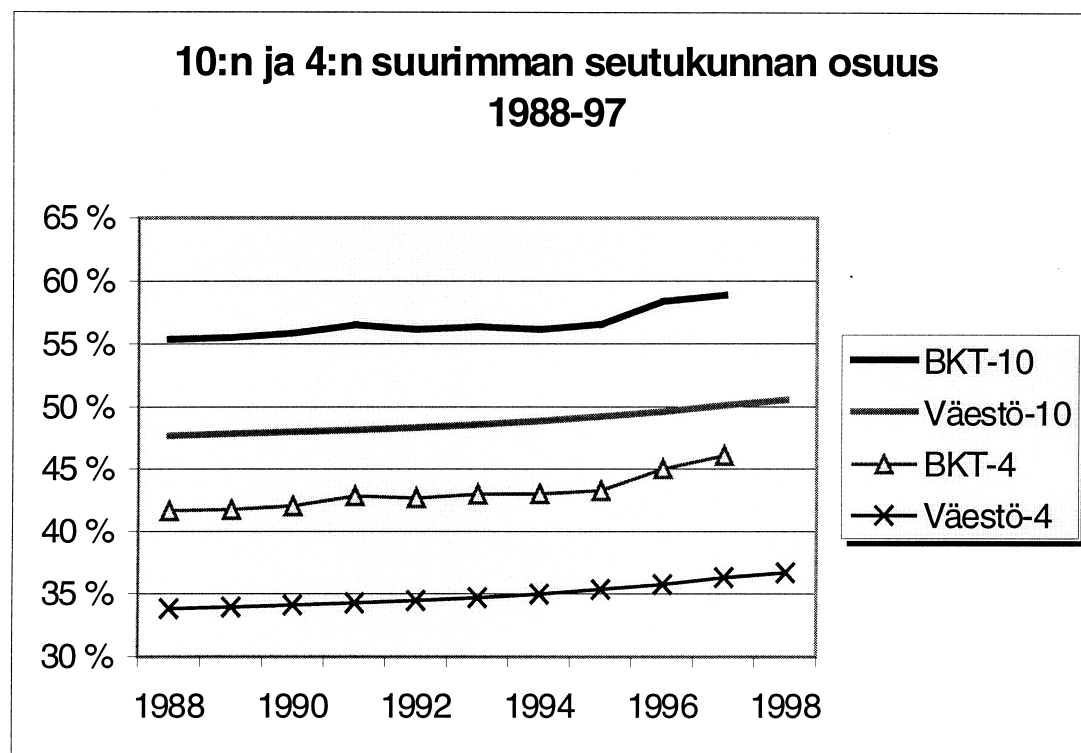
Suomalaiset keskittyvät nyt puoleen kymmeneen kasvukeskukseen. 1970- ja 1980-luvuilla tätä kehitystä hidasti julkisen sektorin nopea kasvu, joka jakoi työpaikkoja myös keskusalueiden ulkopuolelle. Julkisen sektorin kasvun pysähtyttyä muuttoliike kasaa taas väestöä suurimpiin keskuksiin, ja sen suunta on nimenomaan taloudellisesti keskeisiin, kansainvälisessä yhteistyössä mukana oleviin kaupunkeihin. Maatalousvaltaiset kunnat ja pienet aluekeskukset uhkaavat kuihtua pois väestökartalta. Nuorten ja koulutettujen ihmisten ollessa liikkeellä muuttoaalto vie taloutta ja osaamista johtaviin kaupunkeihin. Tämä autioittaa ja ikäännyttää samalla maan reuna-alueita. Alueiden välisistä muuttajista yli puolet on 15–29-vuotiaita, jotka liikkuvat joko maaseudulta aluekeskuksiin tai niistä varsinkin pääkaupunkiseudulle ja muuttavat näin alueellista ikärakennetta. Muuttajat ovat pääasiassa opiskelijoita, työpaikkaan muuttavia tai työttömiä. Yliopistokaupunkien kyky vetää puoleensa muuttajia on yksi merkki osaamisen

keskittymisestä ja merkityksestä. Yliopistokaupunkien kasvanut muuttovoitto on osittain seurausta vuonna 1994 voimaan tulleesta kotikuntalaista, jonka johdosta opiskelijatkin kirjataan muuttajiksi. Tämä on vaikuttanut suuresti myös tilastoidun muuttoliikkeen kiihtymiseen.

Kaikesta päätellen kyse ei ole vain satunnaisesta, lamasta toipumiseen liittyvästä ilmiöstä, vaan elinkeinorakenteen lisäksi muun muassa globaalistumiseen ja integraatioon liittyvästä syvemmästä rakennemuutoksesta. Suomen henkiset resurssit on perattu ja pantu liikkeelle muuttuvan teknologian sekä laajenevan ja kansainvälistyvän talouden tarpeisiin.

Väestön keskittymistäkin voimakkaammin keskittyy elinkeinotoiminta ja sen aikaansaama tuotanto. Kuvio 1.1 havainnollistaa hyvin, kuinka kymmenessä ja neljässä suurimmassa seutukunnassa BKT ja väestö ovat molemmat olleet kovassa kasvussa, kuitenkin niin, että BKT:n kasvu on ollut väestönkasvuakin ripeämpää.

Kuvio 1.1: Kymmenen ja neljän suurimman seutukunnan väestö- ja BKT-osuuksien kehitys.

Muuttoliikkeen yhteydestä Suomen aluerakenteeseen saa yksityiskohtaisempaa tietoa muuttotasetta (nettomuutto / 1 000 asukasta) kuvaavasta maakunta-kohtaisesta taulukosta 1.1.

Maakunnallisesti tarkastellen vain Uusimaa, Itä-Uusimaa, Pirkanmaa, Varsinais-Suomi ja Ahvenanmaa ovat hyötäneet muuttoliikkeestä (joka tosin toisaalta lisää taloudellisia ja sosiaalisia kustannuksia). Varsinkin Itä-Uudellamaalla, Varsinais-Suomessa, Uudellamaalla ja Pirkanmaalla muuttovoitto on kaute-

Taulukko 1.1: Muuttotase (nettomuutto / 1 000 asukasta) maakunnittain 1993–1998.

Maakunta	1993	1994	1995	1996	1997	1998	ka. 93–98
Uusimaa	3,81	5,37	6,62	7,09	7,23	7,43	6,26
Pirkanmaa	1,55	2,52	3,42	3,39	3,45	3,85	3,03
Varsinais-Suomi	0,27	2,80	3,37	2,95	3,41	4,14	2,83
Ahvenanmaa	2,23	3,50	1,19	0,79	3,54	4,57	2,64
Itä-Uusimaa	-4,58	-1,94	-1,42	2,20	2,25	8,51	0,83
Keski-Suomi	-0,44	-0,27	-0,92	0,53	0,20	-0,73	-0,27
Kanta-Häme	-0,14	-1,09	-2,12	-1,92	-0,54	-0,97	-1,13
Pohjois-Pohjanmaa	-1,33	-1,23	-0,09	-1,59	-3,07	-2,26	-1,60
Vaasan rannikos.	-2,22	-2,57	-2,29	-2,31	-2,42	-2,54	-2,39
Päijät-Häme	-1,98	-2,66	-3,15	-4,49	-1,43	-1,90	-2,60
Etelä-Karjala	-3,20	-2,87	-4,68	-3,82	-1,66	-4,29	-3,42
Kymenlaakso	-2,56	-4,24	-4,61	-3,44	-3,81	-2,48	-3,53
Pohjois-Savo	-1,27	-2,64	-3,05	-3,33	-4,56	-6,35	-3,53
Satakunta	-2,12	-4,04	-4,40	-5,33	-4,88	-5,30	-4,34
Etelä-Savo	-1,63	-3,51	-3,63	-5,15	-6,09	-6,96	-4,50
Pohjois-Karjala	-1,15	-2,18	-4,98	-6,46	-6,79	-8,00	-4,93
Etelä-Pohjanmaa	-1,34	-4,23	-7,03	-6,19	-6,91	-5,17	-5,15
Keski-Pohjanmaa	-0,48	-1,79	-8,35	-8,83	-7,09	-6,87	-5,57
Lappi	-2,67	-6,86	-7,58	-7,57	-9,56	-13,76	-8,00
Kainuu	-4,85	-8,14	-9,13	-10,33	-13,21	-12,40	-9,68

Lähde: TuKKK/Tilastokeskus

na 1993–1998 nopeutunut. Itä-Uusimaa kärsi vielä vuonna 1995 muuttotappiosta, mutta on Uudenmaan kasvun vanavedessä lisännyt houkuttelevuuttaan: vuonna 1998 Itä-Uudenmaan muuttotase (8,51) oli maakunnista korkein.

Muuttotappiot ovat olleet suuria ja voimistuvia etenkin Kainuussa, Lapis-
sa, Etelä-Savossa sekä Pohjois-Karjalassa eli suomalaisilla kehitysalueilla. Myös
Etelä- ja Keski-Pohjanmaalla muuttotase on ollut voimakkaasti negatiivinen,
mutta viime vuosina kehitys on kulkenut hieman parempaan suuntaan. Pahiten
on kärsinyt Kainuu, joka on menettänyt kolmena vuotena peräkkäin yli prosen-
tin koko väestöpohjastaan muuttoliikkeen mukana.

Todellisuudessa vilkastuneen muuton synnyttämä alueellinen jako ei kui-
tenkaan halkaise maata kahtia millään yksiselitteisellä tavalla, vaan syntymässä
on pikemminkin moninapainen ja -muotoinen aluejärjestelmä. Tosiasia on kui-
tenkin se, että suurimmat ja monipuolisimmat kaupungit ovat nettomuuton koh-
teena. Vuonna 1998 kuusi nopeimmin kasvanutta kaupunkia olivat Helsinki (net-
tolisäys 7 013 henkeä), Espoo (4 099), Tampere (2 542), Vantaa (2 541), Turku
(2 162) ja Oulu (1 913). Väestöä menettivät puolestaan eniten, Kuhmo (-345),
Kemijärvi (-337), Lieksa (-334), Forssa (-271) ja Imatra (-259), jotka kaikki
ovat sangen kapealla yrityspohjalla toimivia paikkakuntia.

Muuttoliikkeen keskittävä luonne näkyy hyvin myös asetelmassa, jossa muuttovoitto esitetään seutukuntien väkiluvun näkökulmasta (esim. Okko et al. 1998). Muuttovoittajia on vähän, ja lähinnä vain yli 50 000 asukkaan seutukunnat yltyvät siihen. Muuttovoittoa saavat siis muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta vain suurimmat seutukunnat, kun taas muuttotappio on suhteellisesti suurinta pienissä seutukunnissa. Väkiluvun ja muuttotaseen välinen korrelaatio on 0,50.

Muuttoliikkeen yhteiskunnalliset vaikutukset muodostavat erittäin monitahoisen ongelmakokonaisuuden, jota on pystytty vain karkeasti valottamaan. Yhteiskunnan rakennemuutoksen yksi ulottuvuus on muuttoliike, joka syntyy yksilöiden päätöksistä mutta johtaa yhteiskunnallisiin seuraamuksiin, joita kukaan ei ole välttämättä tavoitellut: muuttajat synnyttävät sekä positiivisia että negatiivisia ”ulkoisvaikutuksia”.

Taloudellisesti vahvistuneiden alueiden eli muuttovoittoalueiden kehityspiirteet ovat toisenlaisia, mutta niidenkin kasvuun liittyy kipuja: tulomuutto ei ole yksinomaan taloudellisia hyötyjä kasaavaa. Kustannuspuolta rasittavat lisääntyneet asuntotuotannon vaatimukset sekä taajamien infrastruktuurin ja palvelujen ylläpitämisen tuomat lisämenot. Ne kuitenkin korvautunevat myöhemmin vaurastumisen myötä. Toisaalta muuttoliike ja voimakas väestönkasvu aiheuttavat paineita suuriin infrastruktuuri- ja asuntoinvestointeihin, joihin liittyy suhdanteiden lisäksi monenlaisia muita riskejä.

Muuttoliike vaikuttaa merkittävästi kunnallistalouteen. Muuttajat saavat aikaan muutoksia kuntien väestörakenteeseen ja vaikuttavat näin ollen kunnallisten palvelujen tarpeeseen. He vaikuttavat myös kuntien verotuloihin ja valtionosuuksiin. Kunnallistalouden kannalta merkittävimmät vaikutukset eivät ole välittömiä vaan välillisiä ja pitkän ajan kuluessa toteutuvia. Muuttoliikkeen alue-taloudellisia vaikutuksia tutkineet Helin, Laakso, Lankinen ja Susiluoto (1998) toteavatkin: Muuttoliikettä on tutkittu paljon väestötieteellisenä ilmiönä, mutta sen konkreettisista vaikutuksista alue- ja kunnallistalouteen tiedetään varsin vähän. Erityisen niukalti on tietoa siitä, kuinka voimakkaita vaikutuksia muuttoliikkeellä ja väestödemografialla on julkisen pääoman tehokkuuteen ja kunnallisten investointien kannattavuuteen sekä varallisuuden alueelliseen uusjakoon esimerkiksi asuntojen hintojen muutosten eriytyessä.

1.2 Tutkimuksen tavoite

Alueellisen muutoksen tarpeellisuus rakennemuutoksen osana on väistämätön. Se synnyttää kuitenkin hyötyjen lisäksi myös sopeutumishaasteita. Niitä voidaan arvioida paitsi erilaisilla yleisesti käytettävillä kuntatalouden mittareilla myös pääomakannan näkökulmasta. Kuntasektorin kannalta väestön keskittyminen merkitsee sekä asuntotuotantoon että julkisten palvelujen tuotantoon liittyviä sopeutumispaineita. Muuttoliike jättää toisaalla pääomakantaa vajaakäyttöön ja rappeutumaan, kun taas toisaalla se kuormittaa pääomakantaa ja vaatii rakentamaan jatkuvasti uusia asuntoja ja muuta palveluvarustusta. Sopeutumispaineet heijastuvat myös olemassa olevaan pääoma- ja elinkeinorakenteeseen sekä kun-

tien talouteen. Ilman että omaksutaan kielteinen asenne itse välttämättömään muuttoliikkeeseen, on perusteltua tutkia rakennemuutoksen kustannuksia ja niiden hallinnan mahdollisuuksia.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on omalta osaltaan tutkia ja herättää keskustelua siitä, miten viime vuosina taas kiihtynyt muuttoliike on heijastunut aluetalouksiin ja pääomien käytön tehokkuuteen sekä sitä kautta alueiden menestymisen mahdollisuuksiin. Aluetalouden tilaa ja muutosta kuvaavina keskeisinä muuttujina mukana tutkimuksessa ovat väestötiedot, tulotaso, työllisyys ja taloudellinen huoltosuhde sekä kuntien vuosikate ja investointi- ja käyttömenot. Pääomataloutta kuvataan asuntojen hintojen, nettotuottojen ja vajaakäyttöasteiden avulla. Lopuksi pohditaan aluepolitiikan mahdollisuuksia vaikuttaa kehitykseen.

1.3 Tutkimusmenetelmät ja -aineisto

Nykyinen aluejako suurlääneihin, maakuntiin, seutukuntiin ja kuntiin ei näyttäisi perustuvan aluetalouden ja hyvinvoinnin kannalta homogeenisiin alueisiin. Tästä syystä tarkastelemmekin muuttoliikkeen vaikutuksia kolmella eri tasolla: maakunnissa, seutukunnissa ja kunnissa.

Empiirisessä analyysissä keskeisessä asemassa ovat erilaiset kuviot ja taulukot: muuttoliikkeen sekä aluetaloudellisten muuttujien kehitystä ja yhteyttä havainnollistetaan mm. aikasarjakäyrillä ja ristiintaulukoinnilla. Lisäksi tutkimuksessa on käytetty hyväksi yksinkertaista regressioanalyysiä. Poikkileikkausaineistoilla on selitetty muuttoliikkeen ja aluetaloudellisten tekijöiden yhteyksiä. Arvioitaessa muuttoliikkeen ja aluetalouden vaikutuksia asuntojen hintoihin ja nettotuottoihin on poikkileikkausanalyysin lisäksi hyödynnetty myös aikasarja-analyysiä, mitä ei kuitenkaan tässä julkaisussa täsmällisesti raportoida.

Tutkimusaineistona on käytetty Tilastokeskuksen muuttoliikettä sekä alue- ja kunnallistaloutta koskevia tilastoja. Asuntojen hinta-, tuotto- ja käyttöaste-tiedot perustuvat Tilastokeskuksen tilastoihin sekä Turun kauppakorkeakoulun tietoihin ja laskelmiin.

1.4 Tutkimuksen kulku

Johdannossa käydään läpi Suomen kuntien välisen muuttoliikkeen viimeaikais-ta kehitystä. Sen jälkeen esitetään tutkimuksen tavoitteet ja kulku.

Toisessa luvussa selvitetään ensin muuttoliikkeen syitä ja vaikutuksia talousteorian näkökulmasta. Sen jälkeen käydään läpi asutuspääoman tuoton muodostumisen teoriaa, ja luvun lopuksi esitellään vielä tuoreimmat, keskeiset tutkimustulokset muuttoliikkeen aluetaloudellisista vaikutuksista. Lisäksi esitetään tiivistettynä muuttoliiketutkimuksissa yleisimmin käytettyjä menetelmiä.

Tutkimuksen empiirinen osio alkaa luvussa 3, jossa selvitetään yhteyksiä muuttoliikkeen ja aluetaloudellisten muuttujien välillä maakunnissa. Luvussa 4 pureudutaan muuttoliikkeen ja aluetaloudellisten muuttujien yhteyksiin syvem-

min ja tarkennetaan analyysiä seutukuntatasolle. Tarkasteltavana on 19 eri tavoin kehittynyttä case-seutukuntaa. Viimeisessä empiirisen analyysin luvussa puolestaan siirrytään kuntatason tarkasteluun seutukuntien sisällä. Tutkimuskohteiksi on valittu muuttovoitollisen Turun seutukunnan ja muuttotappiollisen Koillis-Pirkanmaan kunnat. Empiirisessä analyysissä keskeisessä asemassa ovat erilaiset kuviot ja taulukot sekä regressioanalyysi. Johtopäätöksissä keskitytään teoreettisen tutkimuksen keskeisiin tuloksiin, selvimpiin tai yllättävimpiin empiirisiin havaintoihin sekä lyhyesti aluepolitiikan mahdollisuuksiin.

2 Muuttoliiketeoriaa ja tutkimustuloksia

2.1 Muuttoliikkeen syyt

Aluetasolla muuttoliike nähdään yleensä työvoiman (nykyisin myös opiskelijoiden) liikkumisena työmahdollisuuksien (opiskelumahdollisuuksien) perässä. Tällöin muuttoliike on yksi työvoiman alueellisen kysynnän ja tarjonnan seurausilmiö, ja työvoiman kysyntään ja tarjontaan vaikuttavat tekijät vaikuttavat myös muuttoliikkeeseen.

Tasapainoteorioissa muuttoliikkeen aiheuttajaksi nähdään alueiden väliset palkkaerot, jotka luonnollisesti ovat seurausta työvoiman alueellisesta kysynnästä ja tarjonnasta. Tasapainoteorioiden mukaan ihmiset (eli työvoima) muuttavat alikehittyneiltä, matalan palkan alueilta kehittyneille, korkeiden palkkojen alueille. Samalla kuitenkin pääoma liikkuu vastakkaiseen suuntaan, sillä hyvä työn tuottavuus ja palkkataso ovat johtaneet pääoman alenevaan tuottoon kehittyneellä alueella. Tasapaino ja samalla optimaalinen aluerakenne saavutetaan, kun kukaan ei voita mitään muuttamalla toiselle alueelle. Tällöin muuttoliikettä ei enää tapahdu. (Korkiasaari et al. 1981, 9.)

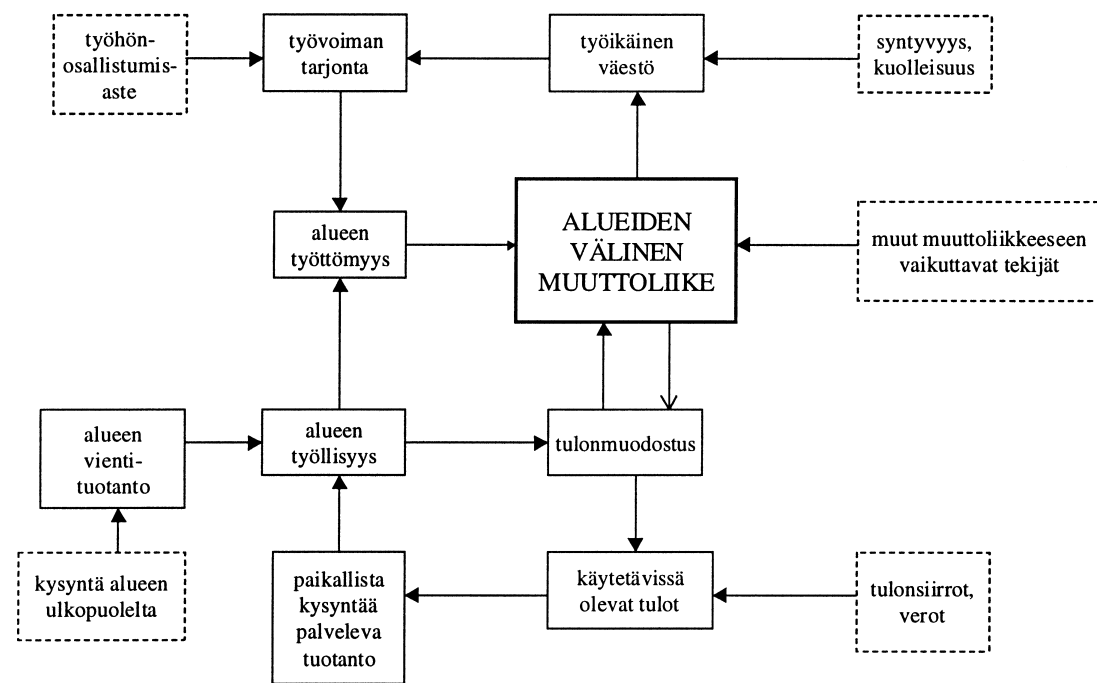
Tasapainoteorioiden idean mukaista pääomien virtaa muuttotappioalueille voi soveltaa myös asuntomarkkinoiden tarkasteluun. Ajatuksenjuoksu on seuraavanlainen: muuttovoitto nostaa kasvavilla alueilla asuntojen hintoja vauhdikkaammin kuin vuokria, jolloin nettotuottoaste laskee. Muuttotappioalueilla kehitys on samaan aikaan päinvastainen ja nettotuottoaste nousee suhteessa muuttovoittoalueisiin. Teoriassa pääoman olettaisi siirtyvän muuttotappioalueita kohti paremman tuoton perässä. Asiaan liittyy kuitenkin monia muita tekijöitä, kuten hintojen odotettu kehitys tulevaisuudessa sekä riski vajaakäytöstä. Myös kiinteistökannan sijoittuminen kasvukeskuksiin asettaa rajoja esimerkiksi voimakkaaseen kiinteistösijoittamiseen haja-asutusalueilla.

Tasapainoteorioiden tapaan myös kumulatiivisen kasvun teorialat pitävät muuttoliikettä työvoiman kysynnän ja tarjonnan seurausilmiönä. Tämän, lähinnä keynesiläiseen talousteorian perustuvan ajatustavan mukaan muuttoliike on

seurausta tietyllä alueella tapahtuneen taantumän aiheuttamasta työttömyydestä. Työttömyys purkautuu kyvykkäimmän työvoiman siirtymisenä kehittyville alueille, joilta löytyy töitä. Pääoma ei kuitenkaan tasapainoteorioiden oletusten mukaisesti siirry päinvastaiseen suuntaan muuttoliikkeen kanssa vaan seuraa työvoimaa kehittyville alueille suurempien markkinoiden, kyvykkäimmän työvoiman ja muiden kasautumisesta aiheutuvien etujen perässä. Tämä johtaa voittaja-alueen kumulatiiviseen kasvuun ja tappioalueen kumulatiiviseen supistumiseen. (Korkiasaari et al. 1981, 10.)

Kuviossa 2.1 esitetään vielä pääpiirteittäin alueelliseen muuttoliikkeeseen vaikuttavia tekijöitä.

Kuvio 2.1: Aluetalouden kiertokulun pääpiirteitä (Susiluoto 1998, 24).

Yksilötasolla muuttoliikettä on selitetty useammalla teorialla. Työnnön ja vedon teorioiden tunnetuin edustaja on Lee (1966). Leen mukaan ihmisen muuttokäyttäytymiseen vaikuttavat tekijät voidaan jakaa lähtöalueen työntäviin, tuloalueen vetäviin, niin sanottuihin väliin tuleviin sekä yksilöllisiin tekijöihin. Mahdollista muuttoa pohtiessaan ihmiset vertaavat lähtö- ja tuloalueen ominaisuuksia ja tekevät päätöksen niiden pohjalta. Ihmisten yksilöllisyys tulee mukaan siten, että eri yksilöt painottavat eri tekijöitä eri tavoin päätöstä tehdessään. Väliin tulevina esteinä päätökseen saattavat vaikuttaa esimerkiksi pitkä välimatka, muuttorajoitukset sekä muuton aiheuttamat taloudelliset kustannukset. Tulomuuttoalue on muuttajan mielestä niin paljon houkuttelevampi vaihtoehto kuin lähtöalue, että hänen kannattaa uhrata muuttamisesta aiheutuvat kustannukset.

Tarve- ja hyvinvointimalleissa yksilötason muuttoliikkeen lähtökohtana ovat ihmisten tarpeet. Muuton avulla ihmisen katsotaan pyrkivän poistamaan koke-

maansa tarpeentyydytyksen vajaatilaa eli parantamaan hyvinvointiaan. Tämän näkemyksen mukaan ihminen muuttaa, koska hän uskoo pystyvänsä tyydyttämään tarpeensa paremmin tulomuuttoalueella kuin lähtömuuttoalueella. (Korkiasaari 1991, 106–107; Parkkinen 1992, 6.)

Kolmas perinteinen yksilötason muuttoliikkeen selitysmalli on elinvaiheajattelu. Elinvaiheajattelun mukaan ihmisten muutot ovat yleensä sidoksissa ja ajoittuvat tiettyyn elämänvaiheeseen, kuten opiskelujen aloittamiseen, työelämään siirtymiseen sekä avioitumiseen ja perheen perustamiseen ja kasvattamiseen. Elinvaihemallilla kyetään selittämään enemmänkin paikallisia muuttoja kuin alueiden välistä muuttoa erityisesti perheen perustamisen ja kasvamisen osalta. Sellaisia muuttoja, jotka ovat seurausta elinkaarelle satunnaisesti sattuvista tapahtumista (esimerkiksi avioero, omaisen kuolema, työttömyys), elinvaiheajattelu ei luonnollisestikaan pysty selittämään. (Korkiasaari 1991, 107–108; Parkkinen 1992, 6.)

2.2 Miksi väestö keskittyy?

Kirjallisuudesta löytyy sekä alueellista keskittymistä puoltavia että lopputuloksen ennakoimattomuutta korostavia näkökohtia. Useiden tutkijoiden mukaan nykyiset muutostekijät ovat omiaan suosimaan moderneja suurkaupunkialueita.

Krugmanin (1995) ”endogeenisen aluekasvun” ajatuksen mukaan tiedon ja teknologian intensiivinen käyttö saa aikaan kasvun kasautumista. Tällöin kerran vauhtiin päässeellä tuotantokeskittymällä on taipumus kasvaa edelleen, jolloin kasvu lukkiutuu alueelle. Endogeenisen (sisäsyntyisen) kasvun teorian mukaan tieto tai osaaminen synnyttää kasvua, ja tietoa voi edistää investoimalla siihen. Kasvu on siis ainakin joltakin osin omissa käsissä. Tuotannossa on mittakaavaetuja, joiden syntyminen liittyy tuotannon sarjapituuden lisäksi siihen, että tietoa voidaan edullisesti monistaa. Uudelle näkemykselle on ominaista teknologisen edistyksen näkeminen paljolti sisäsyntyiseksi ja omista ponnistuksistaamme riippuvaksi panostekijäksi.

Illeriksen ”mosaiikkiteoria” puolestaan korostaa alueellisen muutoksen ennalta arvaamattomuutta. Mosaiikkiteorian mukaan aluetalouksien kehitykseen vaikuttaa useita eri suuntiin vaikuttavia tekijöitä. Tällaisia aluetalouden kehityksen kannalta merkityksellisiä muuttujia ovat useat paikalliset tekijät kuten toimialarakenne, infrastruktuuri, sosiaalinen ja kulttuurinen ympäristö, työvoiman laatu, mittakaavaedut, palkkataso sekä yhteiskunnalliset olot. Edellä mainitut tekijät vaikuttavat aluekehityksen kannalta eri suuntiin, jolloin tuloksena on ”alueellinen mosaiikki”, jossa kasvavia ja taantuvia alueita on sekä suurissa että pienissä keskuksissa ja maaseudulla. (Susiluoto 1998, 24.)

Tuotannon ja siten myös väestön kasautumista aikaansaavista tekijöistä voidaan esittää seuraavanlainen yhteenveto (Kangasharju et al. 1999a, 20–21):

1. Yhteiset työmarkkinat: Yrityksille on edullista sijoittua alueelle, jossa on saatavissa runsaasti erilaista, omassa toiminnassa tarvittavaa työvoimaa. Työntekijöille puolestaan on hyödyllistä sijoittua alueille, joilla on runsaasti erilaisia työpaikkoja valittavana.

2. Erikoistuneet välituotteet ja palvelut: Erikoistumisen mahdollisuudet riippuvat markkinoiden koosta; välituotteita ja tuotannossa tarvittavia erikoispalveluja voi tuottaa edullisemmin, kun potentiaalisia asiakkaita on runsaasti.
3. Informaatiovirrat: Innovaatiot syntyvät ja leviävät helpommin, kun monia saman alan ihmisiä on läheisessä kanssakäymisessä keskenään; informaatio on tärkeää sekä välituotteiden että lopputuotteiden tuotannossa varsinkin silloin, kun kyseessä ovat muut kuin pitkälle standardoituneet liukuhihnatuotteet; informaation merkitys korostuu teknologisen kehityksen myötä, koska markkinoilla olevat tuotteet ja niiden ominaisuudet muuttuvat nopeammin.

Edellä mainitut tekijät voivat saada aikaan kasautuvan kehityksen: tuotanto ja väestö keskittyvät toisiaan ruokkivasti, mikä johtaa kumulatiiviseen kasvu-kehityksen alueella.

Teknologinen kehitys näyttää lisänneen keskittymispaineita. Esimerkiksi tuotannon fyysinen koko arvoon nähden supistuu jatkuvasti. Tuotannon keveneminen alentaa kuljetuskustannuksia, ja näin mittakaavaetuja nauttiva keskittynyt tuotanto voi palvella suurempaa aluetta. Toisaalta teknologian kehitys voi myös vähentää keskittymisen etuja. Ensinnäkin, nopean tiedonsiirron mahdollistama etätyö laajentaa maantieteellistä aluetta, jolta yritykset voivat hyödyntää työvoimaa, ja toisaalta aluetta, jolla toimiville yrityksille työntekijät voivat myydä työtään. Toiseksi, myös välituotemarkkinoiden maantieteellinen koko kasvaa, mikäli välituote on siirrettävissä paikasta toiseen elektronisesti. Lisäksi ihmiset kykenevät olemaan yhteydessä toisiinsa laajemmalla maantieteellisellä alueella innovaatioiden synnyttämiseksi. (Kangasharju et al. 1999a, 22.)

Keskittymisellä on myös muita vastavoimia, jotka aiheutuvat paljolti keskittymisen synnyttämistä ongelmista¹. Tällaisia tekijöitä ovat ruuhkautumisongelmat, saasteongelmat, sosiaaliset ja terveydelliset ongelmat (esimerkiksi rikollisuus) sekä maan hinnan nousu keskeisillä paikoilla. Myös ihmisten arvostukset saattavat toimia keskittymisen vastavoimana. Se, suosivatko ihmisten arvostukset nyt ja tulevaisuudessa hajautunutta vai keskittynyttä aluerakennetta, on kuitenkin epävarmaa. Julkinen valta asettaa keskittymiselle omalta osaltaan vastavoimia harjoittamalla aluepolitiikkaa ja tulonsiirtopolitiikkaa. Lisäksi on selvää, että fyysisten rajoitteiden takia kaikki ei edes voi sijaita yhdessä pisteessä. Viime vuosikymmeninä keskittymispaineita aiheuttavat tekijät ovat kuitenkin olleet vastavoimia vahvempia. Samoin voitaneen sanoa, että uudempi alueloustutkimus pitää yleisesti alueellista keskittymistä tulevaisuudessa todennäköisenä.

Forresterin ”tasapainomalli” odottaa muuttoliikkeen vastavoimien johtavan siihen, että suurimman osan aikaa useimmilla maan alueilla olisi lähes saman-suuruinen vetovoima. Mallin mukaan muuttovirta alueelle tai alueelta pois riippuu alueen suhteellisesta vetovoimasta ympäristöönsä nähden. Sen lisäksi, että Forresterin malli kuvaa yksilötason sijasta aluetasoa, se eroaa työntö-veto-malleista myös siinä, että alueen suhteellinen vetovoima riippuu ainoastaan alueen

¹ Keskuspakoisen muuttoliikkeen teoriasta enemmän: Korkiasaari et al. 1981, s. 22–30.

omasta tilasta. Vaikka ympäristön potentiaalisten muuttajien määrä olisikin ääretön, ihmisten virtaaminen tietylle alueelle ei mallin perusteella voi olla jatkuvaa, sillä muuton vastavoimien johdosta useimmat vetovoiman elementit heikenevät muuttovirran myötä. Tällöin ajan kuluessa alueen vetovoima laskee tasapainoon muiden alueiden vetovoiman kanssa. (Korkiasaari et al. 1981, 12.)

Kun tasapainoteoriat ennakoivat alueellisen kehityksen olevan tasaista, kumulatiivisen kasvun teorioiden mukaan alueelliselle kehitykselle on ominaista epätasapainoinen kehitys. Myrdalin keskus-periferia-teoria on ehkä tunnetuin kasautumisteorioista. Teoria tarkastelee kasvukeskuksissa tapahtuvan kasvun positiivisia ja negatiivisia vaikutuksia ympäristöalueille. Vaikutusten välitysmekanismina toimivat muuttoliike, pääoma ja kauppa, jotka suuntautuvat kasvukeskuksiin. Tämä johtaa välillisvaikutuksineen Myrdalin mukaan taantuvien eli periferia-alueiden jatkuvaan kurjistumiskiarteeseen. Myrdal pitää kuitenkin mahdollisena alueellisten kasvuerojen tasaantumista kehityksen myötä. (Myrdal 1957, 36–38.)

Toinen tunnettu kumulatiivisen kasvun teoria on Perroux’n kasvukeskus-teoria. Kun Myrdalin teoria painottaa negatiivisia vaikutuksia periferia-alueilla, Perroux’n teoria keskittyy kasvukeskusten ympäristöönsä aiheuttamiin positiivisiin vaikutuksiin. Kasvukeskusteorian mukaan tuottavuutta kohottava, kasvava yksikkö, esimerkiksi yritys tai yritysryhmä, synnyttää jalostavaa teollisuutta ja liikenneyhteyksiä ja samalla vetää työvoimaa ja kulutustavarateollisuutta puoleensa. Suomessa tällaista kehitystä voi katsoa aiheuttaneen esimerkiksi Nokian laitosten sijoittuminen tietyille alueille. Kasvun myötä ilmenee lisäystä myös kollektiivisissa tarpeissa: asuminen, liikenne ja julkiset palvelut vaativat jatkuvasti lisää investointeja. Nämä investoinnit ovat omiaan kiihdyttämään kasvua entisestään. Kasvu lähtee Perroux’n mukaan monesti liikkeelle poikkeusolosuhteista, mutta myöhemmin kasvukeskus muodostuu myös itse vaikuttajaksi. (Ks. Korkiasaari et al. 1981, 10–11.)

2.3 Muuttoliikkeen aluetaloudelliset vaikutukset

Ihmisten katsotaan muuttavan yleensä paremman elämän toivossa. Kun lisäksi teoriassa työttömien muuttoalttius on suurempi kuin muiden, koska muuton kustannukset ovat heille pienemmät, voidaan olettaa, että muuttajien tulotaso tuloalueella on korkeampi kuin se oli lähtöalueella. Tämän olettamuksen mukaan koko kansantalous ja sekä tulo- että lähtöalue hyötyvät muuttoliikkeestä: kansantalouden tasolla keskimääräinen tulotaso (BKT) nousee; tuloalue saa lisää verotuloja ja ostovoimaa taloutta kohentamaan; lähtöalueen keskimääräinen tulotaso kohenee muuttajien ollessa lähinnä työttömiä tai matalapalkkaisia. Muuttoliikkeen vaikutukset alueiden ja kuntien talouksiin ovat kuitenkin moninaiset – muuttovoitollisille ja -tappiollisille alueille kummillekin löytyy teoriasta sekä taloutta kohentavia että heikentäviä tekijöitä.

Edellä esitettiin jo hypoteesi keskimääräisen tulotason kasvusta, mutta muuttoliikkeellä on myös useita muita, sekä positiivisia että negatiivisia vaikutuksia. Hyödyllistä on esimerkiksi se, että muuttoliikkeen ollessa suurimmaksi osaksi

työvoiman liikkuvuutta paranee työmarkkinoiden toiminnan tehokkuus. Työvoiman liikkuminen lisää kansantalouden koulutusinvestointien tuottoa parantamalla koulutetun työvoiman ja koulutusta vaativien työpaikkojen kohtaamista. Lisäksi työvoiman liikkuvuus mahdollistaa osaltaan sen, että yritykset sijoittuvat sinne, missä niiden toiminta on kannattavinta.

Muuttoliike aiheuttaa kuitenkin myös sopeutumisongelmia alueille ja kunnille. Keskeinen ongelma muuttotappioalueilla on se, että aikaisemmin rakennettu infrastruktuuri, palveluverkosto ja kiinteistökanta saattavat hyvinkin jäädä vajaakäyttöön. Muuttovoittoalueille on puolestaan odotettavissa rakentamisesta sekä palvelujen lisätarpeesta aiheutuvia kustannuksia. Rakennuskustannuksia syntyy asuntojen, koulujen, päivähoito- ja sairaanhoitopaikkojen sekä liikenneväylien ja kunnallistekniikan rakentamisesta. Palvelukustannuksia puolestaan nostavat lisääntyneet koulutus-, päivähoito- ja vanhustenhuoltotarpeet sekä muut väestömäärästä riippuvat palvelut. Lisäksi sosiaaliavustusten määrän voidaan ennakoida kasvavan.

Olennaista kustannusten lisäyksen määrän ja rakenteen kannalta on muuttajien ikärakenne, sillä tietyt palvelut – kuten päivähoito, peruskoulu ja vanhustenhuolto – kohdistuvat lähinnä tiettyihin ikäryhmiin. Osa palveluista on luonnollisesti huomattavasti vähemmän, jos ollenkaan, ikäsidonnaisia. On huomattava, että muuttoliike vaikuttaa alueen ikärakenteeseen välittömästi, mutta ajan myötä myös välillisesti. Välilliset vaikutukset syntyvät siitä, että muuttajat ovat usein perheuransa alkuvaiheissa olevia nuoria, mikä lisää muuttovoittoalueiden syntyvyyttä. Toisaalta muuttajien nuori ikärakenne vanhentaa muuttotappioalueiden väestörakennetta, jolloin tappioalueiden syntyvyys asukasta kohden laskee ja kuolleisuus nousee. Suurimmissa keskuksissa on ollut nähtävissä, että ihmiset muuttavat lapsia saatuaan usein noin 35-vuotiaina pois keskuksesta ja jälleen takaisin keskukseen 50 ikävuoden tienoilla. Keskuksen kannalta tämä vaikuttaisi hyödylliseltä kahdessa suhteessa: lapsien tuoma päivähoitotaakka siirtyy ympäristökuntiin, ja takaisin muuttavat ovat yleensä työurallaan siinä pisteessä, että tulot ovat suurimmillaan, mikä kasvattaa kaupungin verotuloja. Toisaalta tällainen kehitys voi lisätä keskuskaupunkien vanhustenhuollon kustannuksia. Samalla korostuu se, että kaupunkikeskuksissa palvelujen kustannusvastuuta tulisi levittää koko seutukunnan osalle.

Joka tapauksessa muuttajien koostumus saattaa olla pitkällä aikavälillä merkittävä ongelma. Muuttajien ollessa suurelta osin nuoria aikuisia lähtöalueiden ikärakenne vääristyy entisestään. Tämä johtaa ajan myötä huoltosuhteen jyrkkään heikkenemiseen. Lisäksi, kun muuttajat ovat keskimääräistä koulutetumpia tai kouluttautumisvaiheessa olevia opiskelijoita, hyvään koulutukseen perustuvan tuotannon kasvuedellytykset heikkenevät muuttotappiollisilla alueilla.

Syytä on myös pohtia, miten muuttoliikkeen aiheuttamat sopeutumiskustannukset jakautuvat ei pelkästään alueiden vaan myös eri ihmisten kesken. Oleellista on tällöin tarkastella muuttoliikkeen aiheuttamaa varallisuuden uusjakoa. Kiinteistöjen arvot alenevat tappioalueilla suhteessa muuttovoittoalueisiin, joten kiinteistöjen omistajat hyötyvät muuttovoittoalueilla ja menettävät tappioalueilla. Mikäli muuttovoittoalueilla asuvat ovat keskimäärin varakkaampia kuin tappioalueiden asukkaat, varallisuuserot kasvavat väestön keskittymisen takia.

Yhteenvedona teorian ennakoimista muuttoliikkeen taloudellisista vaikutuksista muuttovoittoalueelle voidaan esittää seuraavaa: Työttömyyden vähenemisen voidaan odottaa hidastuvan työvoiman tarjonnan lisääntymisen myötä. Suurempi väestömäärä (ostovoima) on kuitenkin omiaan kiihdyttämään alueen talouskasvua, mikä mahdollistaa uusien työpaikkojen synnyn myös heikosti koulutetuille. Muuttovoitto aiheuttaa kuitenkin paineita ja kustannuksia kunnallishallinnolle palvelu- ja infrastruktuuritarpeen lisääntymisen myötä sekä kuumenemista asuntomarkkinoilla.

Muuttotappioalueilla puolestaan muuttoliikkeen voidaan odottaa vähentävän työttömyyttä sekä pienentävän sosiaalimenoja, sillä teoria olettaa muuttajien olevan suurelta osin työttömiä. Ongelmaksi voi kuitenkin muodostua, jos myös ammattitaitoinen, hyvätuloinen työvoima muuttaa alueelta. Väestömäärän (ostovoiman) väheneminen heikentää alueen talouden kasvua ja kehitysnäkymiä. Lisäksi alueen kiinteistökanta, palveluverkosto ja infrastruktuuri saattavat joutua vajaakäyttöön, mikä heikentää näiden jo tehtyjen investointien tuottavuutta.

2.4 Rajakustannus ja yksikkökustannus kuntataloudessa

Muuttoliikkeen aiheuttamien kunnallistaloudellisten kustannusten suhteen on tärkeää ymmärtää rajakustannuksen ja yksikkökustannuksen käsitteet. Tässä tapauksessa rajakustannuksella tarkoitetaan yhden lisäkysyjän (muuttajan) jollekin palvelulle aiheuttamia lisäkustannuksia. Yksikkökustannus puolestaan lasketaan jakamalla palvelun aiheuttamat kustannukset koko käyttäjäjoukon lukumäärällä. Rajakustannus voi olla yksikkökustannusten suuruinen, suurempi tai pienempi aina tilanteen ja palvelujen mukaan.

Rajakustannuksen oletetaan usein olevan yksikkökustannuksen suuruinen erityisesti käyttömenojen osalta. Tilanne voi kuitenkin olla monesti toinen. Palvelujen alikysyntätilanteessa esimerkiksi yksi oppilas ei käytännössä aiheuta lisää kustannuksia vaan ainoastaan alentaa yksikkökustannuksia, sillä ryhmä koko täydentyy, mutta tila- ja henkilökustannukset pysyvät muuttumattomina. Kuitenkin sellaisissa palveluissa, jotka hoidetaan ilman erityisiä laitoksia (esimerkiksi perhepäivähoito tai vanhusten kotipalvelut), lisäkysyjä aiheuttaa suunnilleen keskikustannusten suuruisen lisämenon. Kun palvelussa on ollut ylikapasiteettia, jokainen lisäkysyjä laskee keskimääräisiä kustannuksia, kunnes esimerkiksi ryhmäkoot tulevat ylisuuriksi. Tällöin rajakustannus on yksikkökustannusta pienempi. Väestömäärän lisääntymisen aiheuttaman kasvavan palvelutarpeen takia on kuitenkin ennen pitkää tehtävä uusia investointeja. Tällöin, kun siirytään käyttömenojen tarkastelusta investointimenojen tarkasteluun, rajakustannukset ovatkin hyppäykselliset. (Lankinen 1998, 64–65.)

2.5 Asuntopääoman tuoton muodostuminen

Suomen kansallisvarallisuudesta suurin osa on sitoutuneena asuntopääomaan. Muutokset asuntopääoman arvossa ja tuotossa heijastavat muunkin pääoman

kehitystä varsin hyvin. Erityisesti muuttoliikkeen vaikutuksien osalta asuntopääoman tuottokehitys antaa hyvän kuvan muuttovoiton tai -tappion vaikutuksesta alueen pääomakantaan. Tässä luvussa käydään tiivistetysti läpi asunnon hinnan, vuokran ja tuoton muodostumisen teoriapohja. Se on tarpeellista, koska tässä tutkimuksessa muuttoliikkeen vaikutusta pääoman arvoon ja tuottoon tarkastellaan nimenomaan asuntojen näkökulmasta.

Asunnon kokonaistuotto voidaan laskea nettotuotosta ja arvonmuutoksesta seuraavassa esitettävien kaavojen mukaisesti.

$$(1) \text{ Nettotuotto-\%} = \frac{NOI}{P_0}$$

$$(2) \text{ Arvonmuutostuotto-\%} = \frac{P_1 - P_0}{P_0}$$

$$(3) \text{ KOKONAISTUOTTO-\%} = \text{nettotuotto-\%} + \text{arvonmuutostuotto-\%}$$

NOI = nettotuotto periodilla, P_0 = asunnon arvo periodin alussa, P_1 = asunnon arvo periodin lopussa

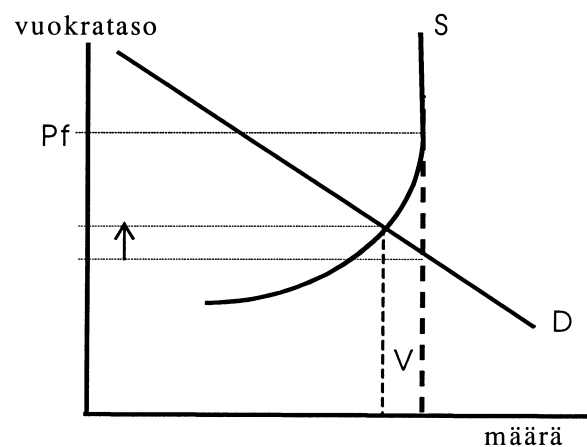
Nettotuotto tarkoittaa asunnosta saatavia vuokratuloja vähennettyinä käyttö- ja ylläpitokustannuksilla. Tällaisia kustannuksia saattavat olla mm. kiinteistön korjaukseen ja kehittämiseen liittyvät kulut sekä asunto-osakeyhtiön osakkeenomistajan hoitovastike.

Vuokrataso määräytyy markkinoilla vuokrakysynnän ja vuokra-asuntotarjonnan perusteella. Pitkällä aikavälillä vuokratarjonta on hyvinkin joustavaa, kun ajan myötä ehtii valmistua uustuotantoa ja toisaalta tapahtua kulumista ja muutoksia asumisväljyydessä. Lyhyellä aikavälillä sen sijaan tilan määrä on vakio ja tarjontakäyrä näin ollen periaatteessa pystysuora. Asuntomarkkinoilla on kuitenkin käytännössä yleensä jonkin verran vajaakäyttöä, jolloin tyhjänä olevat asunnot kykenevät toimimaan puskurina kysynnän muuttuessa. Osa tyhjien asuntojen olemassaolosta voidaan selittää uuden vuokralaisen pitkällä löytymisajalla vanhan vuokrasopimuksen päätyttyä, mikä voi johtaa muuttotappioalueilla pitkäaikaiseen vajaakäyttöön. Joidenkin taloustieteilijöiden mielestä rationaalisesti toimivat kiinteistösijoittajat pitävät osan tiloistaan tyhjillään odottaessaan kysynnän kasvua ja vuokrien kallistumista. Tämän tarkoituksellisen tyhjilläänpidon pohjalta voidaan ajatella lyhyen tähtäimen tarjontakäyrän muodostuvan kuvion 2.2 mukaiseksi.

Tarjonta (S) on joustavaa tiettyyn rajahintatasoon (P_f) saakka, minkä jälkeen kaikki tilat ovat käytössä ja tarjontakäyrä muuttuu pystysuoraksi. V:llä merkitty alue osoittaa vajaakäytön (vacancy) suuruuden. Hintatason ollessa korkeampi kuin P_f ei vajaakäyttöä ole. Jos vuokrataso on vähemmän kuin P_f , vuokrataso muodostuu korkeammaksi kuin täysin jäykän tarjonnan vallitessa. Tämä johtuu joidenkin kiinteistöjen pitämisestä tyhjillään. Tämän eron osoittaa kuvion vasemmassa reunassa oleva nuoli.

Empiirisissä tutkimuksissa kuvion 2.2 mukaiselle mallille on saatu vahvistuksia. Kuten odotettua, tutkimukset vahvistavat kysyntäkäyrän (D) muodon. Lisäksi useissa tutkimuksissa on havaittu, että vuokratason ja vajaakäyttöasteen korrelaatio on negatiivinen (Fisher 1992, 173), mikä todentaisi myös tarjontakäyrän muodon.

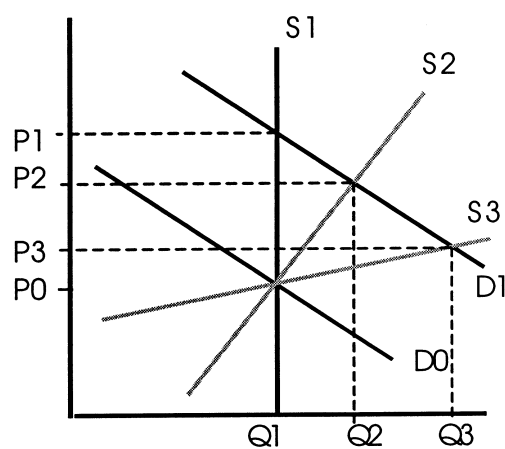
Kuvio 2.2: Vuokratason muodostuminen kiinteistömarkkinoilla.

Asuntojen hinnat muodostuvat kysynnän ja tarjonnan perusteella. Lisäksi asuntojen arvonmuodostus tapahtuu yhteydessä pääomamarkkinoihin. Markkinat täytyy kuitenkin jakaa kiinteistöjen sijaintiin sitoutuneisuuden ja muun heterogeenisuuden takia osamarkkinoihin, joilla jokaisella on oma tarjontansa ja kysyntänsä. Sijainnin perusteella asunnot voidaan jakaa osamarkkinoihin seudun, kunnan tai jopa kaupunginosan mukaan.

Kiinteistömarkkinoilla tarjonnan sopeutuminen on päätöksentekoviiveen ja rakentamisviiveen ja toisaalta hitaan poistuman takia hyvin hidasta. Näin voidaan lyhyellä tähtäimellä olettaa tarjontakäyrän olevan pystysuora, mikä on esitetty kuviossa 2.3 käyränä S1. Tällöin kysyntä määrää hintatason. Keskipitkällä aikavälillä tarjonta (S2) ehtii jo jonkin verran reagoida hintatason muutoksiin, ja mitä pitempää aikaa tarkastellaan, sitä lähemmäksi vaakasuoraa tarjontakäyrä (S3) muuttuu.

Kuvio 2.3: Kysynnän muutoksen vaikutus hintaan.

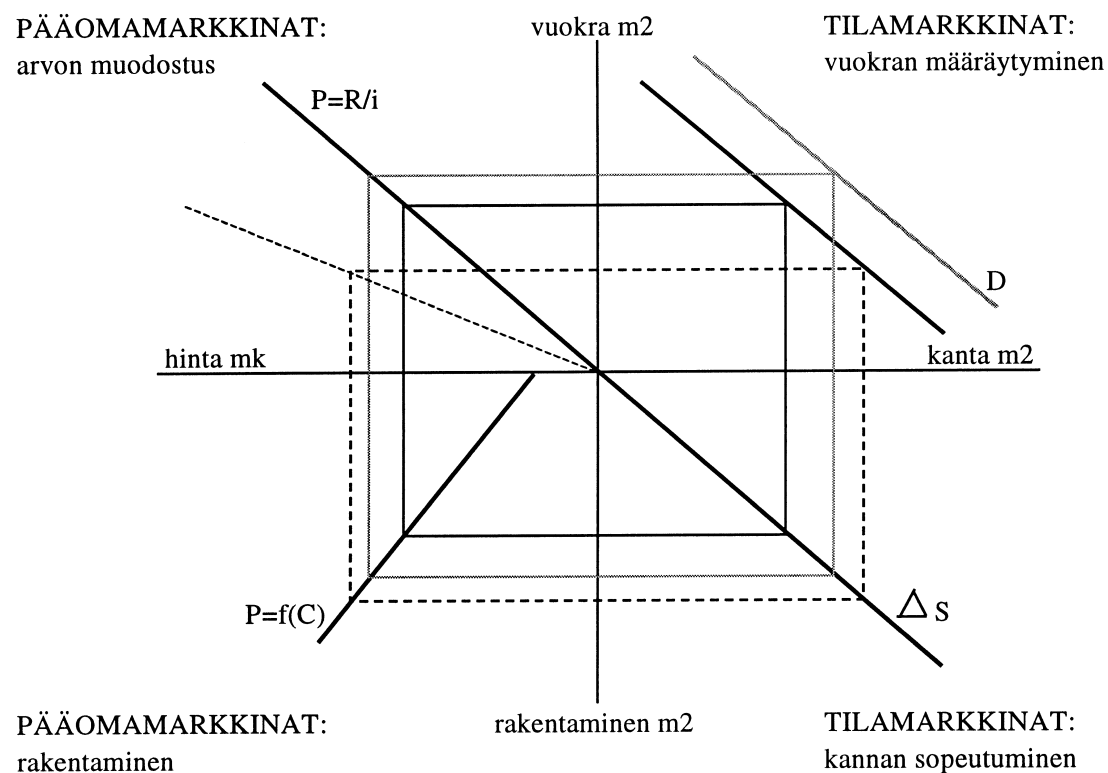

Kuviosta nähdään, kuinka kysyntäsoke (D0→D1) vaikuttaa hintoihin lyhyellä aikavälillä selvästi enemmän (P0→P1) kuin pidemmän ajan kuluessa (P0→P3). Lyhyen aikavälin suuri hinnanmuutos voi johtua esimerkiksi ennakkoimattomasta ja nopeasta muuttovoitosta tai -tappiosta alueella. Koska asun-

tojen tarjonta sopeutuu kysynnän muutoksiin viiveellä, on tulevan kysyntäkehityksen ennakkointi tärkeää. Hyvän ennakkoinnin ansiosta pystyttäisiin kaavoittamaan ja rakentamaan asuntoja jo etukäteen, jolloin ne olisivat valmiita juuri kysynnän kasvaessa. Asuntokysynnän ennakkoinnissa on hyvin tärkeässä osassa alueen väestörakenteen ja siten muuttoliikkeen ennustaminen. Asuntomarkkinoiden hitaan sopeutumisen voidaan odottaa johtavan siihen, että nopeasti kasvavilla (muuttovoitollisilla) alueilla asuntojen käyttöasteet nousevat ja väestötapioalueilla pienenevät. Käyttöasteet puolestaan heijastuvat hintoihin.

Asuntojen ja muiden kiinteistöjen hintojen muodostuminen ei kuitenkaan ole yhtä yksinkertaista kuin muilla pääomamarkkinoilla. Tämä johtuu tila- ja pääomamarkkinoiden välisestä yhteydestä. Tarjonnan sopeutumista pitkällä ajanjaksolla kysyntään tila- ja pääomamarkkinoiden vuorovaikutuksesta ovat mallintaneet DiPasquale ja Wheaton (1992) kuvion 2.4 mukaisesti. Mallissa, jota tulee soveltaa osamarkkinakohtaisesti, on joitakin todellisuutta yksinkertaistavia oletuksia, mutta se soveltuu ainakin eri muuttujien vaikutuksien yleiskuvan hahmottamiseen sekä asuntojen että toimitilojen kohdalla. Mallin avulla voidaan tarkastella kiinteistöjen hinta- ja vuokratason yhteyksiä. Mallin mukaiseen toimintamekanismiin on päätyntä myös Fisher (1992).

Kuvio 2.4: Kiinteistömarkkinoiden nelikenttämalli (DiPasquale–Wheaton 1992).

Kuvion oikeassa ylälohkossa on kuvattuna tilojen vuokrakysyntäkäyrä: mitä kalliimpi vuokra, sitä pienempi kysyntä. Vuokrataso (R) ja pääomitustekijä² (i) määräävät hintatason vasemmassa ylälohkossa. Vasemmassa alalohkossa puolestaan kuvataan uustuotannon määrää. Rakennusmarkkinat oletetaan tehokkaiksi, joten käyrällä pätee joka pisteessä ehto hinta (P) = rakennuskustannukset (f(C)). Oikealla alhaalla on esitetty rakentamisen vaikutus tilakantaan. Tilakan muutos (ΔS) on uustuotanto vähennettynä olemassa olevan kannan kulumisella. Käyrän pisteet toteuttavat ehdon uustuotanto = kuluminen. (DiPasquale–Wheaton 1992, 185–190.)

Mustat yhtenäiset käyrät osoittavat lähtötilannetta, jolloin markkinat ovat tasapainossa mustan yhtenäisen kehikon mukaisesti. Markkinat saattavat joutua epätasapainoon joko pääoma- tai tilamarkkinalähtöisten tekijöiden johdosta. Tyypillinen muutos lähtee liikkeelle vuokramarkkinoilta, kun esimerkiksi työllisyys, tuotanto tai muuttoliikkeen seurauksena kotitalouksien määrä osamarkkinoilla kasvaa. Tällöin kiinteistöjen vuokrakysyntä lisääntyy, mikä näkyy kuviossa kysyntäkäyrän siirtymisenä ulospäin. Kysynnän kasvu johtaa vuokratason nousuun ja edelleen hintojen kallistumiseen sijoitusmarkkinoilla, mistä taas aiheutuu uustuotannon lisääntyminen rakennusmarkkinoilla. Suurempi uustuotanto kasvattaa tilakantaa, jolloin vuokrataso laskee lähemmäksi alkuperäistä tasoa ja ollaan jälleen tasapainossa harmaan kehikon mukaisesti. Lopputilanteessa kehikon jokainen kulma on ulompana kuin aikaisemmin. Vuokra- ja hintataso ovat nousseet, koska kiinteistöjen tarjontakäyrää ei oleteta pidemmällä aikavälilläkään vaakasuoraksi, ja samalla uustuotanto ja tilakantakin ovat kasvaneet. (DiPasquale–Wheaton 1992, 192–194.)

Lyhyellä tähtäimellä vuokrien ja hintojen muutos olisi selvästi suurempi, kun tarjonta ei ehtisi sopeutua muutokseen. Toimintamekanismi on luonnollisesti päinvastainen, mikäli kysyntä heikkenee. Yllättävän nopea muuttoliike on siis yksi tekijä, joka on omiaan vaikuttamaan asuntojen hinta- ja vuokratasoon erityisesti lyhyellä tähtäimellä. Tässä on yksi selitys siihen, että asuntojen hinnat ovat eri puolilla Suomea kehittyneet hyvinkin eri lailla laman jälkeisenä aikana.

Sijoitusmarkkinoilta muutosprosessi lähtee pääomitustekijän muuttuessa. Pääomitustekijän suuruuteen vaikuttavat lähinnä korkotaso, tuottoihin sisältyvä riski, kiinteistötulojen verotus sekä vuokran nousuodotukset. Esimerkiksi korkotason laskiessa pääomitustekijä laskee ja hinnat nousevat, mikä johtaa rakentamisen lisääntymiseen. Tilamarkkinoilla tarjonnan kasvu johtaa vuokratason alenemiseen. Lopputilannetta kuvastaa mustalla katkoviivalla merkitty kehikko. (DiPasquale–Wheaton 1992, 187, 192–194.)

Muutos saattaa tapahtua myös rakennuskustannusten muutoksen johdosta. Rakennuskustannusten noustessa käyrä $P = f(C)$ siirtyy ulospäin, jolloin uustuotanto vähenee. Tästä seuraa kannan supistuminen, mikä johtaa vuokrien ja hintojen nousuun. (DiPasquale–Wheaton 1992, 194–195.)

Kiinteistöjen hintojen nopea nousu Suomessa 1980- ja 1990-luvun vaihteessa aiheutui lähinnä muutoksesta pääomamarkkinoilla. Selityksenä tällöin nelikenttämallin mukaan on, että jostain syystä pääomitustekijä pieneni. Syynä

² Eli ensimmäisen vuoden tuottovaatimus.

tähän saattoivat olla esimerkiksi kasvaneet odotukset tulevaisuuden vuokratuotoista ja sitä kautta myös arvonnoususta, jotka sitten osoittautuivat ylimateitoiksi. Toisena mahdollisena syynä voidaan esittää, että sijoittajat unohtivat kiinteistösijoittamiseen liittyvät riskit ja riskipreemio aleni. Nykyinen asuntojen hintojen nopea nousu muuttovoittokeskuksissa kuten Helsingissä, Tampereella, Oulussa ja Jyväskylässä on pääomamarkkinalähtöisten tekijöiden lisäksi osaltaan seurausta myös kiihtyneestä muuttovoitosta.

Vaikka lyhyellä aikavälillä markkinat ovatkin hyvin sykliset ja usein kaukana nelikenttämällin esittämästä tasapainosta, mikä johtuu rakennusmarkkinoiden viiveistä ja muista kiinteistömarkkinoiden tehottomuuksista, sijoittajan on tärkeää ymmärtää edellä esitetty kiinteistömarkkinoiden pitkän aikavälin toimintamekanismi osataksaan ennakoita hintojen ja vuokrien kehitystä. Oleellista on huomata erityisesti seuraava mallista esiin käyvä seikka: jos tietyillä osamarkkinoilla kiinteistöjen hinnat nousevat selvästi rakennuskustannusten nousua nopeammin esimerkiksi kysynnän vahvistumisen ansiosta, on myöhemmin teoriassa odotettavissa uustuotannon kasvua ja sen myötä hintojen lasku. Kannattaa siis ennakoita tämä ja ostaa hintasyklin pohjalla ja myydä huipulla. Asia ei kuitenkaan aina ole näin yksinkertainen mm. hyvien sijaintipaikkojen niukkuuden vuoksi. Esimerkiksi tiukkaan rakennetun keskusta-alueen tilatarjonta ei monestikaan lisäännä kysynnän kasvusta huolimatta, koska tyhjiä tontteja ei ole eikä kerrostenkaan lisääminen ei ole välttämättä mahdollista kaavoituksen takia. (Oikarinen 1998, 20–21.)

2.6 Muuttoliiketutkimuksen menetelmäongelmia

Muuttoliikettä voidaan tutkia koko yhteiskunnan, sen alueiden tai itse muuttajien näkökulmasta. Eri näkökulmien lisäksi muuttoliiketutkimuksessa löytyy monia erilaisia tutkimusaiheita ja -menetelmiä sekä aluejakoja. Tutkimusaiheen, -näkökulman ja -menetelmän valinnan lisäksi tärkeää muuttoliiketutkimuksen kannalta on se, miten muuttoliikkeen odotetaan jatkuvan tulevaisuudessa. Tässä alaluvussa esitellään, millä eri tavoilla muuttoliikkeen alueellisia vaikutuksia on tutkittu.

2.6.1 ALUEJAOT

Mahdollisia muuttoliiketutkimuksen aluejakoja on olemassa useita, osa suurpiirteisempiä, osa tarkempia. Suurpiirteisen aluejaon ongelmana saattaa tutkimuksen kannalta monesti olla se, että laajan alueen sisään mahtuu hyvinkin paljon toisistaan poikkeavia ja löyhästi yhteen kuuluvia seutuja. Aikaisempina vuosina, vielä 1990-luvun alussa, muuttoliiketutkimuksissa käytettiin usein melkoisen karkeita aluejakoja, kuten suualue- ja läänitasoa³. Viime vuosina on kuitenkin

³ Suuraluejakoa on käyttänyt esim. Korkiasaari (1991). Korkiasaari on käyttänyt tutkimuksensa pohjana myös läänijakoa, kuten myöhemmin ovat käyttäneet myös Tervo (1997) ja Tervo–Ritsilä (1998).

enenevässä määrin siirrytty tarkempiin aluemäärittelyihin. Tämä on osaltaan varmaankin aineistojen kehittymisen ja tarkentumisen ansiota. Erityisesti maakuntajako ja seutukuntajako ovat olleet käytössä useissa muuttoliikettä ja sen vaikutuksia arvioivissa tutkimuksissa. Parkkinen (1992) on puolestaan jakanut Suomen tutkimuksessaan työssäkäyntialueisiin jo aiemmin. Edelleen tarkempaa eli kuntatason dataa ovat käyttäneet hyväkseen tutkimuksissaan mm. Moisio (1999a ja 1999b) ja Helin (1998). Edellä mainittujen virallisten aluejakojen lisäksi Suomen voi tietysti jaotella haluamallaan tavalla tarpeen mukaan. Esimerkiksi Susiluoto (1998) on tutkimuksessaan jakanut Suomen vain kolmeen eri alueeseen: Helsingin seutuun, muuhun Etelä-Suomeen sekä Keski- ja Pohjois-Suomeen.

2.6.2 TUTKIMUSNÄKÖKULMAT JA -KOHTEET

Muuttoliikkeen vaikutuksista aluetalouteen on tehty tutkimuksia useasta hie-
man erilaisesta näkökulmasta. Nämä voidaan jaotella karkeasti esimerkiksi työ-
voimapolitiittiseen näkökulmaan, kuntien taloudenpidon näkökulmaan sekä asun-
to- ja rakennuspolitiittiseen näkökulmaan.

Työvoimapolitiittisesta näkökulmasta muuttoliike nähdään työvoiman liik-
kumisena työn perässä alueelta toiselle. Tarkastelukohteina ovat olleet muutto-
liikkeen vaikutus alueiden työllisyyteen ja työvoiman rakenteeseen sekä se, ket-
kä muuttavat. Muuttajien työllisyystilannetta ja muita rakenteellisia tekijöitä,
kuten koulutustasoa ja ikää, ovat tarkastelleet useat tutkijat, mm. Korkiasaari
(1991), Myrskylä ja Ylöstalo (1997) sekä Laakso (1998). Susiluodon (1998) tut-
kimuskohteena taas on ollut se, kuinka suuri vaikutus nettomuutolla on ollut
alueiden työpaikkamääriin ja sitä kautta bruttokansantuotteisiin. Eräissä tutki-
muksissa on puolestaan arvioitu muuttoliikkeen tasaavaa vaikutusta eri alueiden
työttömyysasteisiin (Tervo 1997 ja Tervo–Ritsilä 1998). Laakso (1998) taas on
tutkimuksessaan selvittänyt, kuinka hyvin muuttajat sopeutuvat uuden asuin-
alueensa työmarkkinoille. Lisäksi Böckerman ja Riihimäki (1999) ovat arvioi-
neet muuttoliikkeen aikaansaaman ikärakenteen alueellisen muutoksen vaiku-
tusta alueiden työvoiman osallistumisasteisiin ja edelleen työvoiman tarjontaan.

Kuntien taloudenpidon näkökulma tarkastelee muuttoliikkeen vaikutusta
kuntien tuloihin, palvelu- ja investointimenoihin sekä erilaisiin kunnallistalou-
den mittareihin. Kun työvoimapolitiittinen näkökulma selvittää muuttajien piir-
teitä, tutkitaan kuntien talouden osalta sitä, miten nettomuuton määrä ja muut-
tajien piirteet, erityisesti ikärakenne, vaikuttavat kuntien tarjoamien palvelujen
ja investointien vaadittavaan määrään. Kuntien menoja asukasta kohden on se-
littänyt mm. nettomuutolla, asukasmäärällä ja asukastiheydellä Moisio (1998a).
Muuttoliikkeen aiheuttamista lisäyksistä kunnan palvelukustannuksiin ja inves-
tointeihin on tehty tarkempiakin markkamääräisiä laskelmia (mm. Lankinen
1998). Kuntien tulopuolella puolestaan on tutkittu, kuinka asukasmäärä vaikut-
taa kunnan valtionosuuksiin (Helin 1998) ja sitä, tasoittaako muuttoliike talous-
teorian mukaisesti alueiden tulotasoa (ja siten kunnallisverotuloja) asukasta kohti
(Pekkala–Kangasharju 1999). Lisäksi Moisio (1998b) on selvittänyt muuttoliik-
keen ja kunnallistalouden tilasta kertovien mittareiden yhteyksiä.

Asunto- ja rakennuspoliittisen tutkimuksen lähtökohtana on se tosiasia, että muuttovoittoalueilla asuntojen tarve kasvaa, kun taas pahimmilla muuttotappio-alueilla asuntoja jää tyhjilleen ja poistuu kokonaan tarjonnasta. Eräissä tutkimuksissa muuttoliikettä on käytetty yhtenä omistusasuntojen kysyntää selittävänä muuttujana (esim. Böckerman 1999). Toisaalta Parkkisen (1992) tutkimuksessa asuntojen hinnat ovat olleet eräs muuttoliikettä selittävä muuttuja. Myös konkreettisia muuttovoitosta aiheutuvia asuntorakentamiskustannuksia ja asuntorakentamiseen liittyviä muita infrastruktuurikustannuksia on tutkittu viime aikoina (ks. Pääkaupunkiseudun yhteistyövaltuuskunta 1998, Ympäristöministeriö 1997, Lankinen 1998). YTV on arvioinut lisäksi myös työpaikkarakentamisen kustannuksia. Muuttotappioalueiden kannalta asuntorakentamista on puolestaan tarkastellut Lankinen (1998). Muuttoliikkeen vaikutusta alueellisiin eroihin asuntojen hintatason, tuoton ja käyttöasteen suhteen ei kuitenkaan ole vielä juurikaan tutkittu.

2.6.3 TUTKIMUSMENETELMIÄ

Muuttoliikkeen aluetaloudellisia vaikutuksia voidaan empiirisesti analysoida monella eri tavalla tutkimuksen tavoitteiden sekä saatavilla olevan aineiston mukaan. Tutkimuksissa on käytetty hyvinkin erilaajuisia aikasarja- ja poikkileikkausaineistoja. Yleensä ottaen aikasarjat ovat kuitenkin melkoisen lyhyitä aineistojen saatavuusongelmien takia. Lisäksi analyyseissä käytettävä aikavälikin vaihtelee: yleisimmin aineisto on vuositason, mutta esimerkiksi Tervon (1997) tutkimuksessa on käytetty viisivuotista dataa.

Lähes kaikissa alan tutkimuksissa on käytetty hyväksi graafisia analysointimenetelmiä. Tällaisia ovat käyrien, pylväsdiagrammien ja havainnollistavien karttojen tarkastelu yhdessä tai erikseen. Myös ristiintaulukointi on yleinen tapa tutkia muuttoliikkeen vaikutuksia empiirisesti. Erilaisia muuttoliikettä ja aluetaloutta mittaavia indikaattoreita on myös hyödynnetty muuttoliikkeen vaikutuksia analysoidessa. Indikaattoreita valittaessa on oltava kuitenkin tarkkana, sillä hyvälle, vertailukelpoiselle indikaattorille on useita vaatimuksia⁴.

Näiden yksinkertaisten menetelmien lisäksi muuttoliikkeen ja aluetalouden yhteyksiä on tutkittu myös monimutkaisemmilla tavoilla, kuten panos-tuotomallilla ja regressioanalyysillä. Panos-tuotomallia on tutkimuksessaan käyttänyt Susiluoto (1998). Panos-tuotomallin etuina ovat riippumattomuus pitkistä aikasarjoista sekä yhteys kansantalouden tilinpidon vakiintuneeseen käsitteistöön. Lisäksi panos-tuotomallin avulla kyetään arvioimaan myös muuttoliikkeen välillisiä vaikutuksia⁵.

Useissa tutkimuksissa on rakennettu erilaisia monimuuttujaregressiomalleja, joissa muuttoliike on ollut yksi aluetaloutta kuvaava tekijä. Käytettyjä menetelmiä ovat olleet pienimmän neliösumman menetelmä sekä VAR-mallit. Poikkileikkausaineistoa regressioanalyysissä on käyttänyt esimerkiksi Tervo (1997). Myös paneeliaineistoa (eli yhdistettyä poikkileikkaus- ja aikasarja-aineistoa) on

⁴ Ks. Sisäasiainministeriö 1998, s. 7.

⁵ Tarkempaa tietoa panos-tuotomallin käytöstä: esimerkiksi Susiluoto (1998), s. 25–28.

viime aikoina alettu käyttää yhä enemmän⁶. Paneeliaineistolla on tiettyjä etuja poikkileikkausaineistoon nähden, jos vain tällainen data on saatavilla (ks. Moisio 1998a, 47–48). Puhdasta aikasarja-analyysiä esiintyy tutkimuksissa harvemmin. Syynä tähän lienee lähinnä aikasarjojen puutteellisuus. Erityisesti tarpeeksi pitkiä aikasarjoja on useista keskeisistä muuttujista vaikeaa ellei peräti mahdotonta löytää.

Useat muuttoliikkeen vaikutuksia arvioivat tutkimukset ovat niin sanottuja case-tutkimuksia, joissa on tutkittu vain tiettyjä alueita ja tehty johtopäätökset niistä saatujen tulosten perusteella. Tällainen tutkimus on ollut monessa tapauksessa järkevää, sillä aineiston saaminen kaikilta alueilta olisi ollut vaikeaa ja kallista ja sen läpikäyminen hyvin työlästä. Esimerkiksi Laakso (1998) ja Lankinen (1998) ovat tutkimuksissaan arvioineet kehitystä kahdella muuttovoitollisella ja kahdella muuttotappiollisella case-alueella. Ympäristöministeriö (1997) puolestaan on arvioinut asuntorakentamisesta syntyviä kustannuksia yhden case-kaupunginosan perusteella.

2.6.4 VÄESTÖNKEHITYKSEN ENNUSTAMINEN

Kaikki muuttoliikkeen tulevaisuudessa aiheuttamia kustannuksia käsittelevät tutkimukset tarvitsevat jonkinlaisen arvion siitä, miten tutkimusalueiden muuttoliike ja väestö muuttuvat tulevaisuudessa. Tällaiset väestö- ja muuttoliike-ennusteet pohjautuvat menneiden vuosien kehitykseen. Keskeisinä muuttujina väestöennustetta tehtäessä ovat alkuperäinen väestön määrä ja ikärakenne, nettomuuton määrä ja ikärakenne sekä väestön kuolleisuuskertoimet ja naisten hedelmällisyysluvut. Muuttoliikkeen vaikutuksia arvioitaessa on otettava huomioon, että muuttoliike vaikuttaa väestön määrään ja ikärakenteeseen sekä välittömästi että välillisesti. Välillinen vaikutus tulee muuttoliikkeen vaikutuksesta alueen syntyvyyteen ja kuolleisuuteen. Väestöennusteiden ja -projektoiden olemassaolosta huolimatta tulevaa kehitystä ei kuitenkaan etenkään pidemmällä aikavälillä kyetä varmasti ennustamaan, sillä keskeiset väestöön liittyvät muuttujat, esimerkiksi muuttoliike, saattavat tulevaisuudessa poiketa suurestikin oletetusta kehityksestä.

Suomessa kattavia alueellisia väestöennusteita on tehnyt lähinnä Tilastokeskus. Sen tuorein ennuste on vuonna 1998 julkaistu ”Väestöennuste kunnittain 1998–2030”. Ennuste perustuu vuoden 1997 väkilukutietoihin. Menetelmänä Tilastokeskuksen väestöennusteissa on niin sanottu demografinen komponenttimalli. Mallin ideana on, että väestön määrä ja ikärakenne muuttuvat syntymien, kuolemien ja muuttojen seurauksena. Väestön tuleva määrä ja rakenne lasketaan ikäryhmittäisten syntyvyys-, kuolleisuus- ja muuttokertoimien perusteella. Menetelmän vahvuutena on, että laskenta suoritetaan hienojakoisella ikäryhmäjaotuksella kuntatasolta lähtien. Menetelmän heikkous on siinä, että se ei ota huomioon taloudellisten tekijöiden merkitystä väestökehityksessä. Muuttoliikkeen huomioon ottavan ennusteen lisäksi Tilastokeskuksen julkaisussa on muuttoliikkeen rajujen vaihteluiden takia laskettu myös niin sanottu väestön

⁶ Paneeliaineistoa regressiomalleissaan ovat käyttäneet mm. Moisio (1998a ja 1998b) sekä Pekkala–Kangasharju (1999).

omavaraislaskelma, jossa on otettu huomioon vain syntyvyyden ja kuolleisuuden vaikutus väestökehitykseen.

Tilastokeskuksen käyttämän kaltaista menetelmää on hyödyntänyt myös Laakso (1998). Laakson tutkimuksessa on arvioitu neljän tutkimusseudun väestömäärän ja -rakenteen kehitystä vuosina 1997–2020. Tilastokeskuksen tapaan tutkimuksessa on kaksi vaihtoehtoista väestöprojektia. Keskusvetoisen aluerakenteen projektio olettaa, että alueellinen kehitys jatkuu vuosien 1993–1997 kehitystä vastaavasti myös tulevaisuudessa. Toinen vaihtoehto puolestaan perustuu tasaiseen aluekehitykseen, jossa keskusalueet eivät saa muuttovoittoa eivätkä pienet kaupunkialueet ja maaseutu kärsi muuttotappiosta. Tutkimuksessa saatua keskusvetoisen aluerakenteen väestöprojektia ovat tutkimuksissaan Laakson lisäksi käyttäneet hyväksi ainakin Helin (1998), Lankinen (1998) ja Susiluoto (1998). Laakson mukaan laskelmat eivät kuitenkaan ole varsinaisesti ennusteita, vaan ”ne kuvaavat sitä, miten tutkimusalueiden väestömäärä ja ikärakenne muuttuvat, jos maan aluerakenne ja sen osana muuttoliike kehittyvät oletetulla tavalla” (Laakso 1998, 56).

Moisio (1999) on tutkimuksessaan mallintanut muuttoliikettä ekonometrisesti⁷. Hän on estimoinut yhtälöitä, joissa selittävinä tekijöinä on muuttoliikkeen kannalta merkityksellisiä taloudellisia muuttujia, kuten työllisyys- ja tulo-
tasotekijät. Kaikkia keskeisiä muuttujia, esimerkiksi asuntojen hintoja, malleissa ei kuitenkaan ole voitu ottaa huomioon. Tutkimuksessa on tehty maakuntatasolla nettomuuttoennuste vuosille 1999–2002 käyttäen hyväksi vuosien 1975–1998 tilastoaineistoa. Moisio on lisäksi laskenut Tilastokeskuksen omavaraisen-
nusteen ja oman nettomuuttoennusteensa pohjalta maakuntien väestöennusteet vuosille 1999–2002. Tutkimuksen tulosten mukaan pelkkä Tilastokeskuksen ennusteen kaltainen trendiennuste ei ole riittävä menetelmä muuttoliikkeen ennustamisessa, vaan myös taloudelliset muuttujat tulisi ottaa huomioon muuttoliike- ja väestöennusteita tehtäessä. Moisio
n tapaan ekonometrisesti, taloudelliset tekijät huomioon ottaen, ovat Böckerman ja Riihilahti (1999) ennustaneet työn tarjontaa ja työttömyysastetta maakunnittain vuosina 1998–2002.

2.7 Keskeiset tutkimustulokset muuttoliikkeen aluetaloudellisista vaikutuksista

Maan sisäisen muuttoliikkeen viime vuosien voimakkaan kiihtymisen johdosta myös muuttoliikkeen tutkimus on virinnyt vahvasti uudelleen Suomessa. Muuttoliikettä on tutkittu kuitenkin lähinnä väestötieteellisenä ilmiönä, joten sen konkreettisista vaikutuksista alue- ja kunnallistalouteen tiedetään vielä varsin vähän. Tässä alaluvussa esitellään keskeiset, tuoreimmat tutkimustulokset Suomen muuttoliikkeen ja väestörakenteen kehityksen alue- ja kunnallistaloudellisista vaikutuksista.

Keskeisiä alan tutkimuksia viime vuosilta ovat olleet Helinin, Laakson, Lankisen ja Susiluodon (1998) tutkimukset teoksessa ”Muuttoliike ja kunnat”. Laak-

⁷ Muuttoliikkeen ekonometrisesta mallinnuksesta tarkemmin: Moisio (1999), s. 5–9.

son tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, kuinka hyvin muuttajat sopeutuvat työ- ja asuntomarkkinoille uudella asuinalueellaan. Tutkimuksessa on analysoitu alueiden välistä muuttoliikettä neljällä erityyppisellä seudulla eli Helsingin, Mikkelin ja Raahen seutukunnissa sekä Pohjois-Karjalan maaseudulla, vuosina 1993–1996.

Laakson tutkimuksesta käy ilmi, että muuttajat ovat yleensä opiskelu-, työ-, perhe-, ja asumisuransa alkuvaiheessa olevia hyvin koulutettuja nuoria aikuisia. Nämä tulokset eivät ole mitenkään yllättäviä, sillä esimerkiksi jo Parkkinen (1992) havaitsi 21–26-vuotiaiden muuttoalttiuden olevan moninkertainen muuhun väestöön verrattuna. Samoin koulutustason positiivisen vaikutuksen muuttoalttiuteen on havaittu pätevän myös aikaisempina vuosina (Korkiasaari 1991, 100). Tulokset merkitsevät sitä, että muuttovoitollisilla alueilla ikärakenne nuorentuu ja koulutustaso nousee. Sen sijaan suuren muuttotappion alueilla asukaspohja vanhenee, jolloin huoltosuhde on vaarassa heikentyä huomattavasti.

Myös Böckerman ja Riihimäki (1999) ovat havainneet, että muuttoliike on nuorentanut muuttovoittoalueiden ikärakennetta. Tämä on heidän mukaansa osaltaan johtanut siihen, että muuttovoittoisissa maakunnissa työvoiman osallistumisaste on ollut yleensä ottaen korkeampi kuin muuttotappiota kärsineissä maakunnissa. He ovat ennakoineet myös työvoiman tarjonnan muutosta maakunnittain 1998–2002. Pääosin suurten muuttovoittolukujen ansiosta on työvoimatarjonnan Uudellamaalla arvioitu kasvavan keskimäärin prosentin verran vuodessa. Työttömyyden Böckerman ja Riihimäki ovat tästä huolimatta arvioineet laskevan Uudellamaallakin huomattavasti samana aikana.

Tähän tulokseen voidaan löytää selitys Laakson tutkimuksesta. Vuosina 1993–1996 muuttaneista oli Laakson tuloksien mukaan vain noin kolmasosa työllisiä ja työttömien osuus oli suuri. Muuttajien sopeutuminen muuttoalueen työmarkkinoille tapahtuu tutkimuksen perusteella kuitenkin nopeasti: työllisten osuus kasvaa ja työttömien sekä opiskelijoiden osuudet supistuvat jyrkästi muuttoa seuraavina vuosina. Kahden vuoden päästä muutosta muuttajien ja kantaväestön pääasiallisen toiminnan jakaumat poikkeavat toisistaan enää vähän. Laakson mukaan tuloksia voidaan tulkita siten, että vuosien kuluessa kaupunkialueille muualta muuttavat sopeutuvat täydellisesti alueen työmarkkinoille.

Myös muuttajien tulotaso kohenee samalla nopeasti. Suuri alkuperäinen tuloero muuttajien ja kantaväestön välillä kuroutuu suurelta osin umpeen jo kahdessa vuodessa. Pidemmällä aikavälillä on huomattavaa, että Laakson tutkimuksen mukaan alueelle aikanaan muuttaneiden tulotaso on jopa korkeampi kuin vastaavanikäisten keskiarvo koko seudulla. Myös Ruotsissa on jo aiempina vuosina havaittu muuttaneiden tulotason nousevan keskimääräistä enemmän (Holmlund 1984, 164–188).

Muuttajien muuttoa edeltäneen vuoden ja muuttovuoden työllisyys- ja tulotasotiedot antavat siis harhaanjohtavan kuvan muuttajien pidemmän aikavälin menestymisestä. Muuttajat aiheuttavat nopean työllistymisen ja tulotason nousun suhteen huomattavasti pienemmän taloudellisen kustannuksen vastaanottaja-alueelle kuin lähtötilanteesta voitaisiin ajatella. Huomattavaa on vielä, että muuttajien rakenne poikkeaa eri kuntien välillä merkittävästi. Esimerkiksi Helsingin seudun muuttovoitosta oli vuonna 1995 peräti 54 prosenttia työllisiä, kun

Turun seutukunnan nettomuutosta työllisiä oli vain 15 prosenttia (Myrskylä-Ylöstalo 1997, 50).

Laakson tutkimus osoittaa vielä, että muuttajien sopeutuminen asuntomarkkinoille kestää hieman pidempään kuin työmarkkinoille. Ongelmaksi muodostuu se, että muuttoliike voi lisätä asuntomarkkinoiden alueellista epätasapainoa, vaikka muuttoliike olisikin lukumääräisesti tasapainossa. Tämä johtuu siitä, että tulo- ja lähtömuuttajien rakenteet poikkeavat toisistaan.

Pekkala ja Kangasharju (1999) ovat puolestaan tutkineet muuttoliikkeen ja alueellisen tulotason välisiä yhteyksiä. Tutkimuksen tavoitteena on ollut selvittää, onko väestön muuttoliike ollut vuosina 1975–1995 talousteorian mukaisesti tasapainottava tekijä alueiden välisten tulotaserojen kehityksessä seutukuntatasolla. Tulotasona Pekkala ja Kangasharju ovat käyttäneet valtionveron alaisia tuloja asukasta kohti. Poikkileikkausmallilla saadut tulokset ovat heikkoja, mutta kun on käytetty tähän tapaukseen paremmin sopivaa paneelimallia, on saatu teoriaa ja käytännön havaintoja tukevia tuloksia: muuttoliikkeellä on tulosten mukaan tasoittava vaikutus alueiden tulotasoihin.

Muuttoliikkeen tulotasoja tasaava vaikutus näyttää kuitenkin hyvin pieneltä, ja se on tulosten mukaan entisestään pienentynyt 1980-luvun puolivälin jälkeen. Vaikutuksen vähäisyyteen Pekkala ja Kangasharju löytävät kaksi selitystä. Ensinnäkin muuttoliike on suuntautunut lähinnä rikkaille ja nopeasti kasvaville alueille. Toiseksi, kun muuttajat ovat pääosin nuorta ja hyvin koulutettua väkeä, on ymmärrettävää, että myös muuttovoittoalueet hyötyvät. Toisaalta taas useat muuttajat ovat työttömiä. Nämä kaksi erityyppistä muuttajaryhmää vaikuttavat eri tavalla alueiden tulotasoon, ja nettovaikutus jää pieneksi. Myös vaikutuksen pieneneminen 1980-luvun puolivälin jälkeen on luonnollista: käytännössä tulotasot alueiden välillä eivät koskaan konvergoitu täysin eivätkä kaikki alueet saavuta samaa tulotasoa. Näin ollen konvergenssi hidastuu erojen pienentyessä riittävästi. (Pekkala–Kangasharju 1999, 107–108.)

Lisäselityksenä voidaan pitää Tervon (1997) tutkimustulosta, jonka mukaan alueen työttömyys lisää asukkaiden muuttoalttiutta, mutta henkilökohtaisella työttömyydellä ei ole muuttoalttiuteen vaikutusta. Tämän perusteella muuttoliikkeen tasaava vaikutus työttömyyteen ja tulotasoon toimii oikeaan suuntaan mutta hitaasti. Tervon ja Ritsilän (1998) mukaan puolestaan vähän aikaa työttömänä olleiden muuttoalttius on keskimääräistä suurempi, mutta pidemmän aikaa työttömänä olleiden ei. Tervon sekä Tervon ja Ritsilän tutkimuksissa ongelmana on se, että niissä on jouduttu käyttämään viisivuotisaineistoa.

Susiluodon (1998) tutkimuksessa Suomi on jaettu kolmeen, taloudelliselta yhteisvolyymltään suunnilleen samankokoiseen alueeseen eli Helsingin seutuun, muuhun Etelä-Suomeen sekä Keski- ja Pohjois-Suomeen. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää panos-tuotosmallin avulla muuttoliikkeen kulutusvaikutusta alueella tehtyjen henkilötyövuosien määrään ja sitä kautta bruttokansantuotteen eri alueilla. Tulosten mukaan todellinen muuttovoitosta seurannut työllisyyskasvu Helsingin seudulla oli vajaat 4 000 henkilötyövuotta vuodesta 1990 vuoteen 1996. Tätä vastaava bruttokansantuotteen kasvu oli noin 1,2 miljardia markkaa. Myös muu Etelä-Suomi hyötyi tuona aikana muuttovoitosta, mutta luvut ovat selvästi alhaisempia – vajaa tuhat henkilötyövuotta ja 160 miljoonan mar-

kan lisäys bruttokansantuotteeseen. Keski- ja Pohjois-Suomi sen sijaan hävisi muuttotappion seurauksena tutkimuksen mukaan noin 700 työpaikkaa ja 300 miljoonan markan talouskasvun. Kunkin seudun tuloksia on jonkin verran parantanut se, että Susiluoto on käyttänyt tutkimuksessaan kokonaismuuttoliikettä, joka ottaa huomioon myös muuton ulkomaille ja ulkomailta. Ulkomaan nettomuutto on jokaisella tutkimusseudulla ollut tarkastelujakson aikana voitollinen.

Susiluoto esittää kolme syytä siihen, että vaikutukset eivät muodostu tämän suuremmiksi. Ensinnäkin tulo- ja lähtömuuttajat neutralisoivat toisensa suurelta osin jo lukumääräisesti⁸. Toisekseen kuluttajien ostamista tavaroista ja palveluista huomattava osa on tuotettu muilla talousalueilla. Kolmanneksi, myös yritysten hankkimista tavaroista ja palveluista suuri osa on peräisin oman alueen ulkopuolelta. Edellä mainitut tekijät siirtävät vaikutuksia alueelta toiselle ja ta-soittavat näin lopputulosta.

Susiluoto on kiinnittänyt huomiota myös siihen oleelliseen seikkaan, että muuttajien alkuperäinen tulotaso ja tulokehitys muuton jälkeen vaikuttavat suuresti lopputulokseen. Tutkimuksen pohjana on ollut oletus, että muuttajien suhteellinen tulotaso nousee Laakson tutkimustulosten mukaisesti. Sen sijaan, jos oletettaisiin esimerkiksi, että alkuperäinen tulotaso on lähtöalueen asukkaiden keskimääräinen tulotaso ja muuton jälkeen tulot kehittyisivät tuloalueen kokonaisväestön mukaisesti, tulokset menisivät pääläelle. On siis tärkeää kiinnittää huomiota muuttajien sopeutumiseen tuloalueen talouteen, jotta muuttojen taloudellisia vaikutuksia voitaisiin ymmärtää.

Susiluodon tutkimus osoittaa lisäksi, että muuttoliikkeellä on ollut toimialoista suurimmat vaikutukset tukku- ja vähittäiskaupassa, ravitsemustoiminnassa ja rahoitusallalla.

Lankinen (1998) puolestaan on tutkinut niitä kustannusvaikutuksia, joita muuttoliikkeestä aiheutuu kunnan budjetin menopuolelle, käyttömenoihin ja investointeihin. Tutkimuksessa todetaan, että kunnan palvelut voidaan jakaa ikäspesifeihin, iästä riippuviin ja iästä riippumattomiin palveluihin. Näin myös väestön ikärakenteella on väestömäärän lisäksi suuri merkitys kunnan menoihin. Keskeinen tulos tutkimuksessa on, että keskimääräinen palveluiden lisäkustannus tai kustannusten supistuminen muuttajaa kohti vaihtelee 16 500 ja 18 000 markan välillä vuodessa. Eri alueiden ja vuosien välillä on pieniä eroja muuttajien ikärakenteen alueellisten erojen johdosta. Tutkimustulosten mukaan viime vuosien kaltainen muuttoliike aiheuttaisi Helsingin seudun kunnille 20 vuoden päästä noin 3 miljardin markan suuruiset vuosittaiset lisäkustannukset palvelutuotannossa verrattuna muuttoliikkeen nollavaihtoehtoon⁹. Mikkelin seudulla

⁸ Esimerkiksi vuonna 1998 asuinkuntaa vaihtoi ennakotietojen mukaan noin 256 000 suomalaista, mutta nettomuutto kuntien välillä oli vain noin 19 400 (Kangasharju et al. 1999, s. 3–4).

⁹ Susiluodon tutkimuksessa on lähtökohtana Laakson tutkimuksen mukainen keskusve-toisen kehityksen väestöprojektio. Tämä tarkoittaa vuositason keskimäärin 7 000 asukkaan muuttovoittoa Helsingin seudulla, 100 asukkaan muuttovoittoa Mikkelin seudulla, 175 asukkaan muuttotappiota Raahen seudulla ja 650 asukkaan muuttotappiota Pohjois-Karjalan maaseudulla. (Tarkemmin Laakson väestöprojektioista: ks. Laakso 1998, s. 56–61.)

kustannukset kasvaisivat noin 40 miljoonaa markkaa 20 vuodessa. Muuttotappiollisilla alueilla Raahen seudulla (80 miljoonaa markkaa) ja Pohjois-Karjalan maaseudulla (275 miljoonaa markkaa) kuntien palvelujen kustannukset puolestaan luonnollisesti supistuisivat.

Tutkimuksessa on lisäksi eritelty eri palvelujen kustannusten suhdetta kunnan väkilukuun. Tulosten mukaan päivähoitomenot 0–6-vuotiaista kohti lisääntyvät kunnan väkiluvun kasvaessa. Myös toimeentulotuki asukasta kohden näyttää kasvavan kunnan asukasmäärän lisääntyessä. Peruskoulun käyttömenot 7–15-vuotiaista kohden ovat puolestaan suurimmillaan harvaan asutuissa (muuttotappiollisissa) kunnissa. Moisio (1998a) on puolestaan havainnut, että asukastiheydellä on positiivinen yhteys kunnan kokonaismenojen (per asukas) kanssa.

Helinin (1998) tutkimuksen ensisijaisena tavoitteena on ollut selvittää ne periaatteet, joilla nykyinen valtionosuusjärjestelmä reagoi kunnan asukasluvun muutokseen, ja samalla arvioida, kuinka muutos vaikuttaa kunnan talouden tasapainoon. Tutkimuksen lähtökohtina ovat olleet verotiedot vuodelta 1996 sekä Laakson tutkimuksen mukainen keskusvetoiseen aluerakenteeseen perustuva väestöprojektio. Helinin mukaan asukasluvun muutos näyttää vaikuttavan verotuloihin seuraavasti: Asukasluvun pienentyessä myös kunnan verotulot vähenevät. Samalla asukasluvun pieneneminen johtaa kasvuun kunnan asukasta kohti lasketuissa verotuloissa, mikä pienentää kunnan verotulotasausta. Asukasluvultaan kasvavissa kunnissa vaikutukset ovat käänteiset. Kaiken kaikkiaan asukasluvun vähenemisen vaikutus valtionosuuksiin on Helinin tutkimuksen perusteella muuttotappiollisia kuntia suosiva.

Asukasluvun muutoksen vaikutus kunnan menoihin riippuu Helinin mukaan keskeisesti siitä, miten kunta pystyy sopeutumaan asukasluvun muutokseen liittyvään ikärakenteen muutokseen. Käytännössä sopeutus tapahtuu aina viiveellä. Lisäksi sopeutusta vaikeuttaa se, että joissakin toiminnoissa kustannukset kasvavat tai pienenevät portaittain, kun otetaan käyttöön uusi yksikkö tai luovutaan vanhasta.

Edellä esitettyjen tekijöiden yhteisvaikutusta tutkimuksessa ei ole laskettu. Tutkimuksen perusteella vaikuttaa kuitenkin siltä, että nykyinen valtionosuusjärjestelmä ottaa oletettua paremmin huomioon asukasluvun muutokset. Lopullinen nettovaikutus riippuu kunnan kyvystä sopeuttaa toimintaansa muuttuneisiin tarpeisiin.

Muuttoliikkeen vaikutuksia kuntien talouslukuihin on tutkinut myös Moisio (1998b). Moision tutkimuksen mukaan muuttovoitolla on heikentävä vaikutus kunnan vuosikatteeseen (markkaa/asukas). Kuitenkin myös hyvin suuren muuttotappion kunnissa vuosikate heikkenee. Kunnan vakavaraisuuteen muuttoliikkeen ei näytä vaikuttavan yhtä merkittävästi kuin vuosikatteeseen. Muuttotappiokunnissa vakavaraisuus on kuitenkin yleisesti heikompi kuin muuttovoitto-kunnissa. Muuttotappiokuntien vakavaraisuus on myös kehittynyt heikommin vuosina 1993–1996. Lisäksi Moisio on havainnut, että kunnan kassan riittävyyteen muuttovoitolla on positiivinen vaikutus.

Pääkaupunkiseudun yhteistyövaltuuskunta (1998) on arvioinut muuttoliikkeestä pääkaupunkiseudun kunnille aiheutuvia rakennuskustannusvaikutuksia.

Asuntorakentamistarpeesta vuodesta 1998 vuoteen 2020 aiheutuvat kokonaiskustannukset pääkaupunkiseudun kunnille on arvioitu 27,9 miljardiksi markaksi. Vuositasolla tämä merkitsee 1,2 miljardin markan kustannuksia. Näistä luvuista puuttuu vielä kuntien maksuosuus liikenneinvestoinneista (noin 200–250 miljoonaa markkaa vuodessa). Kun otetaan huomioon, että pääkaupunkiseudulla tarvittavasta asuntokerrosalasta puolet tarvitaan asumisväljyyden lisäämiseen ja puolet uusille asukkaille ja että puolet uusista asukkaista on seurausta muuttovoitosta, voidaan arvioida, että varsinaisen muuttoliikkeen vaikutukset ovat noin 25 prosenttia yllä esitetyistä kokonaiskustannuksista. Näin saadaan muuttovoitosta pääkaupunkiseudun kunnille aiheutuviksi kustannuksiksi suurin piirtein 8 miljardia markkaa ajanjaksona 1998–2020. Lasketut kustannukset eivät sisällä arvioita esimerkiksi keskiasteen koulutuksen lisääntymisestä eikä kulttuuri- ja liikuntatoimen tarpeista aiheutuvista kustannuksista.

Lisäksi artikkelissa on laskettu työpaikkarakentamisesta Helsingin, Espoon ja Vantaan kaupungeille yhteensä aiheutuvien investointikustannusten olevan noin 1,9 miljardia markkaa samana 23 vuoden aikavälinä. Muuttovoitolla on tietysti oma osuutensa myös näissä kustannuksissa.

Nettomuutosta johtuvia, asunto- ja infrastruktuurirakentamisen kautta syntyviä investointimenoja on arvioinut myös Lankinen (1998). Lankisen tutkimuksen mukaan muuttovoiton aiheuttamat investointikustannukset ovat Helsingin seudulla keskimäärin 3,4 miljardia markkaa vuodessa 20 vuoden aikana (oletuksena Laakson keskusvetoinen väestöprojektiio). Tämä tarkoittaa noin 400 000 markkaa muuttajaa kohti, mistä noin 20 prosenttia jää kunnan vastuulle. Mikkelin seudulla vuotuinen muuttovoitosta johtuva investointimenojen lisäys on samana aikana arviolta 37 miljoonaa markkaa. Raahen seudulla puolestaan vuotuiset investoinnit olisivat keskimäärin 65 miljoonaa ja Pohjois-Karjalan maa-seudulla 202 miljoonaa markkaa pienemmät verrattuna tilanteeseen, jossa kyseisten seutujen nettomuutto olisi nolla. Tutkimuksen havaintona on lisäksi, että nettomuutto tuottaa ajan mittaan ennemminkin keskikokoisia kuin pieniä asuntokuntia muuttovoittoalueille. Tämä johtuu siitä, että muuttajista huomattava osa on perhettä perustamassa olevia nuoria. Asuntokuntien odotettu rakenne tulisi tietysti ottaa huomioon asuntoja rakennettaessa, jotta erikokoisten asuntojen kysyntä ja tarjonta olisivat oikeassa suhteessa.

Ympäristöministeriö (1997) on niin ikään selvittänyt asuntorakentamisesta kunnille aiheutuvia kustannuksia. Esimerkinomaisesti tutkimuksessa on laskettu uuden asuinyhdyskunnan rakentamisesta aiheutuvat kustannukset Kuopiossa. Tuloksena on, että kaupungin osuus on lähes 20 prosenttia rakennuskustannuksista ja noin 14 prosenttia ylläpitokustannuksista, eli noin 39 000 markkaa asukasta kohden. Täytyy muistaa, että kustannukset vaihtelevat tietysti jonkin verran kunnittain ja projekteittain. Tulos antaa kuitenkin viitteitä siitä, millaisista luvuista on kysymys.

Yhteenvetona esitetyistä tutkimustuloksista voidaan sanoa, että sekä muuttovoitolla että muuttotappiolla näyttää olevan erilaisia niin positiivisia kuin negatiivisia taloudellisia vaikutuksia alue- ja kuntatasolla. Esimerkiksi vuosikatteeseen muuttovoitolla on selvä heikentävä vaikutus, mutta samalla kunnan vakavaraisuus on ollut muuttovoittokunnissa parempi kuin muissa kunnissa.

Muuttajat ovat yleensä nuoria ja suurelta osin opiskelijoita tai työttömiä. Muuttamalla he pienentävät alkuperäisen asuinkuntansa kustannustaakkaa. Samalla muuttajat voivat kuitenkin tutkimustulosten perusteella olla tärkeä voimavara uudelle asuinalueelleen, sillä hyvin koulutettuina he työllistyvät nopeasti ja samalla kohottavat tulotasoaan. Muuttoliike näyttää joka tapauksessa tasoittavat alueellisia tulotasoja.

Vaikka muuttajat sopeutuvatkin nopeasti uuden asuinalueensa työmarkkinoille, aiheuttavat he silti selviä kustannuksia muuttovoittokunnille. Tutkimustulosten mukaan keskimääräinen lisäkustannus tai kustannusten supistuminen kunnan palvelujen tuotannossa muuttajaa kohti on 16 500–18 000 markkaa vuodessa. Myös muuttoliikkeestä muuttovoittoalueille aiheutuvat rakennuskustannukset ovat suuret. Esimerkiksi pääkaupunkiseudun kunnille arvioidaan muuttovoiton takia koituvan noin 8 miljardin markan kustannukset asuinrakentamisesta vuosina 1998–2020. Muuttotappion aiheuttamia rahallisia kustannuksia on vaikeampi arvioida.

Huomattavaa on, että nykyisin muuttotappion vaikutukset ovat jossain määrin erilaisia kuin edellisillä vuosikymmenillä. Tämä johtuu siitä, että aikaisemmin alueen muuttotappio kompensoitui yleensä luonnollisella väestönkasvulla, jolloin väkiluku ei laskenut. Nykyisin kuitenkin syntyvyys on paljon vähäisempää, joten muuttotappio johtaa myös asukasluvun pienenemiseen.

Aluerakenteen muutoksen kustannusvaikutusten osittaminen täsmällisesti on käsitteellisestikin vaikea tehtävä. Jos talous ei voi kasvaa vanhan rakenteensa puitteissa, syntyy kasvusta rakennemuutoksen kustannuksia, mutta ne syntyvät hyötyjen saavuttamisen takia. On toki relevanttia vertailla yhdyskuntakustannuksia erisuuruissa keskuksissa, mutta pelkkiin kustannuksiin viittaamalla edullisuusvertailu ei ratkea. Se, että yksityisissä valinnoissa keskussijainti voittaa, todistaa kasautumisen eduista ja niistä hyötymisen mahdollisuudesta. Vaikka toiminnan järjestäminen tulisi halvemmaksi keskuksen ulkopuolella, niin ei tehdä, koska siellä ei tavoiteta samoja hyötyjä, ja jos toiminta hajautettaisiin, hyödyt jäisivät kokonaan syntymättä. Siksi korkeat kiinteistöjen arvot ja vuokrat sekä liikennejärjestelyjen kalleus (esim. metron rakentaminen) kertovatkin kaupungistumisen voimasta eikä sen tuhlailevaisuudesta.

Aluerakenteen muutos ja muuttoliike ovat syvästi yhteiskunnallisia ilmiöitä, koska niiden takia yhteiskunnan kasvusta saama nettohyödyn kasvu ei voi jakautua tasaisesti. Jotta kaikki saataisiin hyväksymään koko yhteiskuntaa hyödyttävä kehitys, olisi tappion kärsineille järjestettävä kompensatio. Siksi aluepoliittinen keskustelu on väistämätön seuraus talouden muutoksesta.

Taulukossa 2.1 esitetään vielä edellä tarkasteltujen tutkimusten tulokset.

Taulukko 2.1: Viime vuosien keskeiset tutkimustulokset muuttoliikkeen yhteydestä aluetaloudellisiin muuttujiin.

	Lähde	Keskeiset tulokset
Työvoimapolitiittinen näkökulma	<i>Laakso (1998)</i>	- Muuttajat ovat pääosin opiskelu- ja työuransa alussa olevia hyvin koulutettuja nuoria aikuisia. - Muuttajat sopeutuvat nopeasti muuttoalueen työmarkkinoille. - Muuttajien tulotaso nousee nopeasti ja on pidemmällä aikavälillä jopa korkeampi kuin alueella keskimäärin.
	<i>Böckerman–Riihimäki (1999)</i>	- Työvoiman osallistumisaste on muuttovoittomaakunnissa korkeampi kuin muuttotappiollisissa maakunnissa. - Uudellamaalla työvoiman tarjonta kasvaa vuoteen 2002 saakka noin prosentin vuosittain, silti työttömyysaste alenee.
	<i>Pekkala–Kangasharju (1999)</i>	- Työvoiman muuttoliike on tasoittanut alueellisia tulotaseroja. - Vaikutus on ollut kuitenkin suhteellisen pieni ja pienentynyt entisestään 1980-luvun puolivälin jälkeen.
	<i>Tervo (1997)</i>	- Alueen työttömyys lisää asukkaiden muuttoalttiutta, henkilökohtaisella työttömyydellä ei kuitenkaan vaikutusta muuttoalttiuteen. - Edellisen johdosta muuttoliikkeen vaikutus työttömyyden ja tulotason alueelliseen tasaantumiseen hidasta.
	<i>Tervo–Ritsilä (1998)</i>	- Lyhyen aikaa työttömänä olleiden muuttoalttius keskimääräistä suurempi, pitkän aikaa työttömänä olleiden ei.
	<i>Susiluoto (1998)</i>	- Todellinen muuttovoitosta seurannut työllisyysvaikutus vuosina 1990–96: Helsingin seudulla +4 000, muualla Etelä-Suomessa +1 000 ja Keski- ja Pohjois-Suomessa –700 henkilötyövuotta.
Kunnan taloudenpidon näkökulma	<i>Lankinen (1998)</i>	- Keskimääräinen kunnan palvelujen lisäkustannus/kustannusvähennys muuttajaa kohden vaihtelee välillä 16 500–18 000 markkaa riippuen alueesta.
	<i>Helin (1998)</i>	- Kunnan asukasluvun vähenemisen vaikutus valtionosuuksiin muuttotappiollisia kuntia suosiva. - Asukasluvun muutoksen vaikutus kunnan menoihin riippuu keskeisesti siitä, kuinka hyvin kunta kykenee sopeutumaan mukana tulevaan ikärakenteen muutokseen.
	<i>Moisio (1998b)</i>	- Muuttovoiton vaikutus kunnan vuosikatteeseen heikentävä. - Muuttovoiton vaikutus kunnan vakavaraisuuteen ja kassan riittävyteen positiivinen.
Rakennuspolitiittinen näkökulma	<i>Laakso (1998)</i>	- Muuttajat sopeutuvat hitaammin asuntomarkkinoille kuin työmarkkinoille. - Ongelma on, että muuttoliike voi lisätä asuntomarkkinoiden alueellista epätasapainoa, vaikka muuttoliike olisi lukumääräisesti tasapainossa.
	<i>Pääkaupunkiseudun yhteistyövaltuuskunta (1998)</i>	- Muuttovoitosta aiheutuvat asuntorakentamiskustannukset ovat pääkaupunkiseudulla noin 8 miljardia markkaa aikavälillä 1998–2020.
	<i>Lankinen (1998)</i>	- Asunto- ja infrastruktuurirakentamisesta aiheutuvat kustannukset Helsingin seudulla noin 400 000 markkaa muuttajaa kohden, josta kunnan osuus noin 20 prosenttia. - Nettomuutto tuottaa ajan mittaan kysyntää ennemminkin keskikokoisille kuin pienille asunnoille.
	<i>Ympäristöministeriö (1997)</i>	- Kunnan osuus uuden asuinyhdyskunnan rakennuskustannuksista lähes 20 prosenttia ja ylläpitokustannuksista noin 14 prosenttia, eli noin 39 000 markkaa/asukas (case-alueena Kuopio).

3 Muuttoliike maakuntien välillä ja maakuntien kehitys

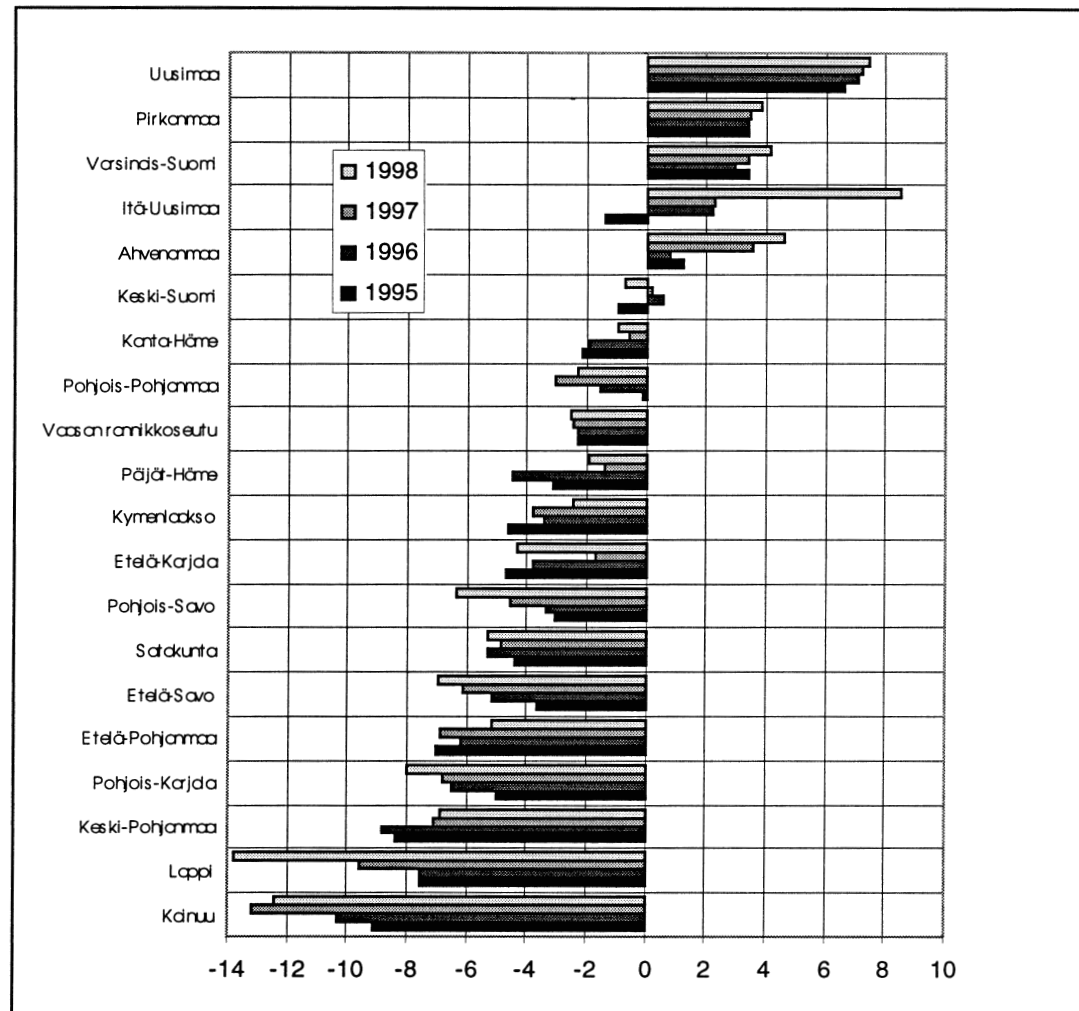
Suomen alueelliset kehityserot supistuivat 1970-luvulle saakka ja pysyivät jokseenkin ennallaan 1980-luvulla. Alueellisten erojen tasoittuminen on liittynyt elinkeinorakenteen murrokseen, muuttoliikkeeseen ja hyvinvointivaltion harjoittamaan tasaukseen. 1990-luvulla alueelliset erot ovat kuitenkin osoittaneet kasvamisen merkkejä. Muuttoliike on aikaisemmilla vuosikymmenillä ajoittain suuntautunut voimakkaasti tiettyihin maakuntiin, mutta viime vuosina kehitystä on kärjistänyt muuttajaprofiiliin muuttuminen: enää eivät muuta vain työttömät, vaan suuri osa muuttajista on opiskelijoita tai hyvin koulutettua työllistä työvoimaa. Muuttoliikkeen keskittävä vaikutus havaitaan kuviosta 3.1, jossa esitetään muuttotaseen viimeaikainen kehitys maakunnittain. Maakunnat ovat kuviossa vuosien 1995–1998 keskimääräisen muuttotaseen mukaisessa järjestyksessä.

Viime vuosina muuttovoitosta on päässyt nauttimaan vain 5 maakuntaa yhteensä 20:stä. Lisäksi on huomattava, että kaikki muuttovoitolliset maakunnat sijaitsevat eteläisimmässä Suomessa ja väestö on häviämässä Itä- ja Pohjois-Suomesta. Sama oli nähtävissä jo johdannossa taulukosta 1.1. Huolestuttavin tilanne on Lapissa ja Kainuussa: Lapissa väestö väheni muuttotappion myötä noin 1,4 prosenttia ja Kainuussa 1,2 prosenttia vuonna 1998. Lapin lisäksi Pohjois-Karjalassa, Etelä-Savossa ja Pohjois-Savossa muuttotappio on selvästi lisääntynyt vuosi vuodelta.

Taulukossa 3.1 vertaillaan maakuntien tilannetta seuraavien tekijöiden suhteen: tulotaso, tutkimus- ja kehitysmenojen osuus bruttokansantuotteesta, huoltosuhde¹⁰, työttömyysaste ja koulutustaso. Maakunnat on taulukossa jaettu kukin tekijän mukaan 3 luokkaan: 1. luokka = sijat 1–6, 2. luokka = sijat 7–13, 3. luokka = sijat 14–20. Tulotasomittarina on käytetty veroäyrien määrää asukasta kohti ja koulutustason kuvaajana Tilastokeskuksen väestön koulutustasomitta-

¹⁰ Huoltosuhdemuuttujana tässä tutkimuksessa käytetään taloudellista huoltosuhdetta. Taloudellinen huoltosuhde = (kokonaisväestö – työlliset) / työlliset.

Kuvio 3.1: Muuttotaseen (%) kehitys maakunnittain 1995–1998.

Lähde: TuKKK/Tilastokeskus

ria¹¹. Muut arvot ovat vuoden 1997 lukemia, mutta tutkimus- ja kehitysmenojen suhde bruttokansantuotteeseen on vuodelta 1995.

Taulukosta saatavat johtopäätökset eivät ole uusia eivätkä yllättäviä. Menestys on keskittynyt Etelä-Suomeen: Uusimaa, Itä-Uusimaa ja Varsinais-Suomi ovat jokaisen muuttujan osalta parhaassa ryhmässä. Hyvä tilanne noiden tekijöiden suhteen näyttäisi olevan myös Pirkanmaalla, Ahvenanmaalla ja pohjoisimpana menestyjistä Vaasan rannikkoseudulla. Heikoimmin vertailussa ovat selviytyneet Etelä- ja Keski-Pohjanmaa, Pohjois-Karjala, Etelä-Savo ja Kainuu. Lapin tilanne on tämän taulukon valossa ehkä yllättävän positiivinen, joskin huoltosuhteella mitattuna Lappi on selviytynyt kolmanneksi huonoiten ja työttömyysasteen perusteella heikommin kuin yksikään muu maakunta.

¹¹ Mittarin laskeminen tarkemmin: Tilastokeskus (1999) *Väestön koulutus rakenne kunnittain 1997*. Koulutus 1999:2.

Taulukko 3.1: Maakuntien tilanne viiden muuttujan suhteen vuonna 1997¹².

Maakunta	Veroäyrit /asukas	T&K- menojen osuus BKT:sta	Huolto- suhde	Työttö- myys- aste	Koulutus- taso	Moodi
Uusimaa	1	1	1	1	1	1
Varsinais-Suomi	1	1	1	1	1	1
Itä-Uusimaa	1	1	1	1	1	1
Pirkanmaa	2	1	1	2	1	1
Vaasan rannikos.	2	2	1	1	1	1
Ahvenanmaa	1	3	1	1	2	1
P-Pohjanmaa	3	1	2	2	1	2
Keski-Suomi	2	1	3	3	1	1/3
Kymenlaakso	1	3	2	2	2	2
Kanta-Häme	2	2	2	2	2	2
Satakunta	2	2	2	2	3	2
Etelä-Karjala	1	2	2	3	3	2
Pohjois-Savo	3	2	3	2	2	2
Lappi	2	2	3	3	2	2
Päijät-Häme	2	3	2	3	2	2
Etelä-Pohjanmaa	3	3	2	1	3	3
Pohjois-Karjala	3	2	3	3	2	3
Keski-Pohjanmaa	3	3	3	2	3	3
Etelä-Savo	3	3	3	3	3	3
Kainuu	3	3	3	3	3	3

Lähde: TuKKK/Tilastokeskus

Vallitsevan tilanteen lisäksi on tärkeää kiinnittää huomiota maakuntien laman jälkeiseen kehitykseen. Teoria olettaa muuttoliikkeen toimivan tuloerojen ja työttömyyden tasoittajana, jolloin voitaisiin olettaa, että ainakin näiden tekijöiden suhteen muuttotappioalueilla kehitys olisi ollut suotuisa. Taulukossa 3.2 on esitetty maakuntien kehitys taulukon 3.1 tapaan. Moodilla on pyritty luokittelemaan maakunnat laman jälkeisen ajan voittajiin (1) ja häviäjiin (3) sekä neutraaleihin (2). Tällä kertaa muuttujina toimivat keskimääräinen muuttotase 1993–1997 sekä asuntojen vajaakäyttöasteen, tulotason, työllisten määrän ja huoltosuhteen muutokset.

Taulukko osoittaa, että muuttoliike ei ole kyennyt laman jälkeen tasoittamaan maakuntatason alueellisia eroja, vaan erot ovat pikemminkin jopa kärjistyneet: Uusimaa, Pirkanmaa ja Varsinais-Suomi ovat olleet parhaiten kehitty-

¹² T&K-menojen osuus bruttokansantuotteesta on vuoden 1995 arvo.

Taulukko 3.2: Maakuntien¹³ muuttoliikkeen ja aluetaloudellisten muuttujien kehitys 1993–1997.

Maakunta	Muutto- tase keski- määrin	Vajaa- käyttö- asteen muutos	Vero- äyrit per asukas, muutos	Työllisten määrän muutos	Huolto- suhteen muutos	Moodi
Uusimaa	1	1	1	1	2	1
Päijät-Häme	2	1	1	1	1	1
Varsinais-Suomi	1	1	3	1	1	1
Pirkanmaa	1	1	3	1	1	1
Vaasan rannikos.	2	2	1	1	1	1
P-Pohjanmaa	2	2	2	1	1	2
Keski-Suomi	1	1	2	2	2	2
Kanta-Häme	1	2	3	2	2	2
Etelä-Pohjanmaa	3	3	1	2	1	1/3
Kymenlaakso	2	3	2	2	2	2
Pohjois-Savo	2	2	3	2	2	2
Satakunta	3	2	2	2	2	2
Keski-Pohjanmaa	3	3	1	2	2	2
Etelä-Karjala	2	2	2	3	3	2
Ahvenanmaa	1	3	1	3	3	3
Etelä-Savo	2	3	2	3	3	3
Kainuu	3	1	3	3	3	3
Pohjois-Karjala	3	2	2	3	3	3
Lappi	3	3	3	3	3	3

Lähde: TuKKK/Tilastokeskus

neiden maakuntien joukossa, kun taas Kainuu, Etelä-Savo ja Pohjois-Karjala ovat taantuneet entisestään.

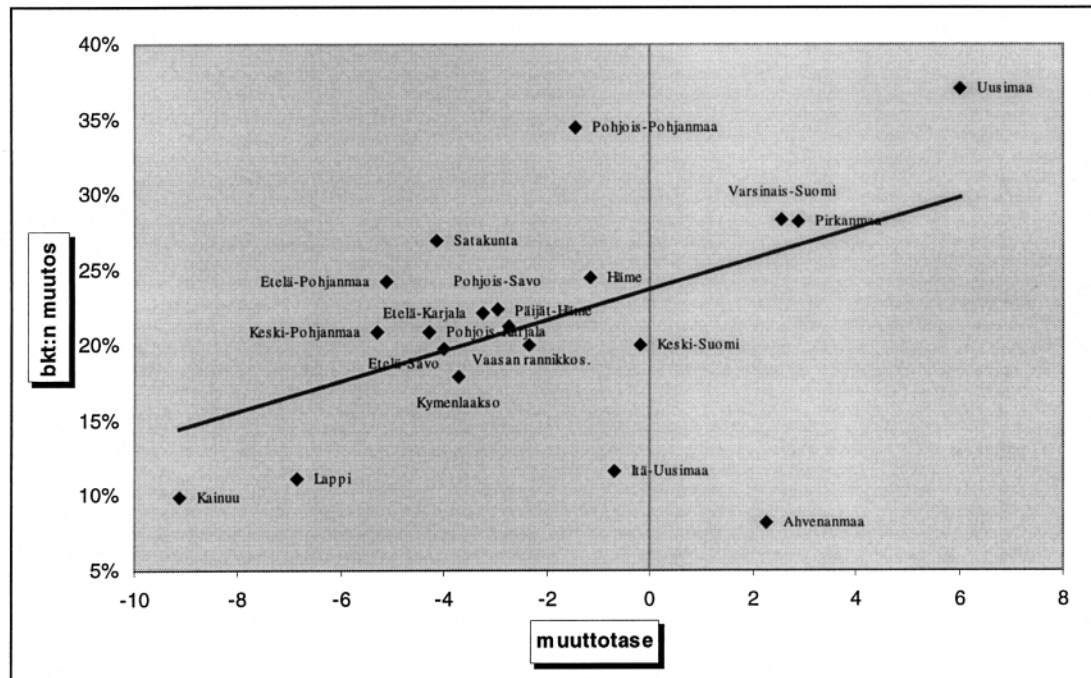
Edellisissä taulukoissa on käytetty tulotasomittarina veroäyrien määrää. Bruttokansantuotetta ja sen muutosta ei ole tarkasteltu, koska veroäyrien määrä asukasta kohden kuvaa paremmin alueen tulotasoa. Maakuntien veroäyrit/asukas ja BKT/asukas korreloivat kyllä vahvasti keskenään: korrelaatiokerroin on 0,93. Kuvio 3.2 kuitenkin havainnollistaa vielä muuttotaseen ja bruttokansantuotteen välistä yhteyttä.

Bruttokansantuotteen ja muuttotaseen korrelaatio on laman jälkeisenä aikana ollut maakunnissa odotetusti positiivinen. Korrelaatio on 0,48 ja ilman Manner-Suomesta monella tapaa poikkeavaa Ahvenanmaata 0,69.

Kuviosta nähdään, että erot maakuntien välillä ovat olleet suuria. Suurin osa maakunnista on kuulunut ryhmään, jossa muuttotase on ollut jonkin verran

¹³ Itä-Uusimaa ei ole vertailussa mukana aineisto-ongelman takia; muuten luokat ovat samat, mutta nyt luokka 3 = sijat 14–19.

Kuvio 3.2: Keskimääräinen muuttotase sekä BKT:n muutos maakunnittain 1993–1997.

Lähde: TuKKK/Tilastokeskus

negatiivinen ja BKT:n muutos on ollut 18–27 prosenttia. Selvimpänä poikkeuksena trendistä on Ahvenanmaa, jonka bruttokansantuote on kasvanut vuodesta 1993 vuoteen 1997 muuttovoitosta huolimatta vain noin 8 prosenttia. Positiivisina poikkeuksina erottuvat puolestaan Uusimaa ja Pohjois-Pohjanmaa, joissa kummassakin kasvua on ollut selvästi yli 30 prosenttia.

Myös vuoden 1997 BKT:n/asukas suhteen erot ovat olleet huomattavia. Ylivoimaisessa yksinäisyydessään ovat Uusimaa (149 000 mk) ja heikosta kasvusta huolimatta Ahvenanmaa (128 000 mk). Kainuu (75 000 mk) puolestaan on päässyt vain nipin napin puoleen Uudenmaan arvosta. Taulukossa 3.3 on esitetty maakuntien bruttokansantuotteiden/asukas kehitys suhteessa koko maan arvoon laman jälkeen.

Taulukosta käy ilmi, että ainoastaan neljässä maakunnassa – Uudellamaalla, Satakunnassa sekä Etelä- ja Pohjois-Pohjanmaalla – BKT/asukas on kasvanut suhteessa koko maan arvoon. Lisäksi vain kolmessa maakunnassa luku ylittää koko maan arvon vuonna 1997. Tämä johtuu suurelta osin Uudenmaan suuresta painoarvosta koko maan keskiarvoa laskettaessa.

Tulotasoakaan muuttoliike ei ole kyennyt tasoittamaan laman jälkeisinä vuosina maakuntatasolla: muuttotaseella ja veroäyrien/asukas muutoksella ei ole laman jälkeisenä aikana ollut yhteyttä. Perinteisten tasapainoteorioiden kanssa tämä on ristiriidassa, mutta aikaisempien tutkimustulosten perusteella tämä ei ole kovin yllättävää: muuttajat ovat yleensä koulutettuja ja työllistyvät nopeasti, jolloin vastaanottaja-alueen keskimääräinen tulotaso ei välttämättä laske suhteessa lähtöalueeseen.

Taulukko 3.3: Maakuntien bruttokansantuotteet/asukas suhteessa koko maan arvoon (= 100) vuosina 1993–1997.

Maakunta	1993	1994	1995	1996	1997	Muutos
Uusimaa	133.5	134.1	132.9	138.9	137.9	4.4
Ahvenanmaa	139.2	132.9	122.6	122.6	118.5	−20.7
Etelä-Karjala	103.7	102.1	104.7	92.5	102.0	−1.6
Varsinais-Suomi	99.0	96.9	98.6	95.4	98.9	−0.1
Pohjanmaa	99.8	97.0	101.6	97.0	95.1	−4.7
Kymenlaakso	98.7	97.3	102.1	99.5	94.1	−4.7
Satakunta	91.9	92.2	91.2	92.8	94.1	2.2
Pirkanmaa	92.1	91.2	91.5	92.8	91.9	−0.2
Itä-Uusimaa	104.3	117.0	102.9	94.7	91.6	−12.7
Pohjois-Pohjanmaa	85.5	86.2	86.9	86.2	89.3	3.8
Kanta-Häme	87.3	88.0	85.7	87.6	86.3	−1.0
Päijät-Häme	88.7	88.9	87.3	87.3	85.9	−2.8
Keski-Suomi	89.0	86.9	87.7	87.9	83.9	−5.0
Lappi	92.5	91.2	95.7	83.9	83.0	−9.5
Pohjois-Savo	81.9	83.7	82.7	81.8	80.3	−1.7
Keski-Pohjanmaa	82.6	77.8	76.9	76.4	79.4	−3.1
Etelä-Pohjanmaa	75.0	75.9	74.9	75.5	75.3	0.3
Pohjois-Karjala	76.6	78.5	78.3	73.7	74.7	−2.0
Etelä-Savo	75.1	74.5	73.9	71.5	72.9	−2.1
Kainuu	78.0	77.8	74.4	71.5	70.2	−7.9

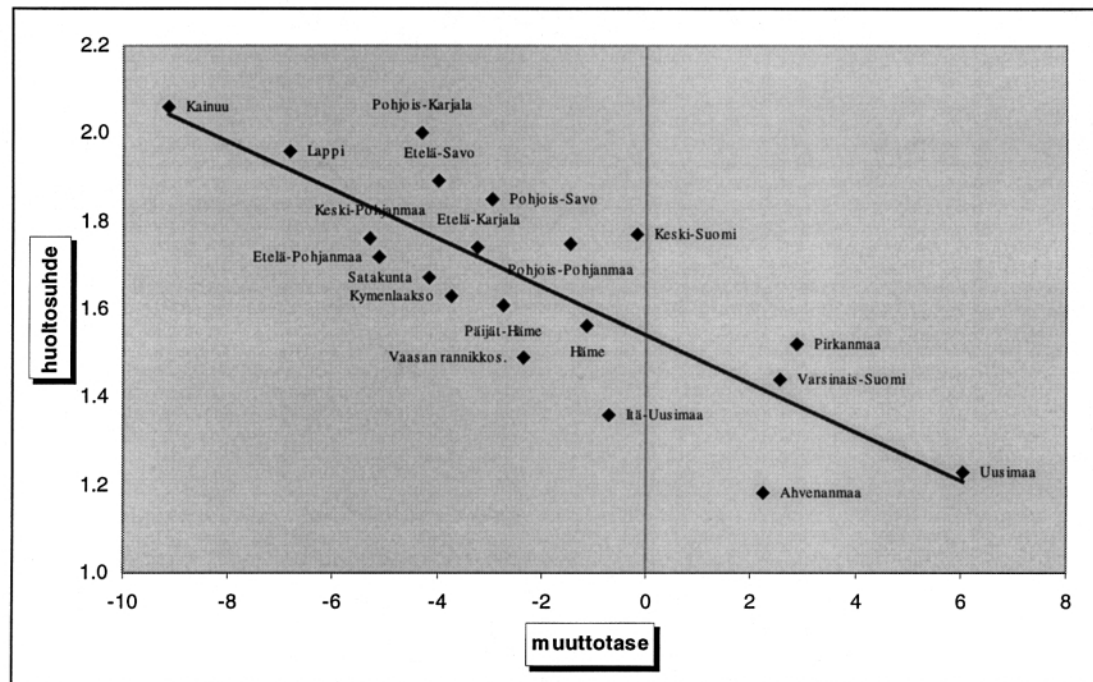
Lähde: TuKKK/Tilastokeskus

Taloudellisella huoltosuhteella kuvataan sitä, kuinka monta ei-työllistä alueella on jokaista työllistä kohden. Korkea huoltosuhte on siis ilmeinen taakka alueen taloudelle. Muuttoliikkeen vaikutusta huoltosuhteeseen ei voida teoreettisesti ajatellen varmasti ennustaa. Toisaalta muuttotappio lisää työllisten suhteellista osuutta väestöstä, mutta samalla tapahtuu myös kehitystä toiseen suuntaan, koska ikärakenne vanhenee muuttajien ollessa pääasiassa nuoria. Muuttovoittoalueille puolestaan virtaa paljon työlliseen työvoimaan kuulumattomia, mutta toisaalta ikärakenne kehittyy edullisempaan suuntaan.

Kuviosta 3.3 havaitaan, että muuttotaseen ja huoltosuhteen korrelaatio on maakuntatasolla voimakkaasti negatiivinen (−0,82). Muuttovoittoalueilla huoltosuhte oli vuonna 1997 selvästi edullisempi kuin muuttotappiollisissa maakunnissa.

Kuviosta näkyvän yhteyden voi selittää lähinnä sillä, että muuttoliike on suuntautunut alueille, joissa huoltosuhte on parempi eli työllisyystilanne on yleensä valoisampi. Huoltosuhteen erot maakuntien välillä ovat huomattavia: kun vuonna 1997 Pohjois-Karjalassa, Kainuussa ja Lapissa oli noin 2 ei-työllistä jokaista työllistä kohti, luku oli Ahvenanmaalla Uudellamaalla vain 1,2. Suurimassa osassa maakuntia (13/20) huoltosuhte oli välillä 1,4–1,8. Laman jälkeen maakuntien väliset huoltosuhte-erot eivät ole juuri muuttuneet. Muuttoliike-

Kuvio 3.3: Huoltosuhde maakunnittain 1997 sekä keskimääräinen muuttotase 1993–1997.

Lähde: TuKKK/Tilastokeskus

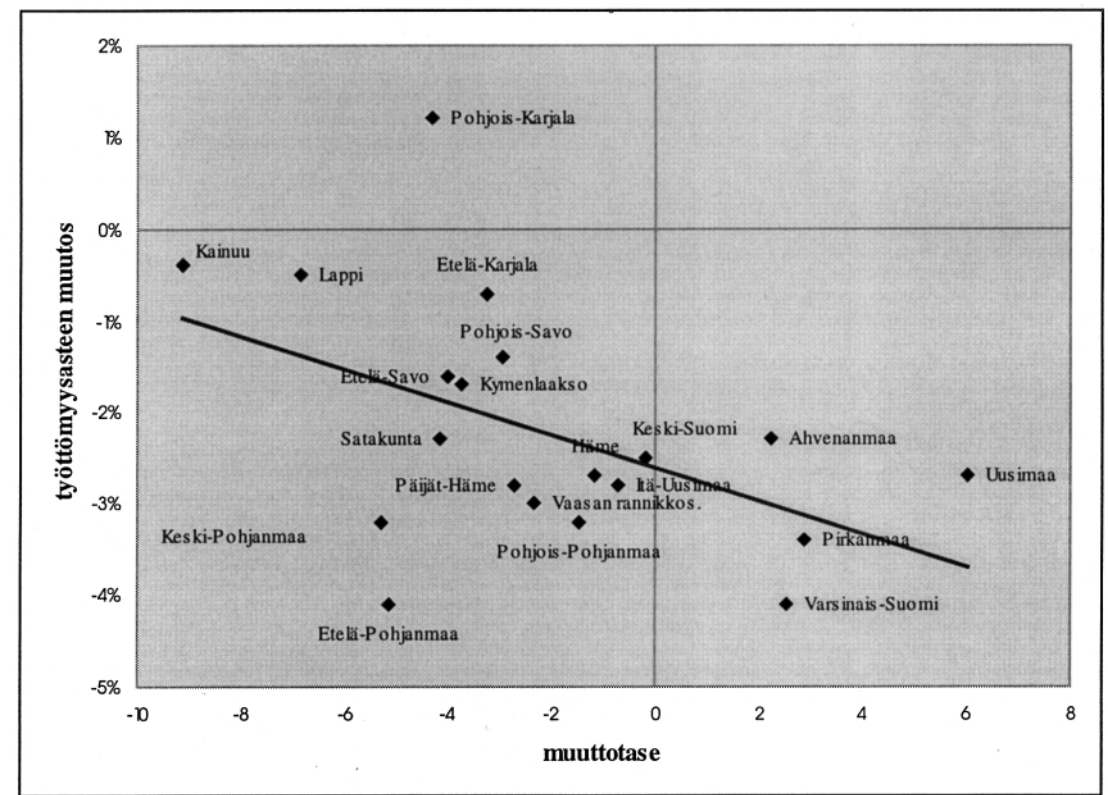
kään ei ole siis kyennyt tasaamaan maakuntien välisiä hyvinvointieroja tässä suhteessa. Tämä ei ole kovinkaan yllättävää, sillä muuttoliikkeen vaikutus huoltosuhteeseen on edellä todetulla tavalla kaksisuuntainen. Uhkana tulevaisuudessa on kuitenkin, että muuttotappiollisissa maakunnissa huoltosuhde entisestään heikentyy väestön ikärakenteen radikaalin vanhenemisen takia.

Huoltosuhteen ja muuttoliikkeen yhteyttä selittävät hyvin kuviot 3.4 ja 3.5, jotka kuvaavat muuttotaseen ja työllisyyden yhteyksiä.

Sekä muuttotaseen negatiivinen yhteys työttömyysasteen muutokseen että positiivinen yhteys työllisten määrän muutokseen on voimakas. Korrelaatiokerrotoimet ovat $-0,49$ ja $0,68$. Poikkeuksena on jälleen etenkin työllisten määrän muutoksen osalta Ahvenanmaa.

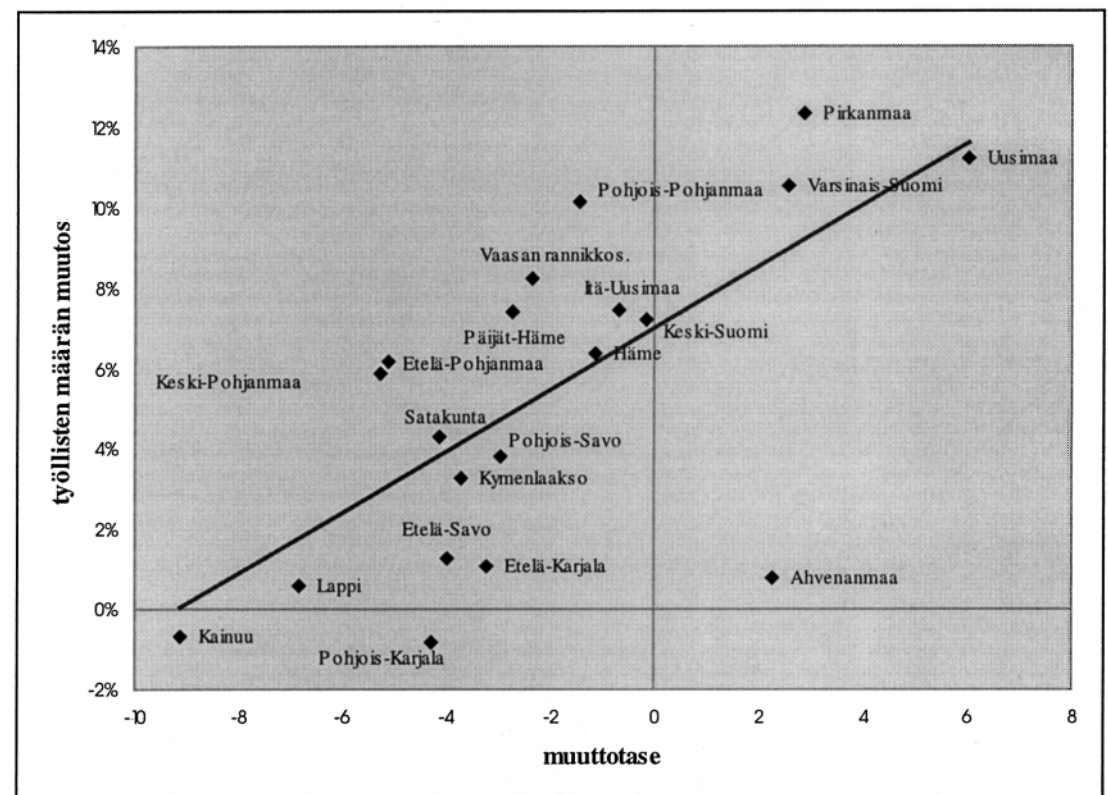
Aikaisemmin luvussa 2 todettiin, että sekä tasapaino- että kumulatiivisen kasvun teoriassa muuttoliike nähdään lähinnä työvoiman siirtymisenä työn perässä suuren työttömyyden alueilta alueille, joissa työllisyystilanne on parempi. Tämä on sopusoinnussa muuttotaseen ja työllisten määrän muutoksen kanssa. Samalla voitaisiin kuitenkin olettaa, että työvoiman liikkumisen seurauksena alueellisten työttömyyserojen tulisi kaventua. Laman jälkeinen kehitys Suomessa on ristiriidassa tämän ajatuksen kanssa: maakuntien väliset erot työttömyysasteen suhteen ovat päinvastoin kasvaneet. Työttömyysasteen lasku vuosina 1993–1997 korreloi negatiivisesti työttömyysasteen vuoden 1993 tason kanssa. Työttömyysasteeseen vaikuttava työn tarjonnan käyttäytyminen siis vaihtelee alueittain hyvin suuresti. Tällainen kehitys on omiaan johtamaan entistä kovempaan keskittymiskiarteeseen. Positiivista kuitenkin on, että lähes jokaisessa maakunnassa työllisten määrä on lisääntynyt ja työttömyysaste alentunut.

Kuvio 3.4: Keskimääräinen muuttotase sekä työttömyysasteen (prosenttiyksikköä) muutos maakunnittain 1993–1997.

Lähde: TuKKK/Tilastokeskus

Kuvio 3.5: Maakuntien muuttotase keskimäärin sekä työllisten määrän muutos 1993–1997.

Lähde: TuKKK/Tilastokeskus

4 Muuttoliike ja aluetalouksien kehitys kasvavissa ja supistuvissa seutukunnissa

Muuttoliikkeen ja muiden aluetaloudellisten tekijöiden tarkasteleminen seutukuntatasolla on monessa suhteessa järkevämpää kuin tarkasteleminen maakuntatasolla. Olennainen syy tähän on se, että maakuntien sisään mahtuu löyhästi yhteen kuuluvia, monesti erittäinkin paljon toisistaan poikkeavia alueita. Esimerkiksi Keski-Suomessa Jyväskylän seutukunta on saanut selvää muuttovoittoa ja menestynyt hyvin aluetaloudellisilla muuttujilla arvioitaessa 1990-luvulla samalla kun maakunnan muut kuusi seutukuntaa ovat selvästi taantuneet. Maakuntien menestys aluevertailussa näyttääkin usein lähinnä samalta kuin alueen keskusseutukunnan menestys, vaikka tietysti muutkin seutukunnat vaikuttavat jonkin verran vertailulukuihin. Seutukunnat ovat sen sijaan yleensä selvästi maakuntia yhtenäisempiä aluetalouden muuttujien suhteen. Tässä luvussa tarkastellaan muuttoliikkeen ja aluetaloudellisten tekijöiden yhteyksiä eri lailla kehittyneissä seutukunnissa. Tarkasteluun on otettu mukaan kaikki keskeiset muuttovoittoseudut ja esimerkinomainen näyte muuttotappioseuduista.

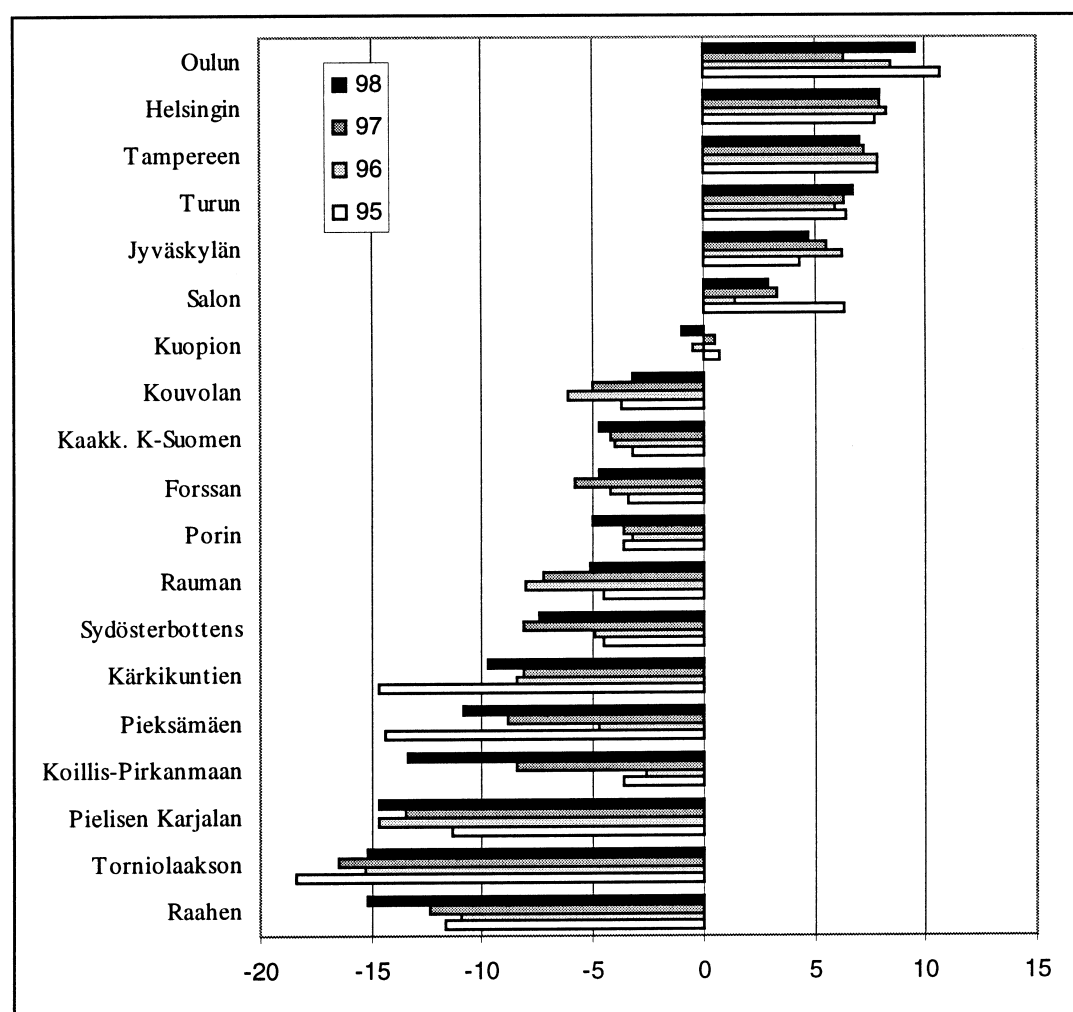
4.1 Muuttoliike ja väestönkehitys seutukunnissa

Kuviossa 4.1 on esitetty 19 tutkimuksen kohteena olevan seutukunnan muuttotaseet vuosina 1995–1998. Seudut on asetettu kuvioon vuoden 1998 muuttotaseen mukaisessa järjestyksessä. Tutkimuksessa mukana olevista seutukunnista vain 6 on muuttovoittollisia. 12 seutukuntaa on kärsinyt selvästi muuttotappiota, ja yksi case-alue, eli Kuopion seutukunta, on ollut muuttoliikkeen suhteen lähes neutraali.

Kuten edellä on todettu, saman maakunnan sisällä voi olla hyvinkin eri lailla kehittyviä seutuja. Case-seutukunnista tämä tulee parhaiten esille muuttoliikkeen osalta Oulun ja Raahen seutukuntia vertailtaessa. Kumpikin seutu sijaitsee Pohjois-Pohjanmaalla, mutta vuonna 1998 Oulun seutukunta on saanut suurinta suhteellista muuttovoittoa samalla kun Raahen muuttotase on ollut tutkituis-

ta seutukunnista heikoin. Osasy Raahen alueen suureen muuttotappioon lie-
neekin Oulun seudun vetovoima, jonka johdosta etenkin nuoria ihmisiä on muut-
tanut runsaasti Ouluun ja sen ympäristöön. Pohjois-Pohjanmaan väestö onkin
keskittymässä enemmän ja enemmän Oulun seutukuntaan. Samanlainen kes-
kittymiskehitys on meneillään myös Pirkanmaalla: Tampereen seutu vetää ih-
misiä puoleensa muilta seuduilta. Kuviostakin havaitaan, että Tampereen seutu-
kunta on ollut voimakkaasti muuttovoitollinen. Koillis-Pirkanmaa on sen sijaan
menettänyt yli 1,3 prosenttia väestöstään muuttotappiona vuonna 1998, vaikka
Pirkanmaa kokonaisuudessaan on saanut selvää muuttovoittoa. Myös Keski-Suo-
men seutukuntien jo aiemmin todettu heterogeenisuus käy ilmi Jyväskylän seu-
dun ja Kaakkoisen Keski-Suomen toisistaan poikkeavissa muuttotaseissa. On
kuitenkin huomattava, että maakunnan sisällä voi olla useampikin muuttovoit-
toa saava seutukunta. Esimerkiksi Varsinais-Suomessa sijaitsevat Turun ja Sa-
lon seutukunnat ovat kumpikin olleet selvästi muuttovoitollisia laman jälkeise-
nä aikana.

Kuvio 4.1: Tutkimusseutukuntien muuttotaseiden kehitys 1995–1998.

Lähde: TuKKK/Tilastokeskus

4.2 Muuttoliikkeen ja aluetaloudellisten muuttujien yhteydet seutukunnissa

Teoriaosuudessa luvussa 2 käytiin jo läpi, kuinka teoria odottaa muuttovoiton tai -tappion vaikuttavan aluetaloudellisiin muuttujiin. Muuttoliikkeen aluetaloudelliset vaikutukset todettiin moninaisiksi: sekä muuttovoitto- että muuttotappioalueille löytyy teoriasta niin taloutta kohentavia kuin sitä heikentäviä tekijöitä. Taulukossa 4.1 on vertailtu tutkimusseutukuntien tilannetta aluetalouden suhteen 4 eri muuttujan pohjalta. Vertailu tapahtuu samaan tapaan kuin aiemmin maakuntien kohdalla taulukoissa 3.1 ja 3.2.

Taulukko 4.1: Tutkimusseutukuntien tilanne eräiden aluetaloudellisten muuttujien suhteen 1997.

Seutukunta	Veroäyrit /asukas	Työttö- myysaste 1998	Huolto- suhde	Vuosikate /asukas	Moodi
Helsingin	1	1	1	1	1
Tampereen	1	2	1	1	1
Salon	2	1	1	1	1
Turun	1	1	1	2	1
Syösterbottens kustregion	3	1	1	2	1
Koillis-Pirkanmaan	1	1	2	3	1
Rauman	1	2	2	1	1/2
Forssan	2	1	2	2	2
Oulun	2	2	1	3	2
Kouvola	1	2	2	3	2
Raahen	2	2	2	2	2
Kuopion	2	2	2	3	2
Porin	2	3	3	2	2
Jyväskylän	2	3	2	3	2
Kaakkoisen K-Suomen	3	2	3	1	1/3
Kärkikuntien	3	3	3	1	3
Pielisen Karjalan	3	3	3	2	3
Pieksämäen	3	3	3	2	3
Torniolaakson	3	3	3	3	3

Lähde: TuKKK/Tilastokeskus

Taulukosta havaitaan, että paras tilanne tulotason, työttömyysasteen, väestörakenteen, kuntien vuosikatteen ja asuntojen käyttöasteen kannalta on Helsingin, Tampereen, Salon ja Turun seutukunnissa, jotka kaikki ovat kasvukeskuksia. Hieman yllättävää on, että Oulun seutu ei näillä kriteereillä yllä samaan luokkaan. Heikoimpaan ryhmään kuuluvat alueet ovat puolestaan kärsineet pahasta muuttotappiosta. Lohduttomin tilanne näyttäisi olevan Torniolaakson ja Pieksämäen seutukunnissa.

Vaikka vaikuttaakin siltä, että muuttovoittoalueilla aluetaloudellinen tilanne on suhteellisen hyvä ja muuttotappiollisilla seuduilla selvästi heikompi, voitaisiin erityisesti tasapainoteorioiden pohjalta olettaa, että muuttoliike olisi kyennyt tasoittamaan eroja viime vuosina. Poikkeus on asuntojen vajaakäyttöaste, jonka suhteen voidaan ennakoida erojen kärjistyvän muuttoliikkeen myötä, kun muuttotappioseuduilla asuntoja jää tyhjiilleen ja voittoalueilla asuntojen kysyntä lisääntyy kovasti. Taulukon 4.2 tarkoituksena on arvioida, miten kukin seutukunta on kehittynyt verrattuna muihin väestöpohjan (muuttotase, huoltosuhte), työllisyyden (työttömyysaste), tulotason (veroäyrit), kunnallistalouden (vuosikate) ja pääomien (asuntojen vajaakäyttö) suhteen.

Taulukko 4.2: Tutkimusseutukuntien muuttotase ja aluetaloudellisten muuttujien kehitys 1993–1997/1998.

Seutukunta	Muuttotase ka. 93–98	Veroäyrien/as. muutos 93–97	Tyött.asteen muutos 93–98	Huoltosuhteen muutos 93–97	Vuosikatteen muutos 93–97	Asuntojen käyttöasteen muutos 93–97	Moodi
Salon	1	1	1	1	1	2	1
Helsingin	1	3	1	2	1	1	1
Tampereen	1	3	1	1	2	1	1
Oulun	1	3	2	1	3	1	1
Forssan	2	2	1	1	1	2	1/2
Rauman	2	2	1	1	2	3	2
Raahen	3	1	2	1	2	2	2
Turun	1	3	2	2	3	1	2
Jyväskylän	1	3	2	2	3	1	2
Kaakkoisen K-Suomen	2	1	3	3	1	2	2
Kouvolan	2	2	2	2	2	2	2
Sydösterbottens kustregion	2	1	2	2	2	3	2
Kuopion	2	3	2	2	3	1	2
Porin	2	2	3	3	2	2	2
Koillis-Pirkanmaan	3	1	3	2	2	3	3
Pieksämäen	3	2	3	3	1	2	3
Kärkikuntien	3	2	3	3	1	3	3
Torniolaakson	3	2	1	3	3	3	3
Pielisen Karjalan	3	1	3	3	3	3	3

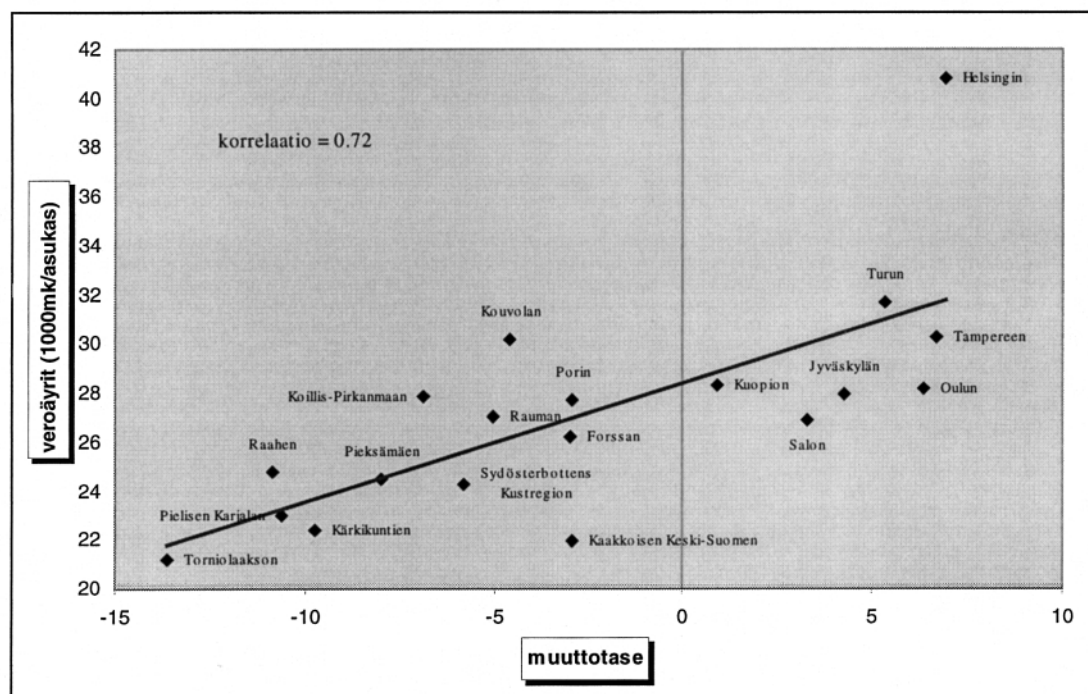
Lähde: TuKKK/Tilastokeskus

Taulukosta havaitaan, että muuttovoitolliset, aluetaloudellisten muuttujien osalta hyvässä asemassa olevat alueet ovat lisänneet eroaan erityisesti pahimpiin muuttotappioalueisiin verrattuna. Muuttoliike ei siis ole pystynyt tasaamaan eroja,

vaan erot ovat entisestään kasvaneet. Seuraavaksi käydään läpi taulukossa esitetyt muuttujat tarkemmin.

Maakuntatasolla ei saatu tukea hypoteesille, että muuttoliike tasaisi alueiden välisiä tulotasoeroja. Taulukosta 4.2 kuitenkin voidaan päätellä, että seutukuntatasolla asia saattaisi olla toisin: kaikki suurimman muuttovoiton ryhmään kuuluneet seudut Saloa lukuun ottamatta ovat olleet veroäyrien/asukas muutoksen suhteen ryhmässä kolme. Lisäksi moni pahiten muuttotappiosta kärsinyt seutukunta on menestynyt erittäin hyvin tulotason muutoksen kannalta. Kuviosta 4.2 nähdään, että muuttoliike on laman jälkeisenä aikana suuntautunut alueille, joiden tulotaso on keskimäärin korkeampi kuin muuttotappioalueiden. Tämä tukee yleisimpien teorioiden näkemyksiä, joiden mukaan työvoima muuttaa korkeamman tulotason perässä.

Kuvio 4.2: Seutukuntien keskimääräinen muuttotase ja veroäyrit/asukas 1993–1997.

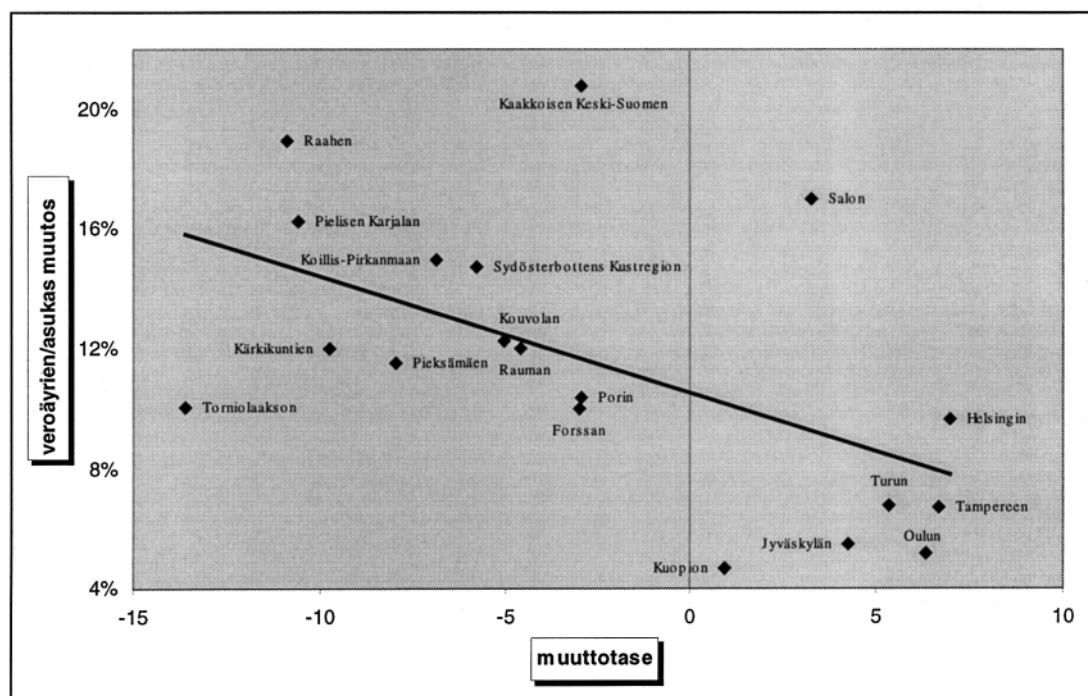

Lähde: TuKKK/Tilastokeskus

Kuvio 4.3 puolestaan osoittaa taulukon 4.2 lailla, että toisin kuin maakuntatasolla seutukuntatasolla muuttoliike näyttäisi tasaavan tulotasoeroja.

Muuttotaseen ja tulotason muutoksen yhteys on tutkimusseutukunnissa selvästi negatiivinen; korrelaatiokerroin on 0,55. Myös tämä tulos osoittaa, millaisia eroja tutkimuksissa saattaa syntyä aluejaosta riippuen. Poikkeuksia toki seutukuntatasollakin on, parhaimpina esimerkkinä case-seuduista Salon seutukunta, kuten kuviosta 4.3 nähdään. Salon seudulla hyvän tulokehityksen selityksenä voi olla se, että suuri osa tulijoista on muuttanut alueelle töihin tietoliikenneteknologiayritykseen ja vain pieni osa muuttajista on ollut työttömiä.

Kuvio 4.3: Seutukuntien keskimääräinen muuttotase sekä veroäyrien/asukas muutos 1993–1997.

Lähde: TuKKK/Tilastokeskus

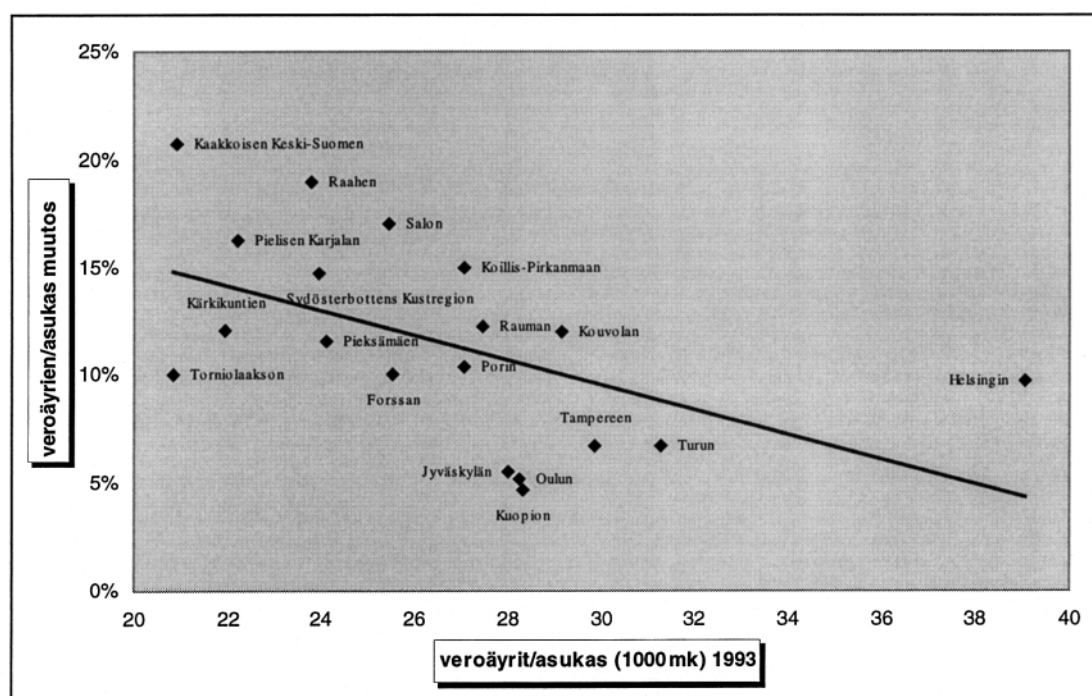
Kuviossa 4.4 on vielä osoitettu, että seutukuntien tulotasoerot todella ovat olleet kaventumaan päin vuodesta 1993. Korrelaatiokerroin on 0,53 (ilman Helsingin seutua 0,65) ja tilastollisesti merkitsevä.

Vaikuttaa kuitenkin siltä, että tuloerojen kaventuminen on selvästi pienene-
mään päin: kun vielä 1993–1995 tuloerojen kaventuminen oli tilastollisesti hy-
vin merkitsevää, ei se ollut sitä enää vuosina 1995–1997, vaikka muuttoliike on-
kin entisestään kiihtynyt. Tarkastelujakson lyhyiden ja tutkimusjoukon pienuu-
den vuoksi on kuitenkin mahdotonta tehdä täysin yleistettäviä johtopäätöksiä.
Tarkastelu todistaa kuitenkin sen, että seutukuntien sopeutumisessa on ollut käy-
tössä monenlaisia vaihtoehtoja.

Edellä todettiin tulotason ja muuttoliikkeen yhteyden tutkimusseutukun-
nissa olevan teorian mukaisesti positiivinen. Teorioiden odotukset näyttävät to-
teutuvan myös alueen työttömyysasteen ja muuttoliikkeen suhteen. Muuttoliik-
keen suunta vaikuttaisi odotetusti olevan korkean työttömyysasteen alueilta pa-
remman työllisyystilanteen seuduille. Helsingin, Tampereen, Turun, Jyväskylän
ja Oulun seudut ovat saaneet muuttovoittoa vielä selvästi työttömyysasteen mu-
kaista ennustetta enemmän. Tätä voidaan selittää ainakin osaltaan sillä, että noille
alueille muuttaa paljon opiskelijoita, jotka eivät niinkään välitä alueen työllisyys-
tilanteesta vaan opiskelumahdollisuuksista. Seutukuntien tarjoamat hyvät opis-
kelumahdollisuudet siis kasvattavat muuttotaseita.

Vaikka muuttoliike näyttääkin suuntautuvan suuren työttömyyden seutu-
kunnista paremman työllisyystilanteen alueille, eivät työttömyysasteiden erot eri
seutukuntien välillä ole kuitenkaan muuttoliikkeen johdosta pienentyneet: vuo-

Kuvio 4.4: Veroäyrit (1 000 mk/asukas) 1993 sekä veroäyrien/asukas muutos 1993–1997 seutukunnittain.

Lähde: TuKKK/Tilastokeskus

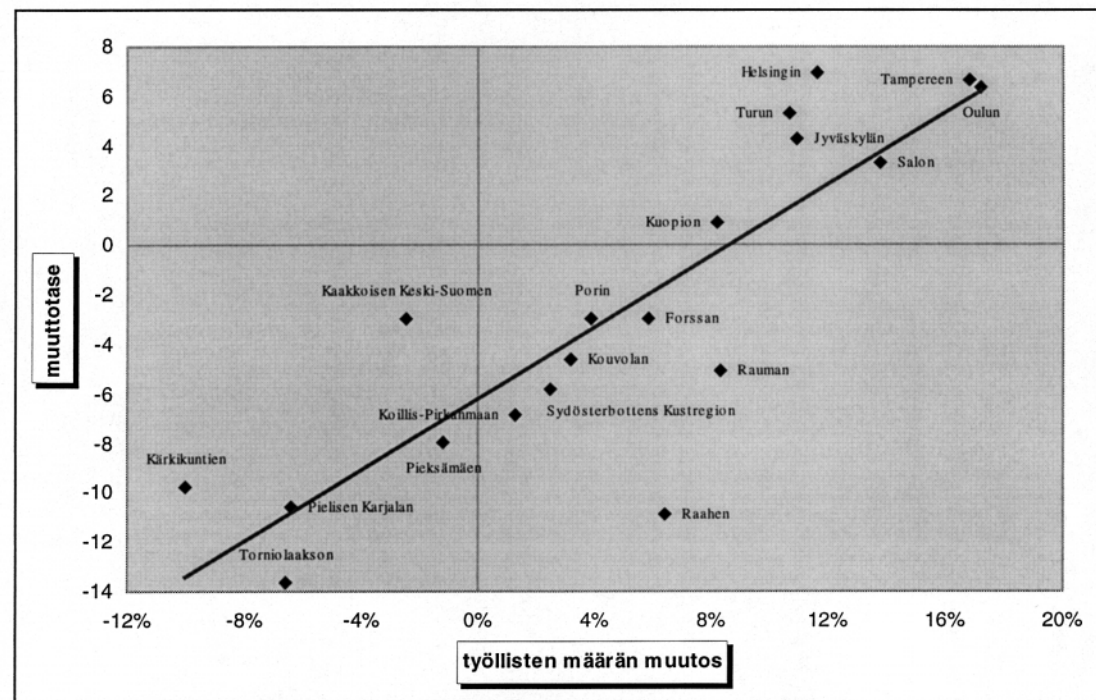
sien 1993–1998 keskimääräisen muuttotaseen ja työttömyysasteen laskun korrelaatiokerroin on 0,33. Kaikissa muissa seutukunnissa paitsi Pielisen Karjalassa työttömyysaste on laskenut lamasta nousun myötä. Suurimmassa osassa seutukuntia työttömyysaste on laskenut 2–5 prosenttiyksikköä.

Muuttotaseen ja työttömyysasteen muutoksen negatiivinen suhde on seurausta siitä, että vaikka työvoiman tarjonta muuttovoittoseuduilla onkin lisääntynyt enemmän kuin muilla seuduilla, on työpaikkojen määrä lisääntynyt vieläkin nopeammin. Muuttotaseen ja työllisen työvoiman ($\approx$ työpaikkojen määrä) yhteys nähdään kuvioista 4.5.

Työllinen työvoima on tutkimusjaksona lisääntynyt 14 seutukunnassa 19:stä. Muuttotaseen ja työllisten yhteys on selvä: korrelaatiokerroin on peräti 0,86. Voimakas yhteys on odotettua, sillä ihmiset muuttavat sinne, missä on työtä. Kuvioistakin havaitaan, että samat 6 seutukuntaa, joissa muuttotase on ollut korkein, ovat olleet myös seutuja, joissa työllisten määrä on lisääntynyt nopeimmin. Oulun ja Tampereen seuduilla työllisen työvoiman määrä on kasvanut kysyksenä 6 vuotena jopa yli 15 prosenttia. Tämän takia työttömyysaste onkin laskenut etenkin Tampereen seutukunnassa nopeasti muuttovoitosta huolimatta.

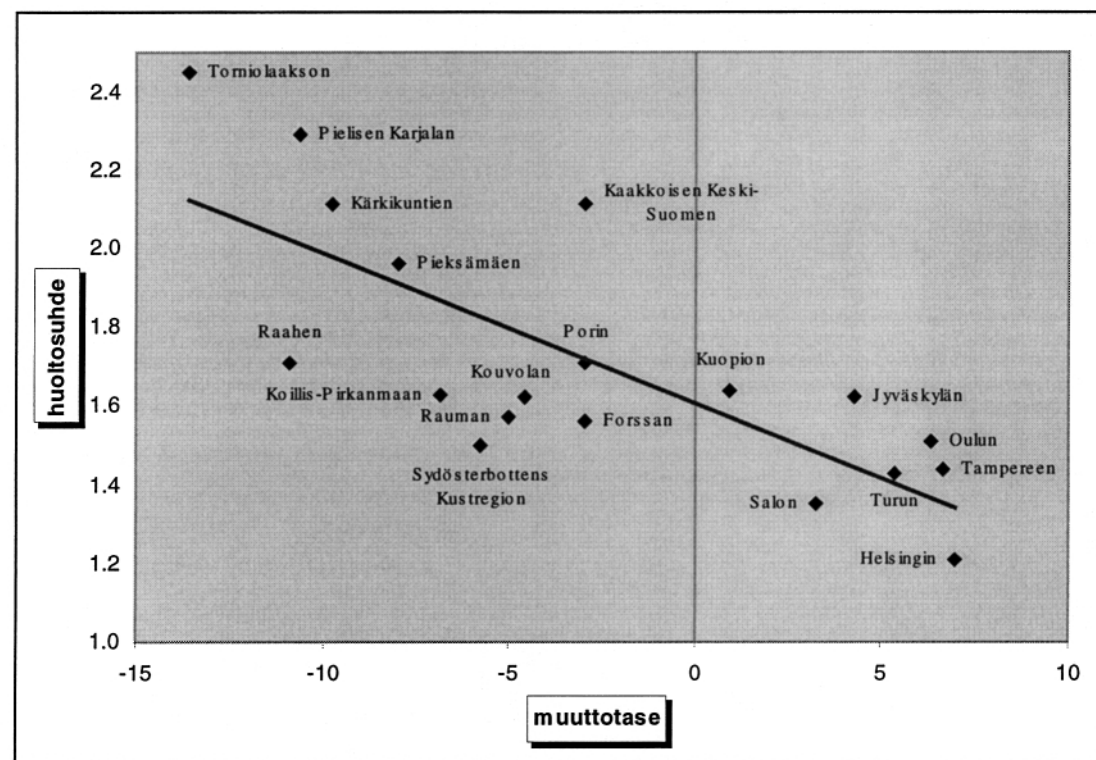
Kuten jo edellä luvussa 3 todettiin, huoltosuhteeseen muuttoliikkeen vaikutus voi olla kaksisuuntainen: toisaalta työttömien muuttoliike parantaa muuttotappioalueiden huoltosuhdetta, mutta toisaalta taas ikärakenne vanhenee useilla alueilla muuttotappion myötä, mikä on huoltosuhteelle haitaksi. Kuvio 4.6 osoittaa, että laman jälkeen suurta muuttovoittoa saaneissa seutukunnissa huoltosuhde on yleensä ollut parempi kuin suuren muuttotappion alueilla.

Kuvio 4.5: Seutukuntien muuttotase keskimäärin sekä työllisen työvoiman muutos 1993–1997.

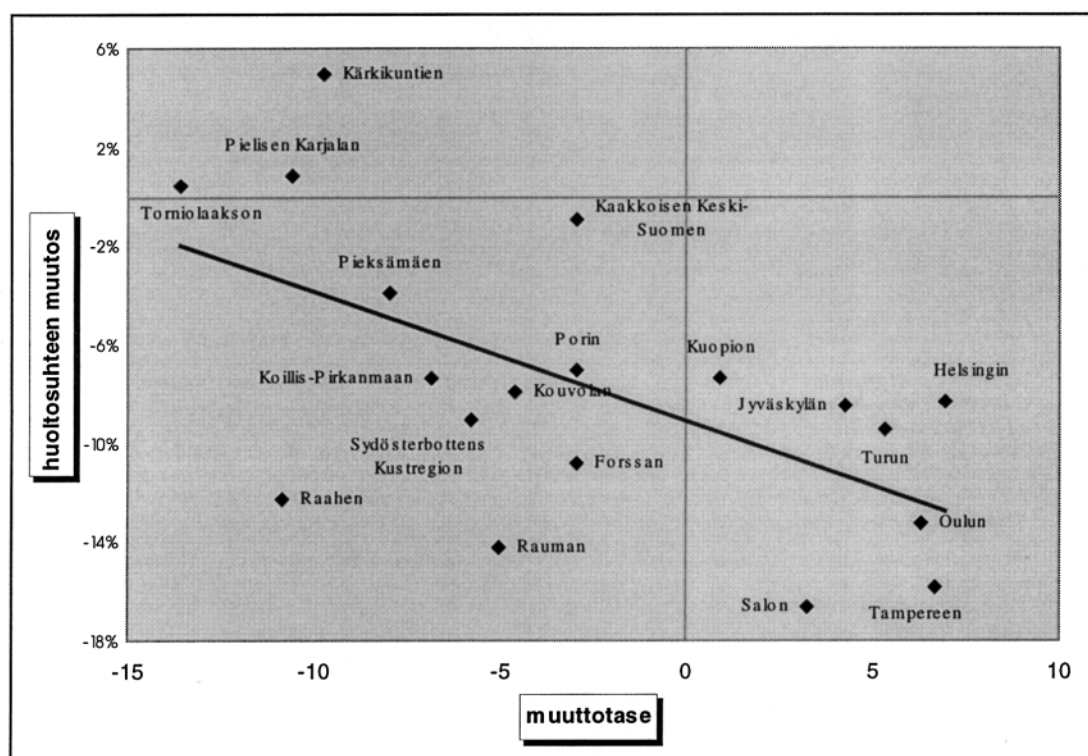
Lähde: TuKKK/Tilastokeskus

Kuvio 4.6: Seutukuntien vuosien 1993–1997 keskimääräinen muuttotase ja huoltosuhde vuonna 1997.

Lähde: TuKKK/Tilastokeskus

Kuvio 4.7: Seutukuntien keskimääräinen muuttotase ja huoltosuhteen muutos vuosina 1993–1997.

Lähde: TuKKK/Tilastokeskus

Alhaisin huoltosuhde vuonna 1997 oli Helsingin (1,21) ja Salon (1,35) seutukunnissa. Torniolaakson, Pielisen Karjalan, Kärkikuntien ja Kaakkoisen Keski-Suomen seutukunnissa puolestaan oli yhtä työllistä kohden yli kaksi ei-työllistä. Kuvioista 4.6 havaittava negatiivinen suhde muuttotaseen ja vuoden 1997 taloudellisen huoltosuhteen välillä on hyvin voimakas: korrelaatiokerroin on $-0,76$. Myös maakuntatasolla havaittiin aiemmin samankaltainen yhteys muuttajien välillä.

Tästä ei kuitenkaan kyetä vielä päättämään, tasaako vai lisääkö muuttoliike alueiden välisiä huoltosuhde-eroja, joten kuviossa 4.7 selvennetään muuttoliikkeen ja huoltosuhteen muutoksen yhteyttä. Kuvioista nähtävä muuttotaseen ja huoltosuhteen muutoksen suhde ei ole aivan yhtä selvä kuin muuttotaseen ja vuoden 1997 tilanteen. Vaikuttaisi kuitenkin siltä, että yleensä ottaen huoltosuhde on laskenut (eli parantunut) enemmän alueilla, jotka ovat saaneet muuttovoittoa. Kaikki seudut, joissa huoltosuhde on entisestään heikentynyt, ovat vahvasti muuttotappiollisia. Näillä seuduilla huoltosuhdetta on heikentänyt erityisesti ikärakenteen vanheneminen. Työikäistä väestöä on muuttanut paljon muualle. Toisaalta kuitenkin usea muuttotappiostakin kärsinyt seutu on kyennyt selvästi parantamaan huoltosuhdettaan. Esimerkiksi Raahen seutukunta on 1993–1997 menettänyt vuosittain keskimäärin reilun prosentin väestöstään muuttotappiona, ja samalla huoltosuhde on laskenut 1,95:stä 1,71:een. Tästä huolimatta muuttotaseen ja huoltosuhteen muutoksen korrelaatiokerroin on $-0,6$. Kun

huoltosuhde on ollut jo ennestään edullisin muuttovoittoalueilla, voidaan päätellä, että muuttoliike on tässä suhteessa lisännyt eroja hyvin menestyvien ja taantuvien seutukuntien välillä. Maakuntatasollakin yhteys on ollut laman jälkeen saman suuntainen, mutta ei yhtä voimakas.

Vertailuissa käytetyistä muuttujista heikoin yhteys muuttoliikkeeseen näyttäisi olevan seutukunnan kuntien talouden tilaa kuvaavalla keskimääräisellä vuosikatteella asukasta kohden. Vuoden 1997 vuosikate asukasta kohden näyttää kyllä korreloivan jonkin verran positiivisesti vuosien 1993–1997 keskimääräisen muuttovoiton kanssa; korrelaatiokerroin on 0,42. Sen sijaan vuosikatteen/asukas muutoksella 1993–1997 ja tuon aikavälin muuttoliikkeellä ei vaikuttaisi olevan huomiolle pantavaa yhteyttä.

4.3 Muuttoliikkeen yhteys asuntojen hintatasoon, vuokratuottoon ja käyttöasteeseen

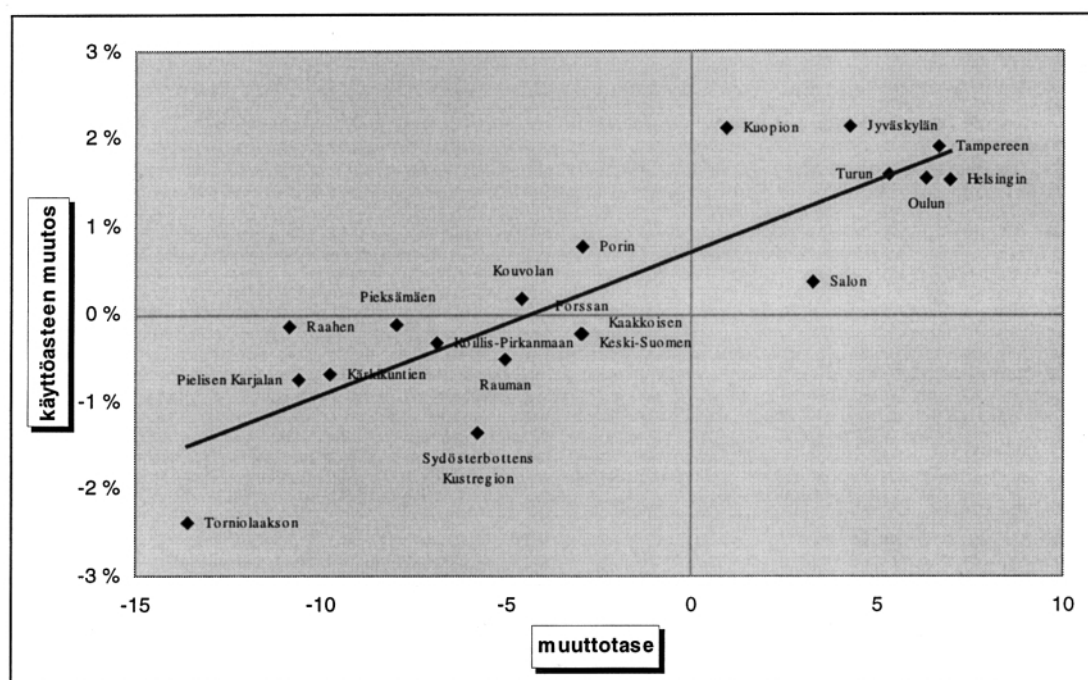
Seutukuntatasolla voidaan tarkastella myös muuttovoiton ja -tappion vaikutuksia asuntopääoman kannattavuuteen. Asuntojen hintojen, vuokrien ja käyttöasteidenhan voidaan ennakoida kehittyvän muuttovoittoalueilla paremmin kuin muuttotappiollisilla seuduilla. Vuokratuottoasteen kehityksen ennakoiminen sen sijaan on vaikeampaa, sillä muuttoliike vaikuttaa sekä nimittäjään että osoittajaan vuokratuottoastetta laskettaessa.

Käyttöasteeseen muuttoliikkeellä näyttää olevan odotetunlainen yhteys. Jo taulukosta 4.2 nähtiin, että muuttotaseen kannalta ryhmään 1 kuuluneista 6 seutukunnasta vain Salon seutu ei ollut 6 parhaan joukossa asuntojen käyttöasteen muutoksen suhteen. Samoin 4:ssä 6:sta heikoimman muuttotaseen alueesta myös vajaakäyttöaste oli kehittynyt heikoimmin. Lisävaloa muuttoliikkeen ja asuntojen käyttöasteen yhteyksiin saadaan tarkastelemalla kuviota 4.8.

Salon seutukuntaa lukuun ottamatta kaikissa muuttovoitollisissa seutukunnissa käyttöaste on kasvanut laman jälkeen enemmän kuin tällä kriteerillä parhaiten menestyneessä muuttotappioseutukunnassa Porissa. Salon seudunkin kehitys on kuitenkin parempi kuin Kouvolan seutukunnan, jossa käyttöaste on noussut muuttotappioalueista toiseksi parhaiten. Negatiivinen kehitys on, että lähes kaikissa muuttotappiollisissa seutukunnissa asuntojen käyttöaste näyttää laskevan. Muuttotappiollisista case-seutukunnista 10:ssä 12:sta käyttöaste on heikentynyt laman jälkeen, muutamissa huomattavastikin. Poikkeuksia ovat tutkimusalueista vain Porin ja Kouvolan seudut. Muuttotaseen ja käyttöasteen muutoksen yhteyden voimakkuutta kuvaa hyvin korrelaatiokerroin, joka on 0,86. Suhde on myös tilastollisesti hyvin merkitsevä. Luonnollisesti keskimääräisellä muuttotaseella ja vuoden 1997 käyttöasteella on kehityksen seurauksena selvä positiivinen suhde.

Suhteen voimakkuutta tutkimusaikavälillä selittää osaltaan se, että asuntonorminoiden sopeutuminen muutoksiin on hidasta. Osittain tämän takia muuttotappioalueilla vajaakäyttö on Pori ja Kouvola lukuun ottamatta lisääntynyt, kun asuntojen määrä ei ole vähentynyt samaan tahtiin poismuuttaneiden kotitalouksien kanssa. Muuttovoittoseuduilla puolestaan kotitaloudet ovat lisäänty-

Kuvio 4.8: Asuntojen käyttöasteen muutos sekä keskimääräinen muuttotase seutukunnittain 1993–1997.

Lähde: TuKKK/Tilastokeskus

neet niin nopeasti, että asuntomarkkinat eivät ole ehtineet siihen täysin sopeutua. Asumisväljyyden muutokset voivat kuitenkin hieman tasoittaa eroja. Tuloksiin vaikuttaa myös vuonna 1994 voimaan tullut kotikuntalaki, joka on jonkin verran parantanut tilastoitua käyttöastetta alueilla, joilla on runsaasti opiskelijoita.

Koska asuntojen käyttöaste on noussut muuttovoitollisissa seutukunnissa huomattavasti, voidaan odottaa myös reaalihintojen kallistuneen näissä keskukissa selvästi. Kuviossa 4.9 on esitetty asuntojen¹⁴ reaalihintojen kehitys laman jälkeisenä aikana viiden eniten muuttovoittoa saaneen seutukunnan keskuskunnissa.

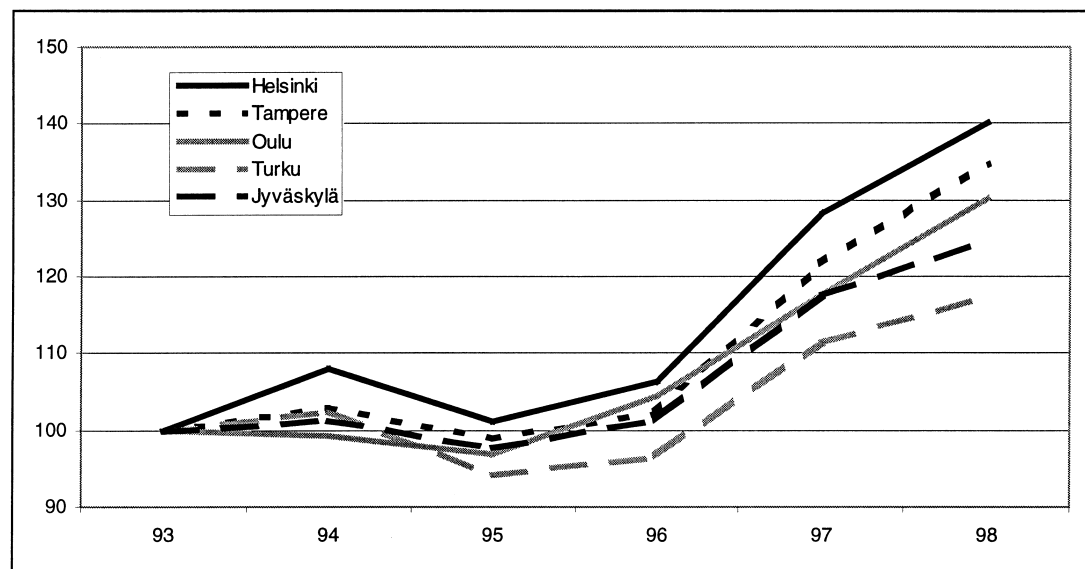
Kaikissa muuttovoittokeskuksissa asuntojen reaali hinnat ovat kallistuneet selvästi laman jälkeen. Helsingissä keskimääräinen reaali hinta on noussut peräti 40 prosenttia ja Tampereella ja Oulussakin yli 30 prosenttia. Selvästi heikoin hintakehitys näistä keskuksista on ollut Turussa, mutta sielläkin nousua on ollut yli 17 prosenttia.

Kuviosta 4.10 puolestaan nähdään viiden suurimman suhteellisen muuttotappion alueen asuntojen reaali hintojen kehitys 1993–1998 (Torniojokilaakso ei mukana, koska kauppoja ei tarpeeksi).

Ero muuttovoitollisiin alueisiin on selvä: kun suuren positiivisen muuttotaseen seutukuntakeskuksista maltillisin kehitys oli reilut 17 prosenttia Turussa,

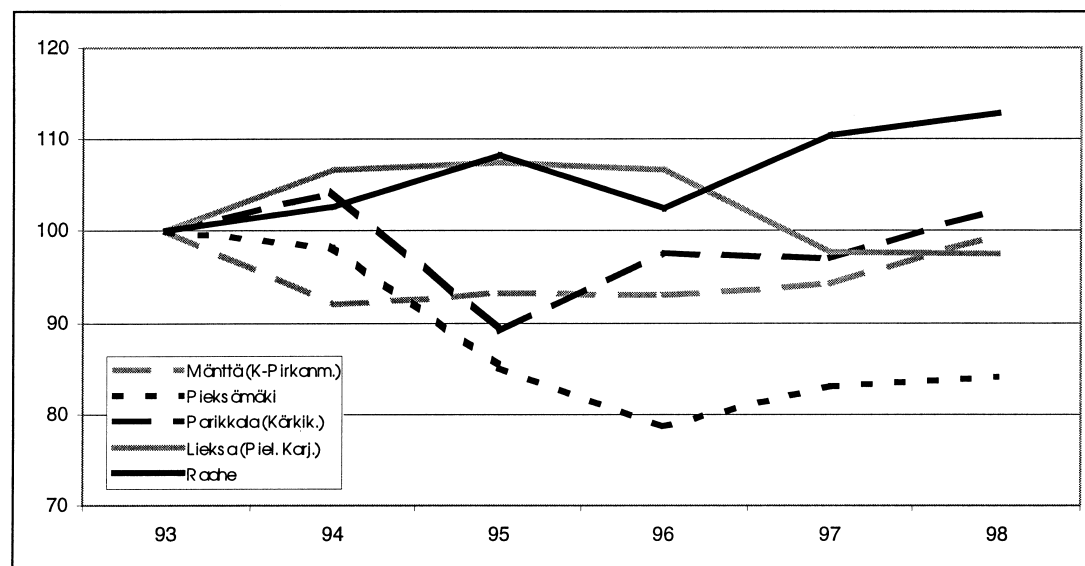
¹⁴ Asuntojen hintatiedot perustuvat leimaverotietoihin vanhoista (= vuotta vanhemmista) kerrostaloasunnoista (lähde: Tilastokeskus).

Kuvio 4.9: Asuntojen reaalihintaindeksien kehitys viiden voimakkaasti muuttovoitollisen seudun keskuskaupungeissa 1993–1998.

Lähde: TuKKK/Tilastokeskus

Kuvio 4.10: Asuntojen reaalihintojen kehitys viiden voimakkaasti muuttotappiollisen seudun keskuksissa 1993–1998.

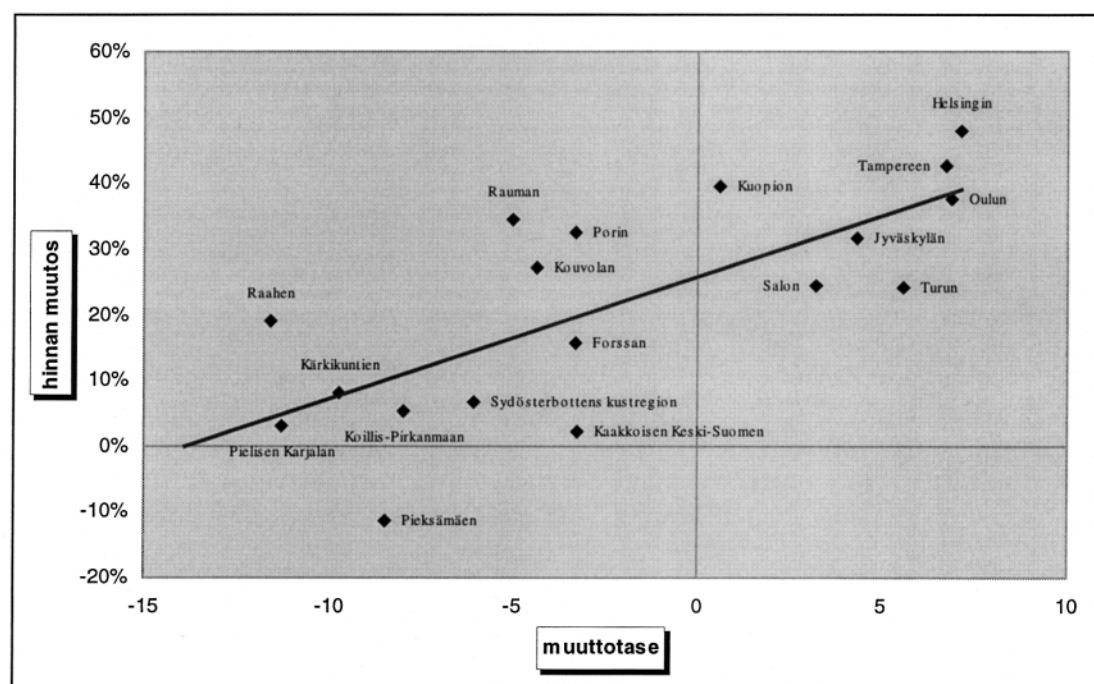
Lähde: TuKKK/Tilastokeskus

ei heikoimpien muuttotappioseutukuntien keskuksista yhdessäkään päästä yhtä suureen hintojen nousuun. Eniten reaali hinnat ovat kallistuneet Raahessa (va-
jaat 13 prosenttia). Raahan lisäksi Parikkalassa reaali hinnat ovat nousseet hie-
man, ja Lieksassa ja Mäntässä ne ovat lähes tarkalleen vuoden 1993 tasolla. Piek-
sämäki erottuu muuttotappiollisistakin alueista selvästi: asuntojen reaali hinnat

ovat laskeneet Pieksämäellä peräti 16 prosenttia tutkitulla aikavälillä. Muuttotappiollisissa seutukunnissa hintakehitys näyttää muutoinkin olleen selvästi hajanaisempaa kuin muuttovoittokeskuksissa, joissa asuntojen hinnat ovat kehittyneet hyvin samansuuntaisesti.

Kuvio 4.11 vahvistaa edellisistä kuvioista saadun käsityksen, jonka mukaan muuttoliikkeen ja asuntojen hintojen muutoksen korrelaatio on positiivinen.

Kuvio 4.11: Seutukuntien muuttotase keskimäärin sekä seutukeskusten¹⁵ asuntojen nimellishintojen muutos 1993–1998.

Lähde: TuKKK/Tilastokeskus

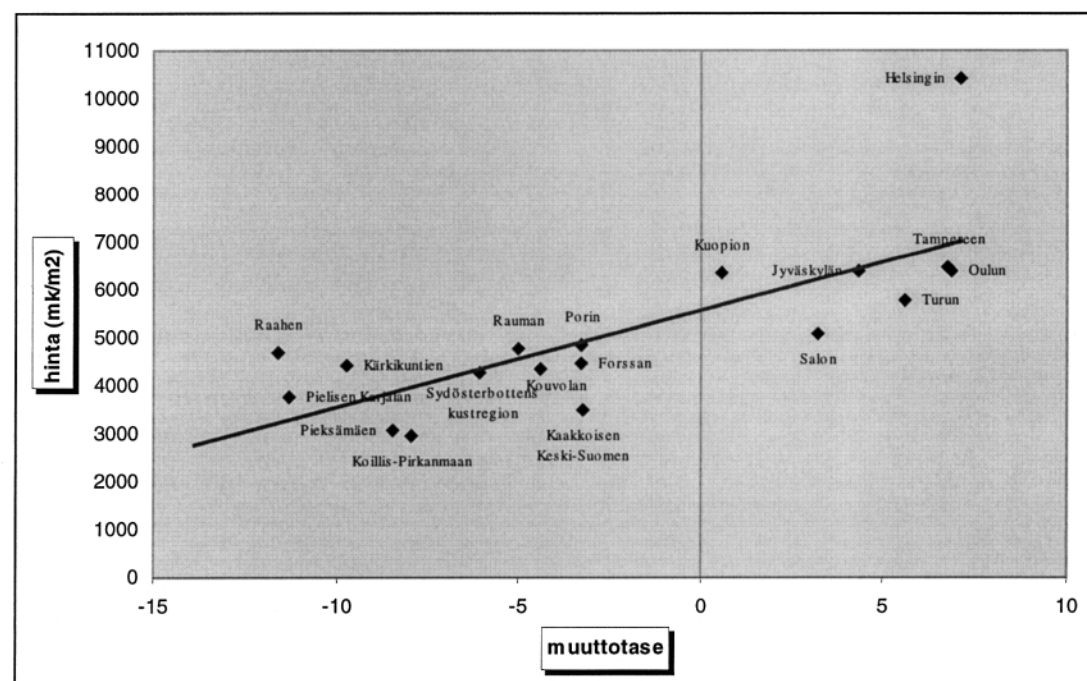
Kuviosta havaitaan, että muuttotaseen ja asuntojen hintojen muutoksen yhteys on poikkileikkausaineistolla erittäin voimakas. Korrelaatiokerroin muuttujien välillä on 0,73, ja suhde on tilastollisesti erittäin merkitsevä (0,05 prosentin merkitsevyystasolla). Muuttotappioalueista Rauman hintojen nopea kallisuminen on yllättävää, sillä vajaakäyttöaste alueella on noussut selvästi vuosina 1993–1997. Porissa ja Kouvolassa puolestaan hintojen huomattava nousu on ollut odotetumpaa käyttöasteen hyvän kehityksen myötä. Heikoin tilanne on ollut Pieksämäellä, jossa asuntojen hinnat ovat laskeneet nimellisestikin vielä 1990-luvun alun romahduksen jälkeen.

Asuntojen hintojen nousu toimii yhtenä keskeisenä vastavoimana, joka voi hillitä keskittymiskehitystä. Jo nyt muuttovoittoalueilla asunnot ovat selvästi kal-

¹⁵ Kaakkoisen Keski-Suomen seutukunnasta Joutsa, Sydösterbottens kustregionista Närpiö, Koillis-Pirkanmaan seutukunnasta Mänttä, Kärkikunnista Parikkala sekä Pielisen Karjalasta Lieksa.

liimpia kuin muuttotappiollisia alueilla (ks. kuvio 4.12). Viime aikoina on kuitenkin esitetty näkemyksiä, joiden mukaan tuettujen asuntojen rakentamista kasvukeskuksiin tulisi lisätä. Tämän voi katsoa olevan nurinkurista, keskittymistä tukevaa aluepolitiikkaa, sillä tuettujen asuntojen runsas rakentaminen on omiaan heikentämään asuntojen hintojen nousun aiheuttamaa keskittymisen vastavoimavaikutusta. Tällä tavoin keskittyminen ei olisikaan enää pelkästään luonnollinen vaan myös julkisen vallan tukema prosessi.

Kuvio 4.12: Seutukuntien keskimääräinen muuttotase 1993–1998 ja asuntojen hintataso seutukuntakeskuksissa 1998.

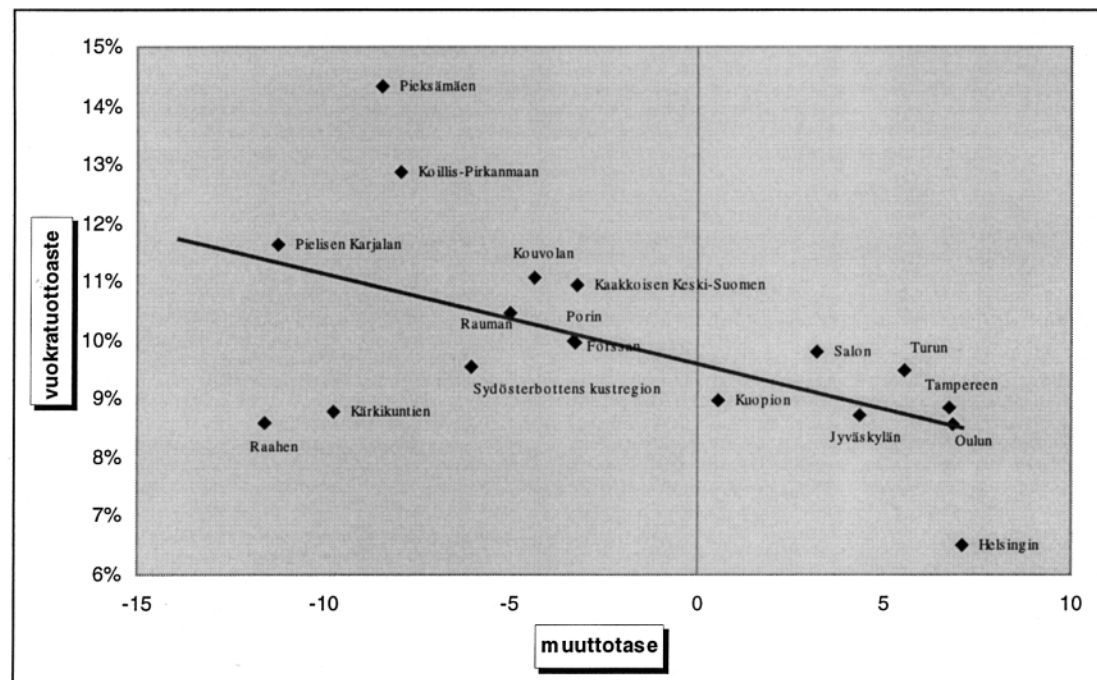

Lähde: TuKKK/Tilastokeskus

Kuviosta 4.12 käy ilmi, että muuttotaseen ja asuntojen hintatason suhde on voimakas: korrelaatio on 0,76. Kuten nähdään, kaikkien 1993–1998 muuttovoittoa saaneiden seutukuntakeskusten asuntojen hinnat olivat vuonna 1998 kalliimpia kuin Porin, jonka hintataso oli muuttotappioalueista korkein. Lähinnä Salon hintataso on lähellä muutaman muuttotappiollisen seutukunnan keskuksen tasoa, mikä johtunee siitä, että Salo on vielä melkoisen pieni ja muuttovoittollisena alueena uusi keskus.

Vuokratuottoasteeseen muuttoliike vaikuttaa kahdella tapaa: kuten edellä on havaittu, asuntojen hintoihin muuttovoitolla on korottava vaikutus, ja saman suuntainen yhteys voidaan olettaa olevan myös muuttoliikkeellä ja vuokratasolla. Samalla kun vuokrien kallistuminen on omiaan nostamaan vuokratuottoastetta, hintojen halpeneminen puolestaan toimii päinvastaiseen suuntaan. Kuviosta 4.13 voidaan päätellä, että laman jälkeen vuokrien nousuvauhti muuttovoittoalueilla ei ole kyennyt kompensoimaan hintojen kallistumista.

Kuvio 4.13 Seutukuntien keskusten asuntojen vuokratuottoasteet 1998 ja seutujen muuttotaseet keskimäärin 1993–1998.

Lähde: TuKKK/Tilastokeskus

Muuttotappiollisten tutkimusseutujen kesken vuokratuottoasteen hajonta on huomattavasti suurempi kuin muuttovoittoseutujen välillä. Tappioalueiden keskusten ääripäitä ovat Pieksämäki, jossa vuokratuotto oli vuonna 1998 yli 14 prosenttia, ja Raahen, jossa tuotto oli vain hieman yli 8,5 prosenttia. Raahen luku johtuu siitä, että asuntojen hinnat ovat kallistuneet suhteellisen reippaasti väestökadosta huolimatta. Muuttotaseen ja vuokratuottoasteen negatiivinen suhde vaikuttaa kuitenkin olevan suhteellisen voimakas: korrelaatiokerroinkin on $-0,56$.

Tasapainoteoriat olettaisivat asutuspääomien siirtyvän suurempien nettotuottojen perässä muuttotappiollisille alueille. Kehitys on kuitenkin ollut viime aikoina päinvastainen: asuntoja rakennetaan kasvukeskuksiin, koska siellä niiden arvomuutos- ja käyttöasteodotukset ovat korkeammat. Kehitys on siis tukenut kumulatiivisen kasvun teorioita.

Muuttoliikkeen ja vuokratuottoasteen negatiiviselle suhteelle voi löytyä osaselitys käytetyistä tilastoista: vuokratilastossa on laskettu keskiarvo kaikista, ei pelkästään uusista vuokrasopimuksista, jolloin vuokratason nousu heijastuu keskiarvoon osittain vasta viiveellä¹⁶. Tämä tietysti aliarvioi vuokratasoa eniten alueilla, joissa vuokrat ovat kallistuneet rajuimmin, eli muuttovoittoa saaneilla seuduilla. Asuntojen hintatilastossa sen sijaan näkyy todellinen hintatason kehitys selvemmin.

¹⁶ Osa aikaisempina vuosina tehdyistä sopimuksista on pitkäaikaisia ilman indeksi- tai tarkistusehtoja, jolloin keskivuokra ei kasva todellisen vuokra-arvon mukaisesti.

5 Muuttovoiton ja muuttotappion kuntataloudellisia vaikutuksia

Usein ajatellaan, että seutukuntien sisällä alueelliset erot ovat huomattavasti pienempiä kuin seutukuntien väliset erot. Kuitenkin myös seutukuntiin mahtuu jossain määrin eri suuntiin kehittyviä alueita. Tässä luvussa tarkastellaan aluetaloudellisia ja pääomataloudellisia sekä muutamia asuntomarkkinoihin liittyviä muuttujia kahden seutukunnan kunnissa. Kohteeksi valittiin tarkoituksella kaksi erittäin paljon toisistaan poikkeavaa seutukuntaa, jotka molemmat sijaitsevat kuitenkin niin sanotuissa kasvumaakunnissa. Tietojen yleistämisessä on tietysti aina ongelmia. Tarkoitus onkin tuoda esille muutamia lisänäkökulmia kasvumaakuntien sisäiseen problematiikkaan. Lisäksi runsasta taulukkomateriaalia voi suuntaa antavasti käyttää kuntien väliseen vertailuun seutukuntien sisällä. Erot eri tunnusluvuissa tuntuvat olevan huomattavan suuria.

Tutkimusseutukuntia ovat Turun seutu sekä Koillis-Pirkanmaa, jotka poikkeavat toisistaan paljon monessa suhteessa. Pääomien kehitystä kuvataan seutukunta-analyysin tapaan asuntomarkkinoiden tunnusluvuilla. Alue- ja kuntatalouden luvuista tarkastellaan väestökehitystä ja tulotasoa sekä kuntien verotuloja, käyttö- ja investointimenoja ja vuosikatteita. Hieman muita tarkemmin käydään lisäksi läpi Naantalin ja Vilppulan kuntien eroja ja niihin johtaneita syitä.

Eri kuntien kuntatalouden lukuja toisiinsa vertailtaessa täytyy olla varovainen, koska palvelujen tuottamistapa poikkeaa kunnissa jonkin verran. Lisäksi tilastointiperusteet ovat muuttuneet vuonna 1997 hieman vuosista 1993–1996. Tämän takia kehitystä tarkastellaan joidenkin muuttujien suhteen vain vuosilta 1993–1996. Pääosin tarkastelussa pyritään kuitenkin käyttämään tuoreimpia saatavilla olevia lukuja. Aineistolähteenä kuntatalouden lukujen osalta on käytetty Tilastokeskuksen julkaisuja ja aineistoja.

5.1 Kohdeseutukuntien kuvaus

Turun seutukunta on Varsinais-Suomen maakunnan keskus ja suuressa määrin vaikuttanut siihen, että maakuntavertailussa Varsinais-Suomi kuuluu parhaiten me-

nestyneisiin alueisiin. Samalla kun Varsinais-Suomen menestys riippuu paljolti Turun seudusta, on Turun seutukunnan kehitys taas kiinni keskustaungistaan. Esimerkiksi vuonna 1998 Turun väkiluku oli noin 61 prosenttia koko seudun väestöstä.

Turun seutukunta on kuntamäärältään Suomen suurin: seutukunnassa on 17 kuntaa yli 170 000 asukkaan Turusta aina noin 250 asukkaan saaristokunta Velkuaan. Turun lisäksi seutuun mahtuu myös 4 muuta yli 10 000 asukkaan kuntaa: Raisio, Kaarina, Lieto ja Naantali. Osittain kuntien suuren lukumäärän johdosta Turun seutu poikkeaa useimmista muista seutukunnista siten, että kuntien välillä on suuria eroja. Velkua poikkeaa pienuutensa ja saaristosijaintinsa johdosta usean analysoitavan muuttujan osalta merkittävästi muista tutkimuksen kunnista. Tämän takia Velkuan arvot on monessa poikkileikkausanalyysissä jouduttu jättämään pois ns. outlier-ongelman takia.

Luvun 4 seutukunta-analyysissä havaittiin, että Turun seutukunta on ollut laman jälkeen selvästi muuttovoitollinen. Lisäksi kävi ilmi, että Turun seudun tilanne tulotason, työttömyysasteen ja taloudellisen huoltosuhteen kannalta on hyvä verrattuna muihin seutukuntiin. Sen sijaan kuntien vuosikatteen suhteen alueen tilanne ei ole aivan yhtä valoisia. Vaikka tilanne seutukunnassa olikin hyvä vuonna 1997, vertailussa käytetyt muuttujat eivät ole Turun seudulla muuttuneet parhaiten kehittyneiden seutukuntien tahtiin. Muuttovoitto ja asuntojen käyttöasteen nousu ovat kuitenkin olleet seudulla voimakkaita. Myös asuntojen hinnat ovat nousseet tuntuvasti, joskaan eivät aivan yhtä nopeasti kuin muissa suurimman muuttovoiton seutukunnissa.

Koillis-Pirkanmaa puolestaan on pieni, kolmen kunnan muodostama seutukunta. Seudun pieni koko sekä selvän keskuskunnan puute tekevät sen, että alue on useimpien aluetaloudellisten muuttujien suhteen hyvin homogeeninen. Vaikka Pirkanmaa kokonaisuudessaan on saanut selvää muuttovoittoa laman jälkeen, on Koillis-Pirkanmaa viime vuosina menettänyt väestöään muuttoliikkeen mukana kiihtyvää vauhtia. Seutukuntavertailussa edellisessä luvussa huomattiin, että Koillis-Pirkanmaan tilanne keskimääräisen tulotason ja työttömyysasteen suhteen on kohtalaisen hyvä, mutta toisaalta kuntien vuosikatteen ovat olleet alueella alhaisia. Samoin arvioitiin, että laman jälkeinen kehitys on huonontanut seutukunnan asemaa verrattuna muihin case-seutukuntiin. Kehitys on siis ollut heikko, vaikka korkean teknologian tuotannon osuus seutukunnassa on ollutkin maan suurimpia.

Eriyistarkasteluun on valittu Turun seutukunnasta Naantali, joka Turun kupeessa sijaitsevana vetovoimaisena kaupunkina on lisännyt Turun ja Koillis-Pirkanmaan seutukuntien kunnista suhteellisesti eniten väestöään laman jälkeisenä aikana. Koillis-Pirkanmaalta lähempään analyysiin otettu kunta Vilppula on puolestaan menettänyt väestöään samana aikana suhteellisesti enemmän kuin yksikään muu tutkimusalueiden kunta Kuorevettä lukuun ottamatta.

5.2 Väestörakenne muuttoliikkeen taustatekijänä

Taulukossa 5.1 ovat Turun seutukunnan kunnat väkiluvun mukaisessa järjestyksessä. Väkiluvun lisäksi taulukosta nähdään kunnittain väkiluvun muutokset ja keskimääräiset muuttotaseet laman jälkeen.

Taulukko 5.1: Turun seutukunnan kuntien väkiluvut 1998 sekä väkiluvun muutokset ja keskimääräiset muuttotaseet 1993–1998.

Kunta	Väkiluku 31.12.1998	Väkiluvun muutos 1993–1998	Muuttotase keskimäärin 1993–1998
Turku	170 931	6,57 %	7,64
Raisio	22 945	5,02 %	2,95
Kaarina	19 460	3,10 %	–0,02
Lieto	13 434	5,70 %	4,78
Naantali	12 980	7,58 %	11,48
Paimio	9 726	–0,70 %	–3,92
Piikkiö	6 469	1,05 %	–0,76
Masku	5 163	1,71 %	0,77
Nousiainen	4 116	0,71 %	–2,90
Rusko	3 192	5,31 %	5,24
Sauvo	2 824	–0,77 %	1,57
Rymättylä	1 916	1,00 %	1,16
Vahto	1 789	1,53 %	–3,11
Lemu	1 394	1,90 %	–1,56
Merimasku	1 348	5,89 %	5,38
Askainen	905	–2,27 %	–2,63
Velkua	252	7,23 %	12,78
Yhteensä	278 844	5,39 %	5,57

Lähde: TuKKK/Tilastokeskus

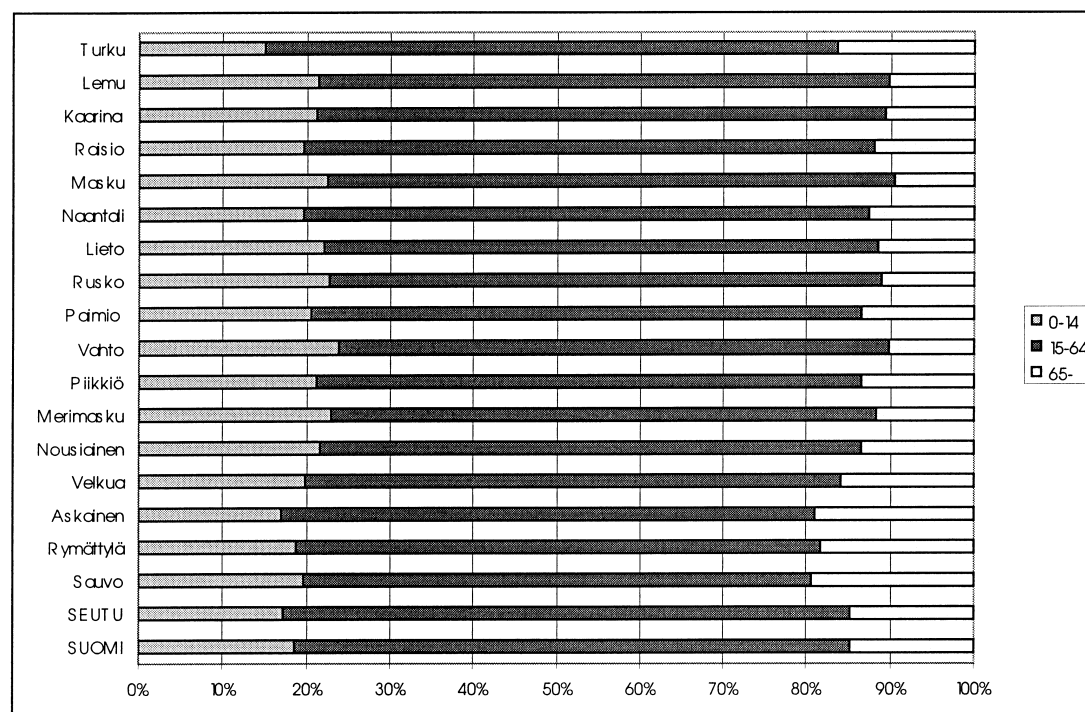
Kuntien suuren lukumäärän vuoksi Turun seutukunnassa on hyvin erikoisia ja eri tavoin kehittyviä kuntia. Laman jälkeen suurin osa (14/17) kunnista on kuitenkin kyennyt lisäämään väkilukuaan. Eniten väkimäärä on kasvanut Naantalissa ja Turussa sekä pienessä Velkuan kunnassa. Muuttotappiollisia kuntia on ollut tuplamäärä väestötappiollisiin nähden. Kaarinassa, Piikkiössä, Nousiaisissa sekä Vahdossa luonnollinen väestökasvu on ollut kuitenkin muuttotappiota suurempaa. Sauvossa väestömäärä on vähentynyt muuttovoitosta huolimatta.

Naantalın huomattavasti muita Turun naapurikuntia suuremman muuttovoiton yhtenä keskeisenä selityksenä on, että laman jälkeen Naantaliin on rakennettu suhteellisesti selvästi enemmän uusia asuntoja kuin vertailukuntiin. Olennaista on vielä, että suuri osa tästä uustuotannosta on ollut tuettua rakentamista. Tällä tarkoitushakuisella politiikalla, joka näyttää onnistuneen, Naantalın tavoitteena on ollut houkutella helpon asunnon saannin avulla uusia asukkaita. Myös Naantalın perinteisesti hyvällä kauniin ja aurinkoisen kaupungin imagolla lienee ollut osuutensa suuressa nettomuutossa. Runsas työpaikkojen määrän lisääntyminen Turussa on ollut edellytyksenä Naantalinkin kasvulle, mutta tässä suhteessa Naantali ei poikkea Kaarinasta, Liedosta eikä Raisiosta.

Väestön ikärakenteella on suuri vaikutus luonnollisen väestökasvun lisäksi myös kuntien menoihin ja tuloihin. Kuviosta 5.1 nähdään Turun seutukun-

nan kuntien väestörakenteet 31.12.1998. Väestö on jaettu kolmeen ikäluokkaan: tarha- ja kouluikäisiin (0–14-vuotiaat), työikäisiin (15–64-vuotiaat) ja eläkeikäisiin (yli 64-vuotiaat).

Kuvio 5.1: Turun seudun kuntien ikärakenteet 31.12.1998.

Lähde: TuKKK/Tilastokeskus

Kunnat ovat kuviossa työikäisten osuuden mukaisessa järjestyksessä. Turussa työikäisiä on ollut suhteellisesti eniten eli lähes 69 prosenttia. Saaristokunta Sauvossa puolestaan 15–64-vuotiaita oli vuoden 1998 lopussa vain vajaat 61 prosenttia koko väestöstä. Tällaisen eron olettaisi vaikuttavan suuresti verotuloihin asukasta kohden sekä päivähoidon ja vanhustenhuollon menoihin asukasta kohden. Lisäksi työikäisten vähäisellä määrällä (ja sitä kautta luonnollisen väestönkasvun pienuudella) voitaneen selittää suurelta osin myös se, että Sauvossa väkimäärä on vähentynyt muuttovoitosta huolimatta. Turun kohdalla on vielä huomattavaa, että lasten ja nuorten osuus väestöstä on seutukunnan pienin ja vanhusten osuus yksi suurimpia.

Väestörakenne on kuntatalouden kannalta kehittynyt parhaimmin 252 asukkaan Velkuassa: työikäisten osuus on kasvanut huomattavasti, ja samalla 0–14-vuotiaiden ja erityisesti yli 64-vuotiaiden osuus on pienentynyt selvästi. Kokonaisuutena seutukunnassa 15–64-vuotiaiden osuus on pysynyt lähes ennallaan. Sen sijaan nuorimman ikäryhmän osuus on pienentynyt ja eläkeikäisten osuus kasvanut. Kehitys on hyvin samansuuntainen kuin koko maan väestössä. Ikärakenteen muutos on omiaan asettamaan sopeutumispaineita kuntien palvelutuotannolle. Tällainen kehitys on toki ollut tiedossa jo pitkään.

Aikaisemmissa tutkimuksissa on todettu teoriaa tukevasti, että muuttajat ovat lähinnä työikäisiä. Tämän perusteella voitaisiin olettaa, että työikäisten suhteellinen osuus väestöstä on lisääntynyt eniten muuttovoitollisissa kunnissa. Turun seutukunnan kunnissa vuosien 1993–1998 keskimääräisen muuttotaseen ja 15–64-vuotiaiden osuuden muutoksen yhteys onkin positiivinen; korrelaatiokerroin on 0,40.

Taulukossa 5.2 esitetään Koillis-Pirkanmaan seutukuntaan kuuluvien kuntien väestötietoja.

Taulukko 5.2: Koillis-Pirkanmaan kuntien väkiluvut 1998 sekä väkiluvun muutos ja keskimääräinen muuttotase 1993–1998.

Kunta	Väkiluku 31.12.1998	Väkiluvun muutos 1993–1998	Muuttotase keskimäärin 1993–1998
Mänttä	7 189	–2,30 %	–6,03
Vilppula	5 923	–5,47 %	–9,08
Kuorevesi	2 857	–9,42 %	–10,59
Yhteensä	15 969	–4,82 %	–7,96

Lähde: TuKKK/Tilastokeskus

Koillis-Pirkanmaa on väestötekijöiden suhteen selvästi homogeenisempi alue kuin Turun seutu. Alueen jokainen kunta on ollut muutto- ja väestötappiollinen aikavälillä 1993–1998. Kaikki kolme kuntaa ovat lisäksi pieniä, väkiluvuiltaan selvästi alle 10 000 asukasta. Vähiten väkeään on menettänyt alueen suurin kunta Mänttä ja eniten pienin kunta Kuorevesi.

Muuttotase on kehittynyt kunnissa hyvin samalla tavoin. Kun vielä 1990-luvun puolivälissä muuttotappio oli vähenemässä, on muuttoliike seutukunnan kunnista jälleen viime vuosina kääntynyt kasvuun. Kuorevedellä muuttotase on vaihdellut enemmän kuin muissa kunnissa. Tähän lienee suurimpana syynä kunnan pieni väkiluku, jonka takia vähäisenkin muutos nettomuutossa heilauttaa muuttotaseen arvoa.

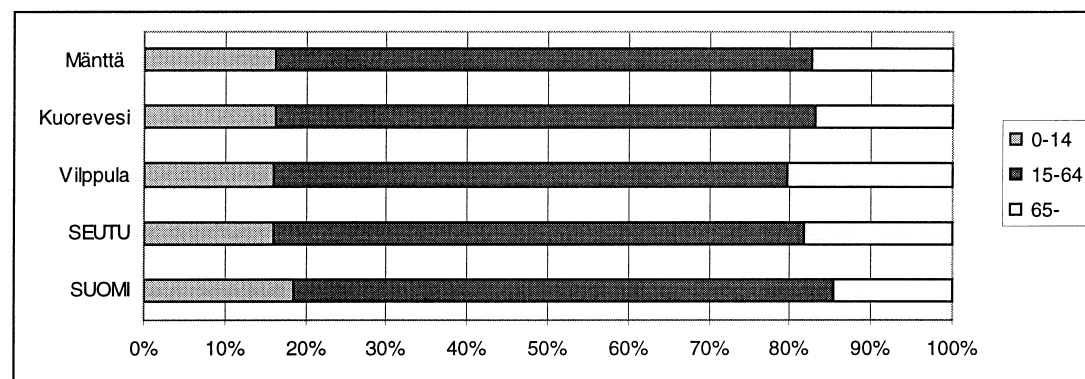
Voimakkaasti negatiiviseen muuttotaseeseen Vilppulassa ja koko Koillis-Pirkanmaalla on ollut vaikuttamassa se, että työpaikkojen määrä seudulla on laman jälkeen kasvanut hyvin hitaasti (alle prosenttin vuodesta 1993 vuoteen 1997). Tähän on vaikuttanut alueen yksipuolinen elinkeinorakenne. Voimakkaasti kasvussa olevaa tietoteknistä tuotantoakin on vaikea saada seudulle, sillä oikeanlaista työvoimaa ei koulutuspaikan puuttumisen vuoksi alueella ole. Vilppulassa keskeinen ongelma on lisäksi ollut, että naisten työpaikat ovat edelleen vähentyneet vuoden 1993 jälkeen, vaikka niitä jo ennestään oli suhteellisen vähän. Tämän takia useassa tapauksessa koko perhe on muuttanut kunnasta pois vaimon työn perässä, jolloin mies on mahdollisesti jatkanut hieman kauemmin työssäkäyntiään Vilppulassa. Tällainen kehitys tietenkin siirtää verotuloja pois Vilppulasta. Muuttoliikkeen tappiollisuuteen alueella on vaikuttanut myös seudun

sijainti hieman sivussa pääväylistä sekä kahden suuremman, muuttovoitollisen seudun (Tampereen ja Jyväskylän) puolivälissä.

Vilppulassa pyritään hillitsemään muuttoliikettä lähinnä panostamalla uusien yritysten ja sitä kautta työpaikkojen saantiin. Kunnalla on jo pitkät perinteet yritysten tukemisessa (esimerkiksi halpojen lainojen avulla), ja tätä tapaa on edelleen tarkoitus jatkaa. Lisäksi hieman toivoa tietotekniikkayritysten tulosta seudulle antaa pyrkimys saada Mäntän ammattikorkeakouluun linja alan opiskelijoille.

Koillis-Pirkanmaan väestön ikärakenne on tyypillinen pienelle muuttotappiolliselle alueelle: Alle 15-vuotiaiden sekä työikäisten osuus seudun väestöstä on koko maan vastaavia arvoja pienempi, ja 65 vuotta täyttäneiden osuus alueen koko väkimäärästä on puolestaan suurempi kuin koko maassa (ks. kuvio 5.2).

Kuvio 5.2: Väestön ikärakenne Koillis-Pirkanmaan kunnissa 31.12.1998.

Lähde: TuKKK/Tilastokeskus

Väestön ikärakenteen kehitys laman jälkeen on ollut odotetunlainen: nuorimman ikäryhmän osuus on pienentynyt ja yli 64-vuotiaiden osuus kasvanut selvästi enemmän kuin koko maassa. Kunnan tulotalouden kannalta kehitys ei ole kuitenkaan ollut huolestuttava, sillä työikäisten osuus on pysytellyt entisellään. Eniten ja heikoimmin ikärakenne on muuttunut Mäntässä, jossa työikäisten osuus on vähentynyt lähes prosenttiyksikön ja eläkeikäisten osuus kasvanut peräti 2,7 prosenttiyksikköä. Kuorevedellä puolestaan 15–64-vuotiaiden osuus on lisääntynyt 2,35 prosenttiyksiköllä.

Naantalín ja Vilppulan väestön ikärakennetta vertailtaessa huomataan, että muuttovoitollisessa Naantalissa 0–14-vuotiaiden osuus väestöstä on selvästi suurempi ja eläkeikäisten osuus huomattavasti pienempi kuin Vilppulassa (ks. taulukko 5.3). Tämä, muuttoliikkeen huomioon ottaen tyypillinen kehitys johtaa kustannuspaineisiin päivähoidon ja peruskoulutuksen järjestämisessä muuttovoittoalueilla ja vanhustenhuollossa muuttotappioalueilla. Taulukosta 5.3 havaitaan edelleen, että työikäistä väestöä on Naantalissa suhteellisesti paljon enemmän kuin Vilppulassa. Tällä on merkitystä kunnan tulotason ja siten myös verotulojen kannalta.

Naantalissa suurimmat ikäluokat ovat parhaassa työiässä (30–54-vuotiaita), ja myös alle 20-vuotiaiden osuus on suuri. Yhteistä Vilppulan kanssa on se, että 20–29-vuotiaiden osuus on pieni. Sen lisäksi, että nämä ikäluokat ovat koko Suo-

Taulukko 5.3: Naantalin ja Vilppulan väestörakenteet 31.12.1998.

Kunta	0–14-vuotiaita	15–64-vuotiaita	Yli 64-vuotiaita
Naantali	19,7 %	67,8 %	12,5 %
Vilppula	15,9 %	63,7 %	20,4 %

Lähde: TuKKK/Tilastokeskus

messä pieniä, tämä johtuu myös siitä, että kummassakaan kunnassa ei ole juuri-kaan jatkokoulutusmahdollisuuksia. Lisäksi nähdään, että Vilppulassakin suurimmat ikäryhmät ovat työikäisiä, mutta pyramidi on tasaisempi kuin Naantalissa.

Vuosina 1993–1998 ei voimakkaasta muuttoliikkeestä huolimatta ole ehtinyt tapahtua radikaalia muutosta kuntien ikärakenteissa. Erityisesti Vilppulan osalta käy kyllä ilmi väestön ikääntyminen, mikä jatkossa vielä selvästi kärjistyy, jos muuttoliike jatkuu edellisvuosien tapaan. Kummassakin kunnassa on joka tapauksessa uhkana väestöpyramidin kääntyminen pääläelleen, jos kehitys jatkuu ennallaan.

Edellisen analyysin ja viimeaikaisten tutkimusten perusteella on havaittu, että muuttotappiollisissa kunnissa yli 64-vuotiaiden osuus kasvaa ja 0–14-vuotiaiden osuus laskee enemmän kuin muuttovoittokunnissa. Poikkileikkausanalyysi Turun ja Koillis-Pirkanmaan seutukuntien kunnista antaa tälle tukea, josta tulokset eivät ole tilastolliselta merkitsevyydeltään kovin vahvoja kuin nuorimman ikäryhmän osalta: keskimääräisen muuttotaseen vaikutus 0–14-vuotiaiden osuuden muutokseen vuosina 1993–1998 on ollut odotetusti positiivinen ja tilastollisesti merkitsevä. Myös 15–64-vuotiaiden (+) ja yli 64-vuotiaiden (–) osuuksien kohdalla korrelaatiot muuttotaseen kanssa ovat ”oikeanmerkkisiä”. Jatkoa varten on arvioitu myös 0–4-vuotiaiden suhteellisen osuuden muutoksen yhteyttä muuttovoittoon. Tämän yhteyden korrelaatiokerroin on 0,58.

5.3 Aluetalous muuttoliikkeen taustalla

Tässä alaluvussa tarkastellaan tärkeimpien aluetaloudellisten tekijöiden yhteyttä muuttoliikkeeseen kohdeseutukunnissa. Kuvioita on paljon, jotta eräänlainen kuntien välinen benchmarking olisi niiden avulla mahdollista. Vertailussa on kuitenkin aina muistettava kuntien erilaiset olosuhteet ja myös mahdolliset mitausvirheet. Tulokset ovat silti suuntaa-antavia.

5.3.1 TULOTASO

Tuloerojen katsotaan olleen tärkeä tekijä muuton taustalla niin teoriassa kuin käytännössäkin. Tulotason mittarina on tässä selvityksessä käytetty kunnallisverotuksen ansiotuloista kertyneiden äyrien määrää asukasta kohden.

Turun seudulla oli 62 300 äyriä asukasta kohden vuonna 1997. Luvut vaihtelivat Naantalin ja Kaarinan vajaasta 67 000 äyristä Velkuan noin 41 500 äyriin. Erot ovat siis varsin suuria. Jokaisessa kunnassa tulotaso on kuitenkin laman jälkeen noussut reaalistekin, suurimmassa osassa kuntia hyvinkin reilusti.

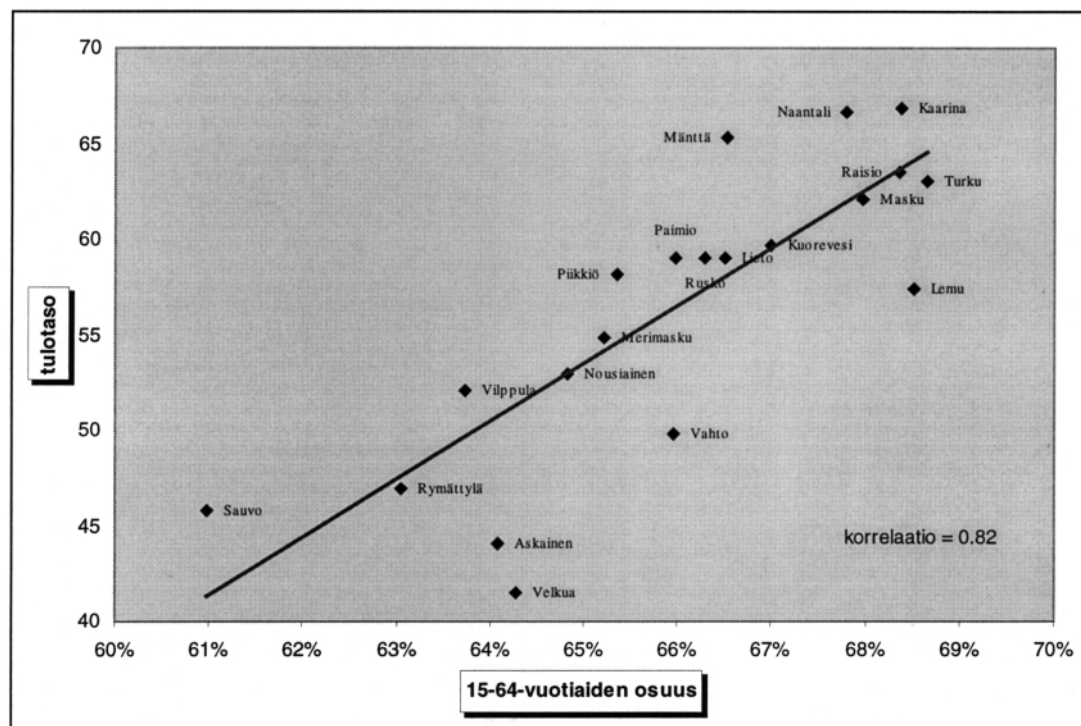
Merimaskussa ja Lemussa tulotaso nousi reaalisesti jopa 20 prosentilla vuosina 1993–1997, mutta heikoimman tulokehityksen Askaisissa kasvua oli vain vajaat 2 prosenttia. Seutukuntatasolla tulotason nousu oli noin 7 prosenttia, joskin suurimmassa osassa kuntia nousua on ollut selvästi tätä enemmän (Turun heikon kehityksen takia).

Koillis-Pirkanmaan tulotaso oli vielä vuonna 1993 noin 10 prosenttia Turun seutukunnan tulotaso alhaisempi. Viimeisenä tutkimusvuotena eli 1997 Koillis-Pirkanmaalla oli kuitenkin jo noin 59 400 veroäyriä asukasta kohden, eli enää 5 prosenttia vähemmän kuin Turun seudulla. Nopeimmin tulotaso on nousut vuodesta 1993 vuoteen 1997 Kuorevedellä, 18 prosenttia. Selvästi seudun korkein tulotaso on kuitenkin ollut Mäntässä, vaikka kasvu onkin ollut hitaampaa kuin muissa kunnissa. Vuonna 1997 Mäntässä oli ansiotulosta 65 300 veroäyriä asukasta kohden. Vilppulassa vastaava luku oli vain 52 000. Erot ovat kuitenkin selvästi pienempiä kuin Turun seutukunnassa.

Aikaisemmin seutukuntatason analyysissä havaittiin muuttoliikkeen odotetusti suuntautuvan matalamman tulotason alueilta korkeamman tulotason seuduille. Myös Turun seutukunnan sisällä vuoden 1993 tulotason ja vuosien 1993–1997 muuttotaseen korrelaatio on positiivinen, joskin heikompi (0,42, ilman outlieria Velkuaa). Turun alueen kunnissa muuttotaseen ja tulotason muutoksen yhteys on ollut myös seutukunta-analyysissä havaitun kaltainen: korrelaatio –0,36. Mikäli Koillis-Pirkanmaan kunnat otetaan mukaan, korrelaatiot pienenevät jonkin verran.

Hieman ristiriidassa muuttotaseen ja tulotason muutoksen kanssa on kuvion 5.3 osoittama ikärakenteen ja tulotason osoittama voimakas yhteys.

Kuvio 5.3: Työikäisten ja tulotason yhteys vuonna 1997.

Lähde: TuKKK/Tilastokeskus

Ristiriita on siinä, että työikäisten osuus on kehittynyt suotuisammin muuttovoitollisissa kunnissa, mutta silti näissä kunnissa tulotaso on noussut hitaammin kuin muuttotappiokunnissa, vaikka työikäisten ja tulotason yhteys on voimakkaasti positiivinen.

5.3.2 VEROTULOT

Jokaisessa tutkimuskunnassa asukkaiden reaalin tulotaso äyrien määrällä mitattuna on noussut laman jälkeen. Tulotason nousu heijastuu luonnollisesti myös kuntien verotuloihin. Verotulot eivät kuitenkaan muutu vuositasolla suorassa suhteessa ansiotuloista kertyvien äyrien määrään. Tämä johtuu siitä, että kunta saa verotuloja ansiotulojen lisäksi myös kiinteistöistä ja erityisen suuri merkitys monessa kunnassa on yhteisöveron tuotto-osuudella. Lisäksi verotulot jaksottuvat hieman eri lailla eri vuosille.

Verotulojen kasvuvauhdin vaihtelut ovat olleet selvästi suurempia kuin tulotason muutoksen vaihtelut. Kuntien verotulot ovat edelleen kasvaneet Koillis-Pirkanmaalla ja Turun seudulla, vaikka vuoden 1995 jälkeen kasvu onkin hiipunut. Vuonna 1997 kasvu oli enää hyvin pientä. Vuonna 1998 verotulojen kasvunopeus kuitenkin jälleen kiihtyi. Yksi syy vuoden 1997 notkahdukseen kasvuprosentissa on verotulojen tilitysjärjestelmän muutos.

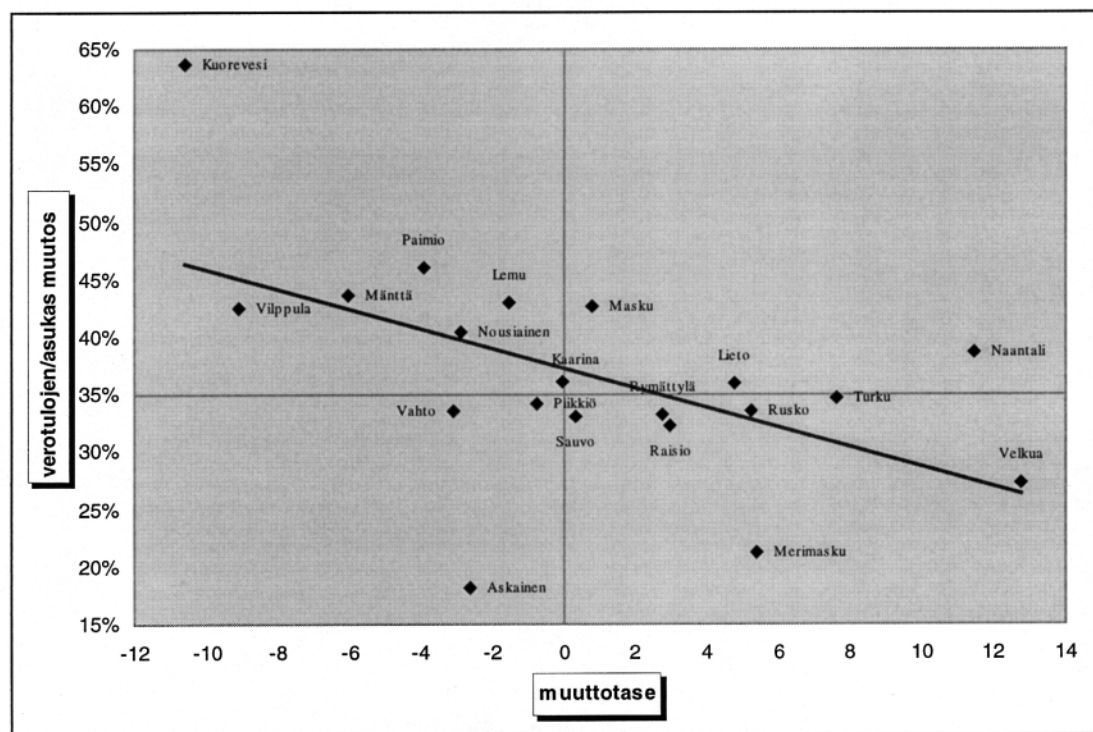
Verotulojen taso riippuu odotetusti jossain määrin 15–64-vuotiaiden osuudesta koko väestöstä; vuoden 1998 lukujen osalta korrelaatiokerroin on 0,52 kokonaisverotulojen/asukas suhteen ja peräti 0,78, kun mukana ovat vain kunnallisverotulot asukasta kohden.

Verotulojen muutos asukasta kohden seurailee tarkasti kokonaisverotulojen kehitystä. Erona on se, että väestötappiollisella Koillis-Pirkanmaalla verotulot asukasta kohti kasvavat kokonaisverotuloja nopeammin ja väestövoitollisella Turun seudulla hitaammin. Vuonna 1997 reaaliset verotulot asukasta kohti ovat Turun seutukunnassa jopa vähentyneet. Verotulot asukasta kohden ovatkin vuosina 1993–1998 kasvaneet selvästi nopeammin Koillis-Pirkanmaalla kuin Turun seudulla. Asukasta kohti laskettujen verotulojen kehityksellä näyttääkin olevan vahvasti negatiivinen suhde muuttotaseen kanssa, mikä käy ilmi kuvioista 5.4.

Yhteyden näin voimakas negatiivisuus (korrelaatiokerroin $-0,55$) on hieman yllättävää, vaikka tulotason ja muuttotaseen yhteyden onkin aiemmin havaittu olevan miinusmerkkinen. Pelkästään kunnallisverojenkin osalta vastaava korrelaatio on $-0,51$. Osaselityksen antaa veroäyrin hinnan ja muuttotaseen välinen yhteys: keskimääräisen muuttotaseen ja äyrin hinnanmuutoksen 1993–1998 korrelaatio on voimakkaasti negatiivinen. Muuttovoitolliset kunnat ovat siis olleet herkempiä laskemaan äyrin hintaa. (Kysyä tietenkin voi, kumpi on seuraus ja kumpi syy.) Vuoden 1998 äyrin hinnan tason ja vuosien 1993–1998 keskimääräisen muuttotaseen yhteys on yhtälailla negatiivinen (korrelaatio on $-0,68$). Muuttotase vaikuttaa äyrin hintaan hyvin mahdollisesti väestön ikärakenteen kautta: äyrin hinnan ja yli 64-vuotiaiden osuuden korrelaatio on $0,55^{17}$. Eläkeläisten tulotasohan (ja siten kunnan saama verotuotto) ei ole yleensä yhtä kor-

¹⁷ Työikäisten ja veroäyrin hinnan välillä ei merkittävää yhteyttä ole ollut.

Kuvio 5.4: Kuntien keskimääräinen muuttotase sekä verotulojen/asukas muutos Turun ja Koillis-Pirkanmaan seutukunnissa 1993–1998.

Lähde: TuKKK/Tilastokeskus

kea kuin töissä olevien, ja toisaalta vanhusten suuri osuus väestöstä aiheuttaa kunnalle kustannuksia terveyden- ja vanhustenhuollossa.

Turun seutukunnan sisällä on ollut suuria eroja äyrin hinnassa. Askaisissa äyrin hinta oli 1998 peräti 18,5 penniä, kun se samaan aikaan oli Maskussa 16,25 penniä. Myös muutoksissa on eroja: samalla kun Velkuassa äyrin hinta on laske-
nut 2 pennin verran, on se Kaarinassa noussut 0,75 penniä.

Koillis-Pirkanmaan kunnissa sen sijaan äyrin hinta on tutkimusaikavälillä vaihdellut vain hieman. Kuorevedellä äyrin hinta on ollut vuodesta 1993 vuo-
teen 1998 koko ajan 18 penniä. Mäntässä se oli 17,5 penniä 1993 ja oli noussut
jakson lopussa 18,5 penniin. Vilppulassa äyrin hinta nousi 17,5 pennistä 18 pen-
niin vuonna 1994, mutta on laskenut sen jälkeen 17,75 penniin. Tässäkin tulee
esiin Turun ja Koillis-Pirkanmaan seutukuntien ero: Koillis-Pirkanmaan kun-
nat ovat hyvin homogeenisia, mutta Turun seudulla on hyvinkin erilaisia ja eri
lailla kehittyviä kuntia.

Naantalissa ja Vilppulassa tulotason kehitys on vuosina 1994–1997 ollut
suurin piirtein yhtä nopeaa. Eri vuosien välillä on toki vaihtelua. Vilppula ei ole
laman jälkeen kyennyt kuromaan lainkaan umpeen tulotasoeroa Naantaliin näh-
den. Ansiotuloista kertyneiden äyrien määrä asukasta kohti oli tutkimusjakson
lopussa edelleen Naantalissa huomattavasti suurempi (66 700) kuin Vilppulassa
(52 000).

Sen sijaan kokonaisverotulot asukasta kohden ovat tutkitulla aikavälillä ke-
hittyneet suhteellisesti paremmin Naantalissa kuin Vilppulassa. Muuttoliikkeen

johdosta asukasta kohden lasketut kasvuerot ovat kuitenkin päinvastaiset, kun Vilppulassa verotulopotin jakajia on entistä vähemmän ja Naantalissa enemmän. Vielä vuonna 1998 Naantali sai kuitenkin verotuloja asukasta kohden yli 2 000 markkaa enemmän kuin Vilppula (14 465 mk ↔ 12 168 mk). Muuttoliikkeen lisäksi yksi syy Vilppulan verotulojen/asukas nopeampaan kasvuvauhtiin on ollut äyrin hinnan kehitys. Vuodesta 1993 vuoteen 1998 äyrin hinta laski Naantalissa 50 penniä 16,50 markkaan, kun se taas Vilppulassa nousi 25 penniä 17,75 markkaan. Tämän tutkimuksen perusteella näyttäisikin siltä, että muuttotappiokunnat ovat joutuneet kiristämään verotusta ennemminkin kuin muuttovoittokunnat.

Kun vertaillaan Naantalin ja Vilppulan verotulojen kehitystä ainoastaan kunnallisverotuksen osalta, havainnot ovat samankaltaisia. Erona on lähinnä se, että kunnallisverotulot ovat kasvaneet selvästi kokonaisverotuloja hitaammin. Vilppulassa kunnallisverotulojen kasvua on rajoittanut paljolti väestön ikääntyminen, joka on johtanut eläkkeellä olevien suureen määrään. Tulevaisuudessa onkin nähtävissä uhkakuva, jonka mukaan väestön edelleen ikääntyessä joudutaan veroäyrin hintaa korottamaan entisestään, jotta kunnallisverotulot pysyisivät tarvittavan suuruksina.

5.3.3 TYÖLLISYYS JA HUOLTOSUHDE HYVINVOINNIN MITTAPUINA

Yleisesti ajatellaan, että asukkaat muuttavat työn perässä. Mielenkiintoista on tarkastella, onko asian laita näin myös seutukuntien sisällä. Työllisyyden taso taas vaikuttaa kuntien yleisempääkin hyvinvoinnin tasoa kuvaavaan taloudelliseen huoltosuhteeseen.

Turun seudun työllisyyden kannalta Turun merkitys on keskeinen: kaikissa muissa seudun kunnissa on huomattavasti vähemmän työpaikkoja kuin työllisiä, ja ympäristökuntien väestö pendelöi Turussa töissä. Vuoden 1998 työttömyysasteet¹⁸ vaihtelevat paljon seutukunnan kuntien välillä. Turussa työttömyysaste oli peräti 19 prosenttia, minkä takia koko seudun lukukin oli hieman yli 15 prosenttia¹⁹. Kuitenkin 9 kunnassa työttömyysaste oli alle 10 prosenttia, alimmillaan 6,1 prosenttia Paimiossa. Turun lisäksi vain Raisiossa (13,5 %) luku oli yli 13 prosentin. Turun ohella työttömyysaste on kasvanut vuodesta 1997 vain Savossa ja Velkuassa.

Koillis-Pirkanmaan työttömyysaste oli 1998 samansuuruinen kuin Turun seudun. Yksittäisten kuntien luvut olivat kuitenkin selvästi suurempia kuin valtaosassa Turun seudun kuntia. Työttömyysaste oli matalin viime vuosina pahimmin muuttotappiosta kärsineessä kunnassa Kuorevedellä. Kaikissa kunnissa työttömyysprosentti on laskenut selvästi vuodesta 1997 vuoteen 1998: Mäntässä vajasta 19 prosentista noin 15 prosenttiin, Vilppulassa 18 prosentista reiluun 15 prosenttiin ja Kuorevedellä 13,5 prosentista 12 prosenttiin.

Seutukuntatasolla havaittiin negatiivinen yhteys työttömyysasteen muutoksen ja muuttotaseen välillä. Turun seudun ja Koillis-Pirkanmaan kunnissa ei ole

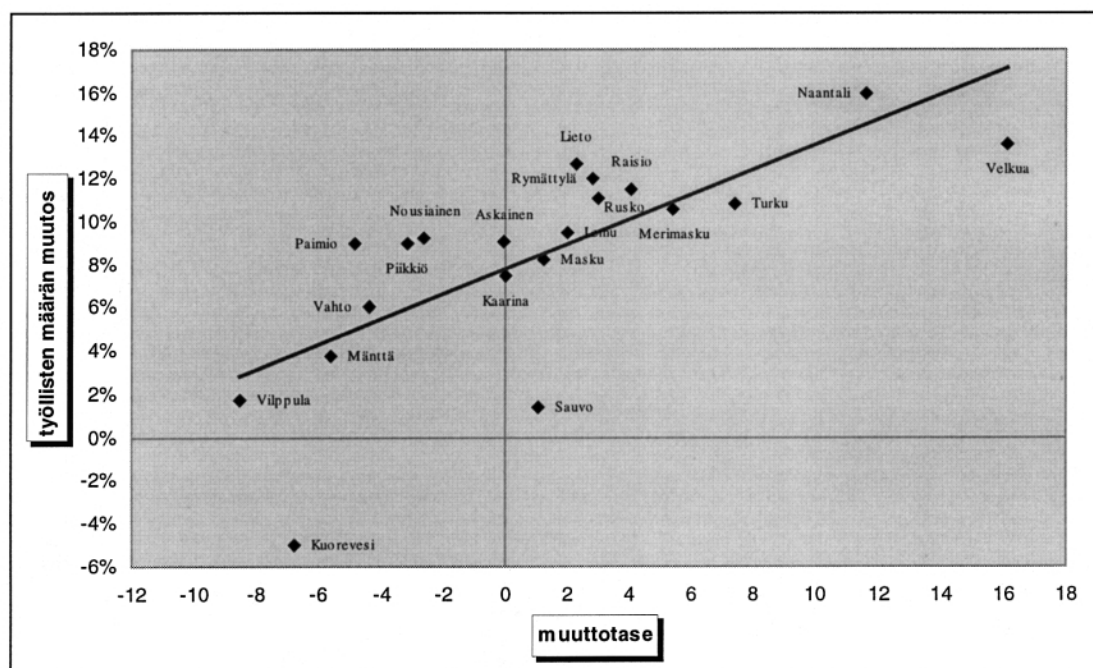
¹⁸ Luvut ovat työministeriön tilastojen mukaisia.

¹⁹ Koko maan työttömyysaste oli samaan aikaan 14,2 prosenttia.

havaittavissa yhteyttä vuosien 1993–1997 keskimääräisen muuttotaseen ja työttömyysasteen muutoksen välillä. Kuitenkin 1997–1998 suhde on ollut positiivinen ja suhteellisen voimakas: korrelaatiokerroin on 0,51. Muuttoliikkeen merkittävyydestä työttömyysasteen muutoksen kannalta kertoo se, että vaikka työpaikkojen määrä on lisääntynyt keskimäärin selvästi enemmän muuttovoittokunnissa 1993–1997, ei työttömyysaste ole silti laskenut muuttovoittoalueilla voimakkaammin. Muuttotaseen ja työpaikkojen määrän muutoksen yhteyshän on hyvin odotettu ja keskeisten teorioiden mukainen: ihmiset muuttavat työmahdollisuuksien perässä.

Selvästi voimakkain korrelaatio muuttoliikkeen kanssa on työllisyystekijöistä työllisen työvoiman määrällä, mikä nähdään kuviosta 5.5. Korrelaatiokerroin on 0,74. Kuorevesi on ainoa case-kunta, jossa työllisten määrä on vähentynyt. Väestötappion johdosta Kuorevedelläkin työttömyysaste on kuitenkin kehittynyt positiivisesti.

Kuvio 5.5: Työllisten määrän muutos sekä keskimääräinen muuttotase Turun ja Koillis-Pirkanmaan seutukuntien kunnissa 1993–1997.

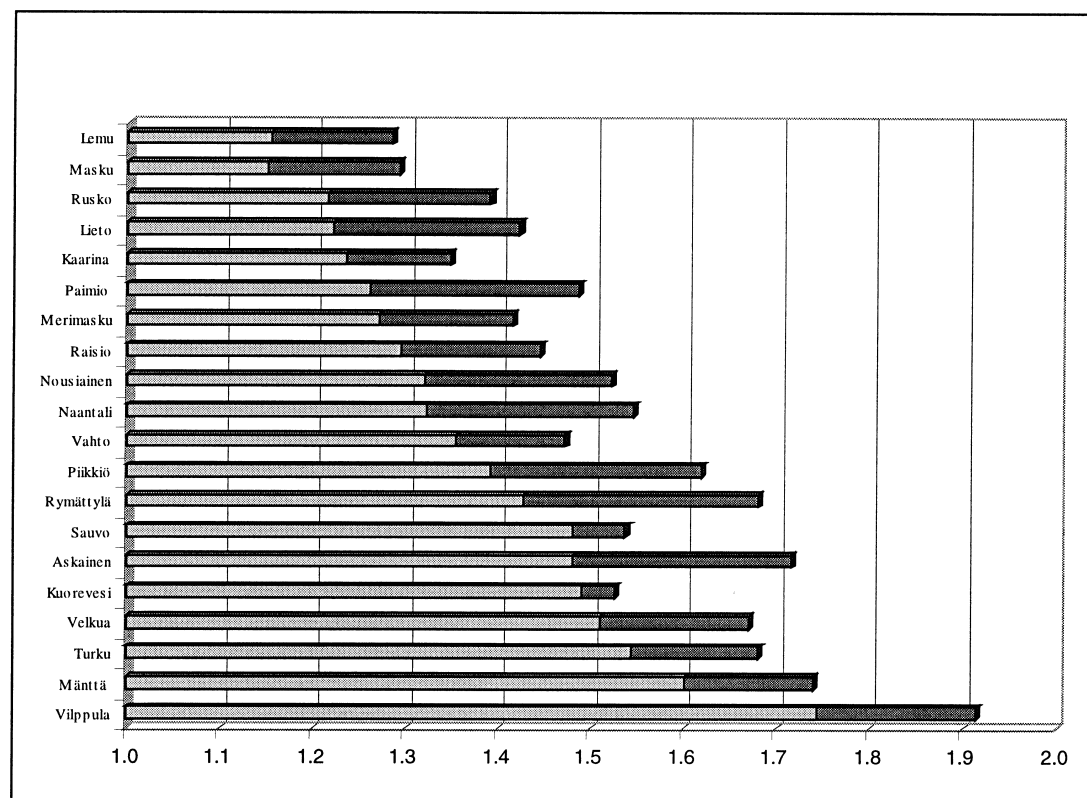

Lähde: TuKKK/Tilastokeskus

Työllisten määrällä on keskeinen vaikutus alueen taloudelliseen huoltosuhteeseen. Taloudellinen huoltosuhde oli maa- ja seutukunta-analyyseissä havaittuun tapaan vuonna 1997 keskimäärin selvästi parempi muuttovoitto- kuin muuttotappiokunnissa. Odotettu asia onkin, että Koillis-Pirkanmaan kunnissa huoltosuhde on ollut selvästi heikompi kuin Turun seutukunnassa. Paras ja Suomen olosuhteissa erittäin alhainen huoltosuhde oli vuonna 1997 Lemussa ja Maskussa (1,15). Turussa puolestaan huoltosuhde on ollut seutukunnan korkein: jokaista työllistä kohden oli vuonna 1,54 ei-työllistä.

Kuviossa 5.6 on kuvattuna kunkin tutkimuskunnan huoltosuhte vuonna 1993 (vaalea + tumma pylväs) sekä vuonna 1997 (vaalea pylväs). Tummempi pylväs kertoo, kuinka paljon huoltosuhte on laskenut vuodesta 1993 vuoteen 1997.

Kuvio 5.6: Turun ja Koillis-Pirkanmaan seutukuntien taloudelliset huoltosuhteet kunnittain vuosina 1993 ja 1997.

Lähde: TuKKK/Tilastokeskus

Myös huoltosuhteen muutoksen yhteys muuttotaseeseen on ollut tutkimuskunnissa samantapainen kuin maa- ja seutukuntatasolla eli kasvualueita suosiva, joskin heikko. Kaikissa tutkimuskunnissa luku on odotetusti parantunut talouden noustua lamasta. Parhaiten huoltosuhte on kehittynyt Turun seudun pienissä kunnissa, kuten Askaisissa ja Rymättylässä. Kuorevedellä taas huoltosuhte oli vuonna 1997 lähes yhtä korkea kuin vuonna 1993. Tulevaisuudessa onkin Koillis-Pirkanmaalla uhkana huoltosuhteen heikentyminen entisestään ikärakenteen vanhetessa.

Naantalissa työttömyysaste on suuresta muuttovoitosta huolimatta laskenut laman jälkeen selvästi enemmän kuin Vilppulassa, ja työttömyysaste oli vuonna 1998 Vilppulassa (15,3 %) huomattavasti korkeampi kuin Naantalissa (11,2 %). Tämä on suuressa määrin seurausta kuntien työpaikkamäärien kehityksestä: Naantalissa työpaikat lisääntyivät vuosina 1993–1997 yli 14 prosenttia, kun Vilppulassa lisäystä oli ainoastaan 2,4 prosenttia. Naantalissa työpaikkojen määrää ovat lisänneet lähinnä lukuisat uudet pienyritykset sekä korjauste-

lakka. Toimialoista²⁰ eniten uusia työpaikkoja on syntynyt kauppaan ja majoitukseen sekä yhteiskunnallisiin palveluihin. Ainoastaan maa- ja metsätaloudessa työpaikat ovat hieman vähentyneet. Vilppulassa työpaikkojen määrä on perinteisesti ollut kiinni muutamasta suuresta metsäteollisuus- ja metalliteollisuusyrityksestä. Teollisuus onkin ollut ainoa toimiala, jossa työpaikkojen määrä on merkittävästi lisääntynyt. Sen sijaan maa- ja metsätaloudessa ja rakentamisessa on tapahtunut selvää työpaikkojen määrän vähenemistä.

Työttömyysasteen myönteinen kehitys Naantalissa on osittain myös muuttajaprofiilin ansiota: Naantaliin muuttavista vain pieni osa on työttömiä, kun taas monissa suurissa muuttovoittokaupungeissa tilanne on toinen. Kaiken kaikkiaan sisään muuttaneiden profiili on ollut Naantalissa hyvin samankaltainen kuin pois muuttaneiden, kunnan talouden kannalta jopa hieman parempi.

Vilppulassa työttömyysaste on puolestaan alentunut selvästi, vaikka työpaikkojen määrä ei juuri olekaan lisääntynyt. Työttömyysasteen aleneminen on ollut paljolti muuttoliikkeen ja väestön ikärakenteen ansiota: työvoiman tarjonta on vähentynyt asukasmäärän pienennyttyä ja monien siirryttyä eläkkeelle. Tulevaisuudessa työttömyysasteen voidaan odottaa Vilppulassa (ja muissa muuttotappiollisissa kunnissa) edelleen kohenevan juuri poismuuton ja eläkkeelle siirtymisien aiheuttaman työvoiman tarjonnan vähenemisen johdosta.

Työllisten määrän muutoksessa case-kuntien ero on vielä työpaikkojen määrän muutosta suurempi: Naantalissa oli vuonna 1997 työllisiä 16 prosenttia ja Vilppulassa vain vajaat 2 prosenttia enemmän kuin vuonna 1993. Turun läheisyys on erittäin merkittävä tekijä Naantalille: vuonna 1997 Naantalissa oli jo lähes 1 500 työllistä enemmän kuin työpaikkoja, sillä moni naantalilainen pendelöi töissä Turussa. Tämä tietysti siirtää toisaalta osan Naantalin ostovoimasta Turkuun. Vilppulassa puolestaan työllisten ja työpaikkojen määrä on ollut lähes sama. Pendelöintiä tapahtuu tasaisesti Vilppulasta ja Vilppulaan.

Työllisten määrän raju kasvu Naantalissa on pudottanut huoltosuhteen 1,54:stä 1,32:een vuodesta 1993 vuoteen 1997. Vilppulassa sen sijaan oli vuonna 1997 edelleen 1,74 ei-työllistä yhtä työllistä kohden, vaikka parannusta onkin tapahtunut hieman laman jälkeen. Mikäli muuttoliike pysyy tulevaisuudessa entisenlaisena, saattaa Vilppulan kaltaisen kunnan huoltosuhde ennemminkin huonontua kuin parantua väestön ikärakenteen voimakkaan vanhenemisen myötä. Huoltosuhde siis saattaa kehittyä negatiivisesti, vaikka työttömyysaste laskisi-kin selvästi.

5.4 Investointimenot kunnallistalouksissa

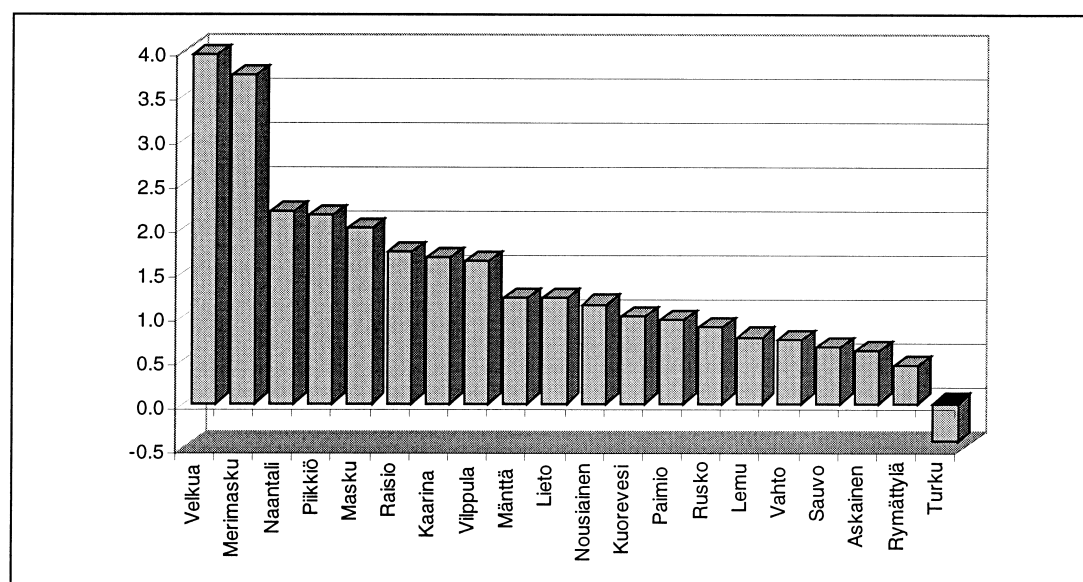
Investointimenojen voidaan odottaa ainakin pitkällä aikavälillä lisääntyvän kunnan väkiluvun kasvaessa verrattuna tilanteeseen, jossa väestömäärä vähenee. Muuttovoitollisille kunnille syntyy yleensä investointipaineita asunto- ja infrastruktuuritarpeen lisäksi myös lisääntyvästä koulutus- ja päivähoitokysynnästä.

²⁰ Tilastokeskuksen vuoden 1995 toimialaluokitus.

Muuttotappiollisella alueella puolestaan ikärakenteen vanhenemisen voidaan ennakoida lisäävän vanhustenhuollon investointitarvetta asukasta kohden. Investointitarve saattaa usein kuitenkin realisoitua vasta viiveellä niin muuttovoitto- kuin muuttotappiokunnissakin.

Turun seudulla keskimääräiset vuotuiset nettoinvestointimenot vaihtelivat 1993–1998 Velkuan ja Merimaskun lähes 4 000 markasta asukasta kohden aina Turun lukuun, jossa investointitulot olivat investointimenoja suuremmat. Suurin osa kunnista, mukaan lukien Koillis-Pirkanmaan kunnat, mahtuu haarukkaan 500–2 000 markkaa asukasta kohden (ks. kuvio 5.7).

Kuvio 5.7: Turun ja Koillis-Pirkanmaan seutujen nettoinvestoinnit asukasta kohden keskimäärin kunnittain 1993–1998.

Lähde: TuKKK/Tilastokeskus

Odotetusti muuttovoitolla ja nettoinvestointien tasolla on ollut positiivinen yhteys. Ilman Turun arvon huomioon ottamista Turun seudun kunnissa vuosien 1993–1998 keskimääräisen muuttotaseen ja nettoinvestointien korrelaatio oli 0,65. Koillis-Pirkanmaan kuntien mukaanotto laskee korrelaatiota kymmenyksellä. Muuttoliikkeellä ja keskimääräisten nettoinvestointimenojen muutoksella vuosista 1993–1995 vuosiin 1996–1998 ei ole havaittavaa yhteyttä.

Investointimenot asukasta kohden ovat olleet tutkitulla aikavälillä Naantalissa keskimäärin selvästi suuremmat kuin Vilppulassa, mikä onkin odotettua väestökehityksen pohjalta. Investointitulojakin Naantalilla on ollut enemmän, mikä tasoittaa eroa nettoinvestointien suhteen.

Naantalissa suuresta muuttovoitosta huolimatta nettoinvestoinnit asukasta kohden vähenivät huomattavasti vuodesta 1994 vuoteen 1996. Tämän jälkeen investoinnit kuitenkin jälleen kääntyivät kasvuun ja ovat taas tipahtaneet vuonna 1998. Pelkkiä investointimenoja tarkastellessa havaitaan, että laskua on tapahtunut jo vuodesta 1993 vuoteen 1994.

Vilppulassa nettoinvestoinnit ovat sen sijaan kasvaneet tasaiseen tahtiin vuoteen 1998 saakka ja kääntyneet laskuun vuonna 1999 (1999 = ennakkotieto). Vielä vuosina 1993 ja 1994 investoinnit olivat Vilppulassa jäissä huonon taloudellisen tilanteen johdosta. Tämän jälkeen on alettu purkaa laman aikana patoutuneita investointipaineita samaan tapaan kuin Naantalissa. Vuoteen 1999 mennessä nämä aikaisemmin kertyneet investointitarpeet oli hoidettu. Vilppulassa on tarkoituksena pitää tulevaisuudessa nettoinvestoinnit suurin piirtein vuoden 1999 tasolla. Uusien investointien tarve on väestötappiollisessa Vilppulassa pieni. Tulevien investointimenojen onkin tarkoitus kohdistua lähinnä olemassa olevan kiinteistökannan ja infrastruktuurin ylläpitoon.

5.5 Käyttömenot

Käyttömenojen/asukas kehitystä väestömäärän kehityksen suhteen ei ole yhtä yksinkertaista ennakoida kuin investointimenojen kehitystä. Käyttömenojen voidaan odottaa kasvavan muuttovoittoalueilla väestönlisäyksen aiheuttaessa paineita kunnan palvelutarjonnalle. Samalla kuitenkin käyttömenojen jakaja (asukasmäärä) suurenee, jolloin käyttömenojen/asukas muutos on kysymysmerkki. Väestötappiollisissa kunnissa puolestaan käyttömenot eivät yleensä vähene samaan tahtiin väestömäärän pienenemisen kanssa. Esimerkiksi kunnan työpaikkojen määrä ei monesti vähene läheskään suhteessa väestötappioon, jolloin tältä osin menot asukasta kohden kasvavat.

Turun seutukunnassa kuntien vuosittaiset käyttömenot olivat 1993–1996 keskimäärin 23 400 markkaa asukasta kohden. Kuntien välillä on tämänkin muutujan kohdalla isoja eroja. Suurimmat menot ovat olleet Turussa, noin 26 300 markkaa asukasta kohti. Yli 20 000 markkaa käyttömenot asukasta kohden ovat olleet myös Naantalissa, Nousiaisissa, Raisiossa ja Velkuassa. Vähemmällä on selvinnyt Lieto (n. 13 500 mk/asukas), jossa käyttömenot asukasta kohden ovat olleet vain hieman reilu puolet Turun luvusta.

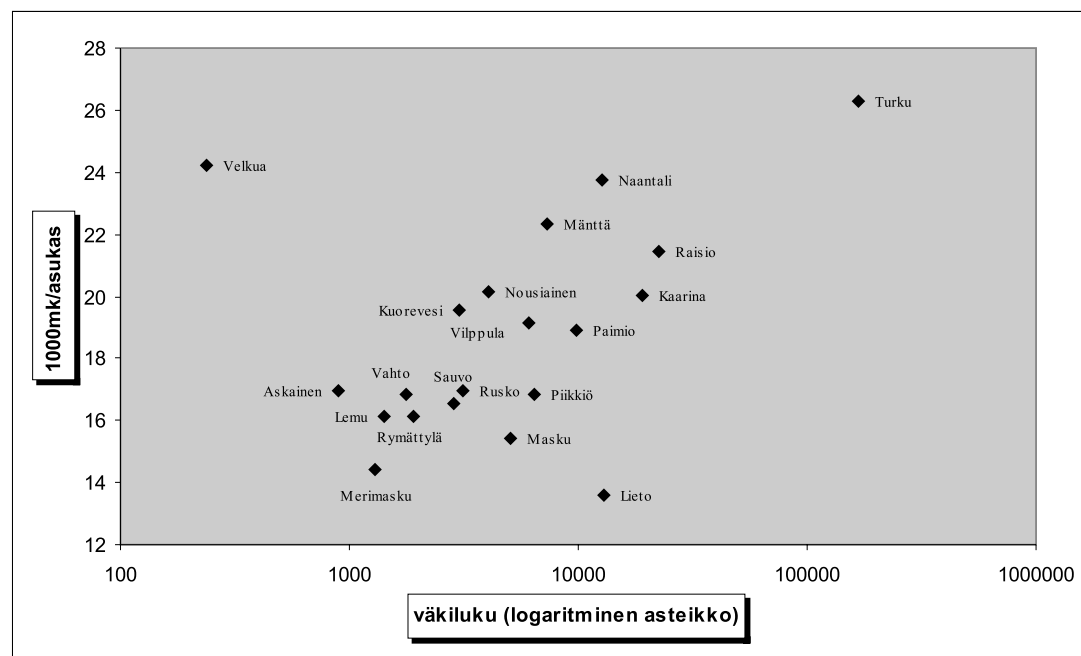
Käyttömenojen kehitys on Turun seudulla ollut aleneva laman jälkeen: koko seutukunnan käyttömenot asukasta kohti laskivat vuodesta 1993 vuoteen 1996 reaalisesti noin 14 prosenttia. Vuonna 1996 käyttömenot kuitenkin hieman nousivat. Käyttömenojen kehityksessä on huomattavia eroja kuntien välillä: esimerkiksi Turussa käyttömenot asukasta kohti ovat vähentyneet 20 prosentilla ja Kaarinassa lisääntyneet 26 prosentin verran. Väestökehityksestä on suoralta kädeltä vaikea löytää selitystä tähän eroon naapurikuntien välillä: kummankin kaupungin väkiluku on kasvanut, joskin Kaarina on ollut muuttoliikkeen suhteen melkoisen neutraali.

Vielä vuonna 1993 Koillis-Pirkanmaan kuntien kokonaiskäyttömenot olivat asukasta kohden selvästi pienemmät kuin Turun seutukunnan kuntien. Tarkasteluajavälillä ero on kuitenkin pienentynyt huomattavasti. Samalla kun käyttömenot asukasta kohti ovat laskeneet muuttovoitollisessa Turun seutukunnassa reaalisesti reilut 13 prosenttia, ovat ne hieman nousseet muuttotappiollisella Koillis-Pirkanmaalla.

Käyttömenojen/asukas muutoksen ja muuttoliikkeen osalta ei ole ilmennyt merkille pantavaa yhteyttä, mutta vaikuttaa siltä, että käyttömenot asukasta koh-

den ovat olleet suurimmat voimakkaasti muuttovoitollisissa kunnissa. Turun seudun ja Koillis-Pirkanmaan kuntien osalta keskimääräisen muuttotaseen ja käyttömenojen/asukas korrelaatiokerroin on 0,34. Näyttää kuitenkin siltä, että käyttömenot asukasta kohden ovat enemmänkin sidoksissa kunnan väkilukuun kuin muuttovoittoon: korrelaatiokerroin on 0,63²¹. Kun käyttömenoja selittäväksi muuttujaksi asetetaan logaritmi väkiluvusta, on korrelaatiokerroin jo 0,7 ja tilastollinen merkitsevyytaso 0,1 prosenttia (yhteyttä on kuvattu kuviossa 5.8). Kun sekä muuttotase että väkiluku asetetaan regressiomalliin selittäviksi muuttujiksi, selvästi merkittävämpi muuttuja on nimenomaan väkiluku.

Kuvio 5.8: Väkiluvut (31.12.1996) sekä keskimääräiset käyttökustannukset asukasta kohti 1993–1996 Turun ja Koillis-Pirkanmaan seutukuntien kunnissa.

Lähde: TuKKK/Tilastokeskus

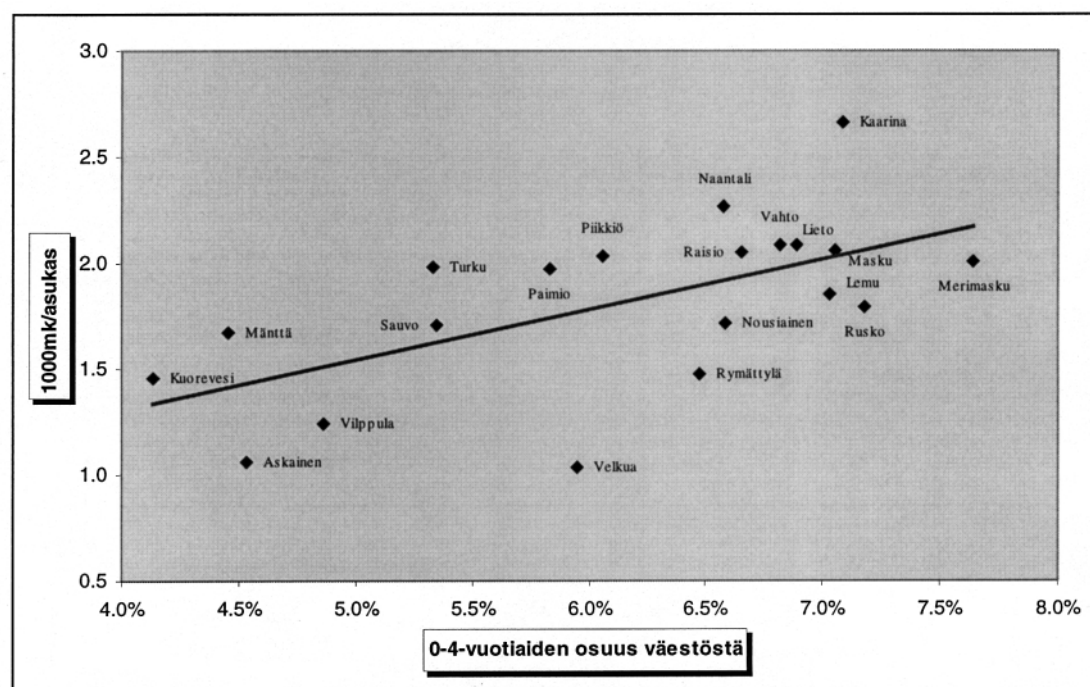
Jotta saadaan käsitys ikärakenteen vaikutuksista käyttömenoihin, tarkastellaan vielä erikseen päivähoidon käyttömenoja sekä vanhusten laitospalveluiden nettomenoja.

0–4-vuotiaita oli 1998 Turun seutukunnassa 5,8 prosenttia väestöstä (koko maassa 5,9 prosenttia). Seudun sisällä osuus vaihteli Merimaskun 7,6 prosentista Askaisten 4,5 prosenttiin. Koillis-Pirkanmaalla 0–4-vuotiaiden osuus oli yli prosenttiyksikön verran pienempi kuin Turun seudulla eli 4,6 prosenttia. Vilppulassa osuus oli suurin, 4,9 prosenttia, ja Kuorevedellä pienin, 4,1 prosenttia.

²¹ Ilman Velkuan arvoja.

Ennalta voidaan olettaa, että mitä suurempi osuus 0–4-vuotiaita on kunnan väestöstä, sitä suuremmat ovat päivähoiton käyttömenot asukasta kohden. Tämä hypoteesi näyttää pitävän paikkansa Turun ja Koillis-Pirkanmaan seutukuntien kunnissa: positiivista suhdetta osoittaa korrelaatiokerroin, joka on 0,58. Kuviossa 5.9 yhteyttä on vielä havainnollistettu.

Kuvio 5.9: Turun seudun ja Koillis-Pirkanmaan kuntien keskimääräiset vuotuiset päivähoiton käyttömenot asukasta kohden 1993–1997 sekä 0–4-vuotiaiden osuus väestöstä.

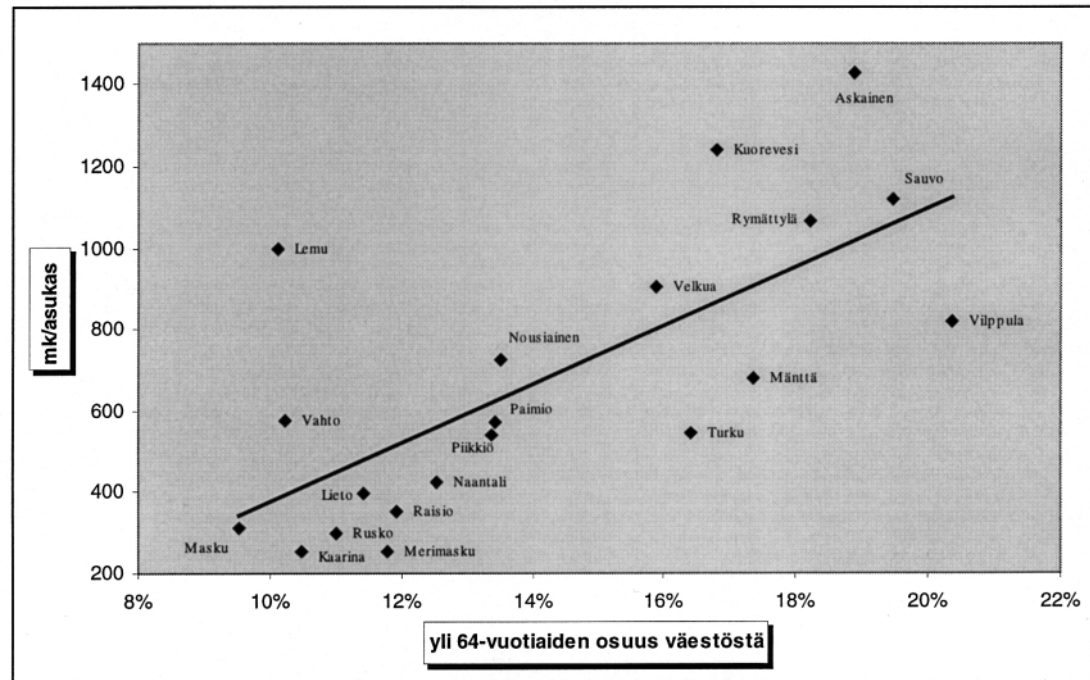
Lähde: TuKKK/Tilastokeskus

Aiemmin on jo todettu muuttovoitolla olevan voimakkaasti positiivinen yhteys 0–4-vuotiaiden osuuteen väestöstä. Muuttovoitto siis vaikuttaa case-seutukunnissa lisäävästi kunnan päivähoitomenoihin asukasta kohti, kuten odotettua. Vuosien 1993–1997 keskimääräisen muuttotaseen korrelaatio päivähoitomenojen/asukas kanssa on selvästi positiivinen, kuten myös päivähoitomenojen/asukas muutoksen kanssa.

Yli 64-vuotiaiden osuudella tulisi puolestaan olla positiivinen yhteys vanhusten laitospalveluiden käyttömenojen/asukas kanssa. Suhde onkin sekä Turun seudun että Koillis-Pirkanmaan kunnat huomioon ottaen erittäin merkittävä ja merkityksellinen: korrelaatiokerroin on 0,71 ja merkitsevyystaso 0,04 prosenttia. Kuviosta 5.10 nähdään selvästi tuon yhteyden voimakkuus.

Aikaisemmin on havaittu yli 64-vuotiaiden osuuden muutoksen korreloivan negatiivisesti muuttotaseen kanssa. Kuvioiden 5.10 ja 5.9 pohjalta on odotettavaa, että muuttotase pienentää vanhusten laitospalvelumenoja asukasta kohti. Korrelaatiokerroin muuttotaseen ja vanhusten laitospalveluiden nettomenojen/

Kuvio 5.10: Turun seudun ja Koillis-Pirkanmaan kuntien keskimääräiset vuotuiset vanhusten laitospalveluiden nettokäyttömenot asukasta kohti 1993–1997 sekä yli 64-vuotiaiden osuus väestöstä.

Lähde: TuKKK/Tilastokeskus

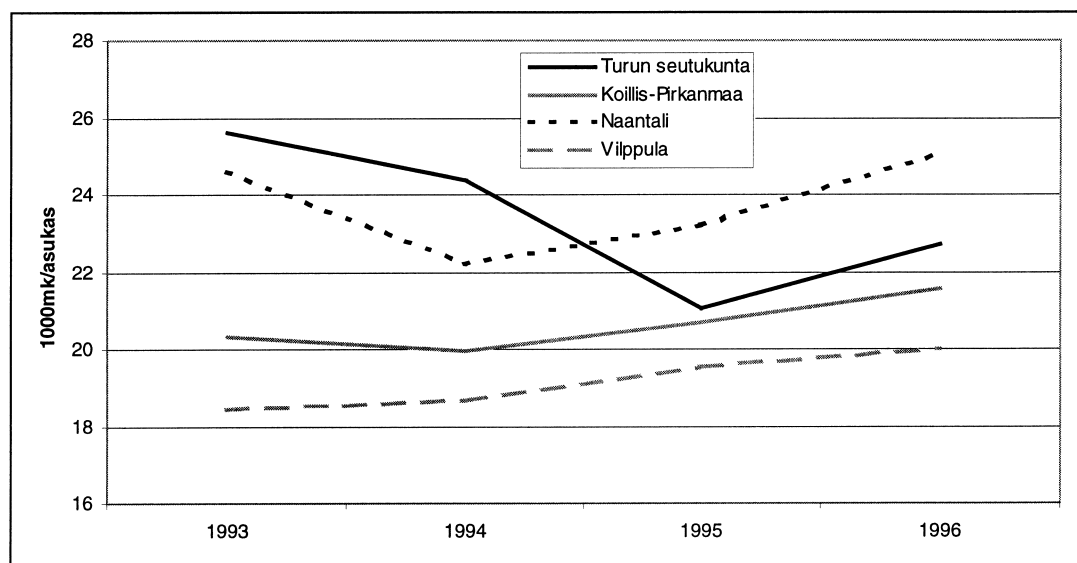
asukas suhteen onkin $-0,36$. Sen sijaan muuttoliikkeellä ja vanhusten palvelumenojen muutoksella ei vaikuttaisi olevan yhteyttä case-kunnissa.

Seuraavassa tarkastellaan vielä tarkemmin käyttömenoja Naantalissa ja Vilppulassa. Kuvio 5.11 havainnollistaa eroja käyttömenojen tasossa ja kehityksessä.

Kuviosta nähdään, kuinka Koillis-Pirkanmaalla käyttömenojen taso on lähestynyt Turun seudun tasoa. Vuonna 1996 Turun alueella käyttömenot asukasta kohden ovat kuitenkin kääntyneet kasvuun ja ero Koillis-Pirkanmaahan on jälleen suurentunut. Käyttömenojen kehitys Turun seutukunnassa antaa tukea oletukselle, jonka mukaan muuttovoiton käyttö- ja investointimenot lisäävä vaikutus näkyy vasta jonkin vuoden viiveellä.

Käyttömenojen kehityksessä ei ole kuvion perusteella suuria eroja Naantalissa ja Vilppulan välillä. Vilppulassa käyttömenot asukasta kohden ovat tosin hieman lähentyneet Naantalissa tasoa, mutta ero oli edelleen vuonna 1996 suuri, 4 600 markkaa/asukas. Naantalissa suuret käyttömenot ovat osaltaan tarkoituksellisia: tarkoituksena on ollut pitää palveluiden taso korkealla (ja sitä kautta lisätä kaupungin vetovoimaa), mikä on ollut mahdollista suurten tulojen ansiosta. Käyttömenojen kasvuun vuoden 1994 jälkeen ovat olleet vaikuttamassa mm. lisääntyneet palkkamenot, sillä Naantali on palkannut lisää (lähinnä tilapäistä) väkeä. Vilppulassa käyttömenojen kasvu asukasta kohden on ollut paljon seurausta väestön vähenemisestä: kokonaiskäyttömenojen jakaja on pienentynyt, mutta menot ovat säilyneet suurin piirtein ennallaan, sillä esimerkiksi työntekijöiden määrä ei ole juurikaan muuttunut.

Kuvio 5.11: Käyttömenojen/asukas kehitys Turun ja Koillis-Pirkanmaan seutukunnissa sekä Naantalissa ja Vilppulassa 1993–1996.

Lähde: TuKKK/Tilastokeskus

Kuten edellä olevan analyysin perusteella osataan odottaa, ovat päivähoitomenot asukasta kohden olleet Naantalissa huomattavasti suuremmat kuin Vilppulassa: Naantalin päivähoitomenot asukasta kohden olivat 1993–1997 keskimäärin 2 270 markkaa vuodessa eli yli 80 prosenttia enemmän kuin Vilppulassa (1 240 markkaa). Laman jälkeinen kehitys on entisestään suurentanut eroa: Vilppulassa luku on pienentynyt 8 prosenttia, kun se on Naantalissa noussut lähes 5 prosenttia. Suuri vaikutus tähän on ollut muuttoliikkeellä, joka on lisännyt päivähoitoikäisten määrää Naantalissa ja vähentänyt sitä Vilppulassa. Kuvio 5.9 nähtiin Naantalin päivähoitomenojen asukasta kohti olevan suuret muihin muuttovoitollisiin kuntiin verrattuna. Kokonaiskäyttömenojen tapaan tämä selittyy osittain Naantalin strategialla pitää palvelut, tässä tapauksessa päivähoito, korkeatasoisina ja siten houkutella kaupunkiin uusia asukkaita.

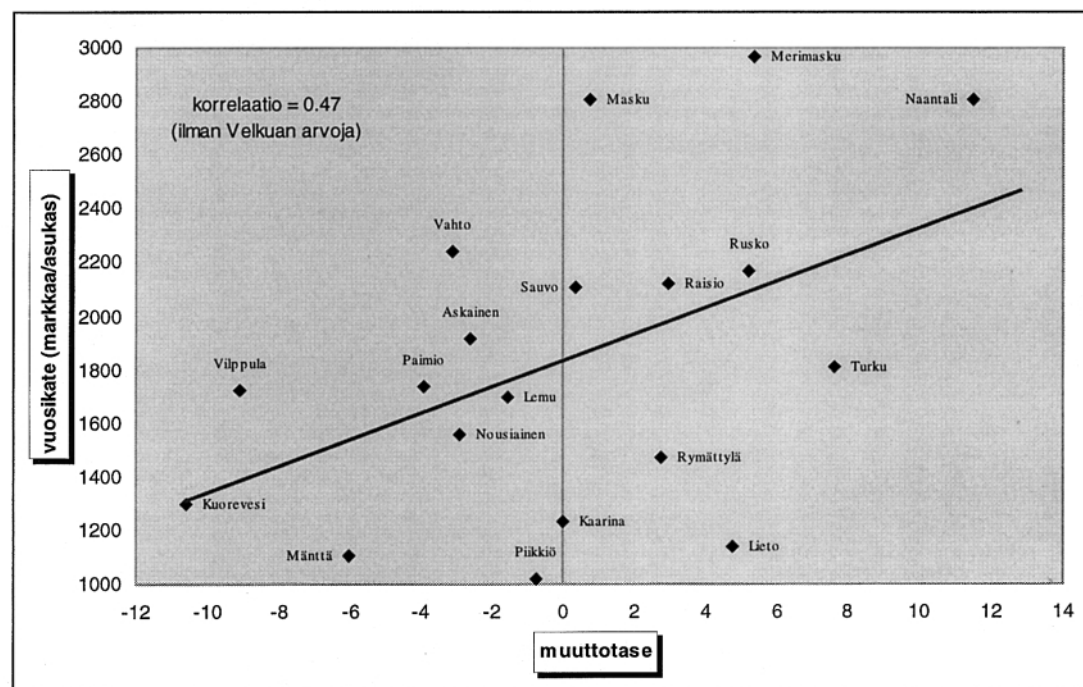
Vanhusten laitospalveluiden nettomenojen osalta kuntien tilanne on odotetusti päinvastainen: Vilppulassa (817 markkaa) vanhusten laitospalveluiden vuotuiset nettomenot asukasta kohti ovat lähes sata prosenttia suuremmat kuin Naantalissa (422 markkaa). Myöskään laman jälkeinen kehitys ei yllätä: Vilppulassa luku on kasvanut 17 prosenttia tuntuvasta väestötappiosta huolimatta ja Naantalissa säilynyt lähes ennallaan. Naantalissa yli 64-vuotiaiden osuus koko väestöstä on kuitenkin kasvanut huomattavasti enemmän kuin koko seutukunnassa, mikä johtuu Naantaliin muuttavien ikäjakaumasta. Tämän takia vanhusten palvelumenoissa on odotettavissa ”keskiarvoistumista” Naantalissa. Esimerkiksi vanhusten palvelutaltoa joudutaan parasta aikaa laajentamaan. Vilppulassa puolestaan vanhusten laitoshuollon menot on kyetty pitämään yli 64-vuotiaiden osuuden suuruuteen nähden suhteellisen matalina.

5.6 Vuosikate

Vuosikate on kunnan tulojen ja menojen erotus. Se jää käytettäväksi investointien rahoittamiseen, lainojen lyhentämiseen tai rahastointiin. Kohtuullisena vuosikatteena voidaan yleistäen pitää noin 1 000–1 500 markkaa asukasta kohden.

Edellä tässä luvussa on case-kuntien osalta havaittu, että muuttotaseen korrelaatio verotulojen/asukas muutoksen kanssa on vahvasti negatiivinen. Kun vielä on todettu kunnan menojen korreloivan positiivisesti muuttotaseen ja erityisesti väestömäärän kanssa, voitaisiin olettaa muuttotaseen ja vuosikatteen muutoksen yhteyden olevan negatiivinen. Väestön nopea lisääntyminen ei ole kuitenkaan vielä vuoteen 1997 mennessä ollut haitaksi muuttovoitollisten case-kuntien vuosikatteille. Kuviosta 5.12 nähdään vuosikatteen/asukas ja muuttotaseen yhteyden olevan positiivinen, joskin hajonta on hyvin suuri. Hajonnan suuruuteen on vaikuttanut ainakin kuntien harjoittama yksilöllinen talouspolitiikka.

Kuvio 5.12: Kuntien vuosikatteet asukasta kohden ja muuttotaseet keskimäärin 1993–1998 Turun ja Koillis-Pirkanmaan seutukunnissa.

Lähde: TuKKK/Tilastokeskus

Velkuu kuviossa ei näy, sillä siellä keskimääräinen vuosikate asukasta kohden on ollut merkittävästi suurempi kuin muissa tutkimuskunnissa eli hieman yli 5 500 markkaa. Kuviosta havaitaan kuitenkin muuttotaseen ja vuosikatteen positiivinen yhteys. Vuosikatteen muutosta muuttoliike ei sen sijaan kykene selittämään juuri lainkaan.

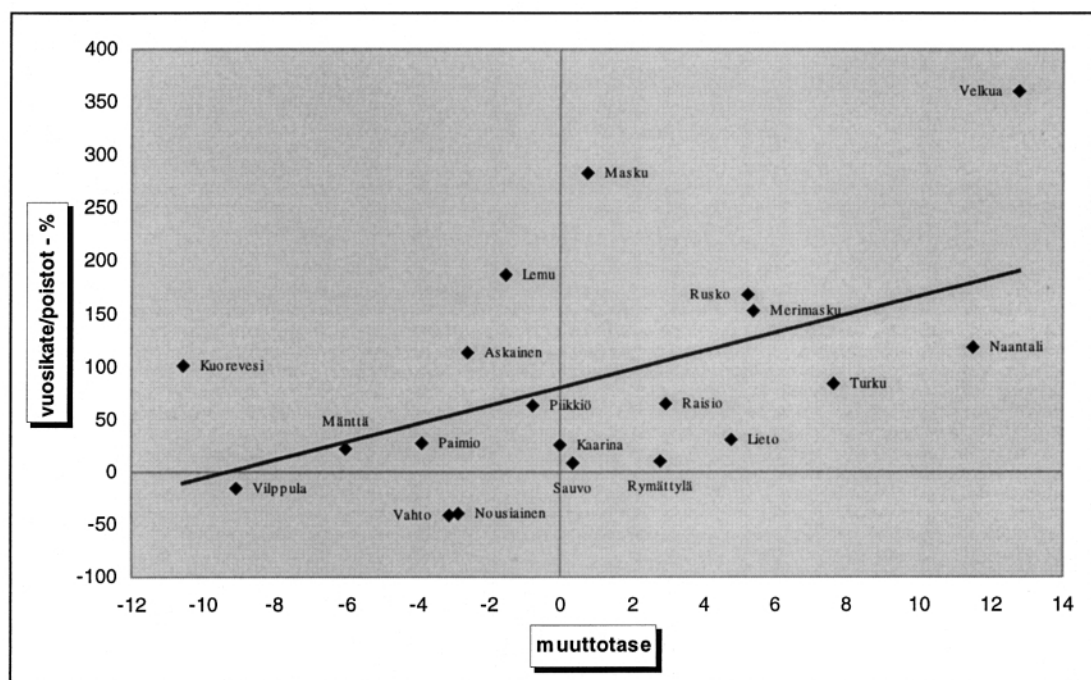
Kuten nähdään, keskimääräisessä vuosikatteessa on ollut suuria eroja kuntien välillä. Esimerkiksi Merimaskun keskimääräinen vuosikate on ollut lähes

kolminkertainen samassa seutukunnassa sijaitsevien Piikkiön ja Liedon vastaväihin lukuihin nähden.

Tärkeä kunnan talouden tilasta kertova muuttuja on vuosikatteen suhde poistoihin. Jotta kunnan talouden voi katsoa olevan lyhyellä aikavälillä tasapainossa, tulisi vuosikatteen olla vähintään poistojen suuruinen. Vuonna 1998 Turun seutukunnassa oli kuitenkin kaksi kuntaa, Nousiainen ja Vahto, joissa vuosikate/poistot -suhde oli jopa negatiivinen. Yli sadan prosentin luku oli seitsemässä kunnassa, joten yhteensä kymmenessä kunnassa talous oli tämän muuttujan perusteella epätasapainossa. Koillis-Pirkanmaalla puolestaan vain Kuorevesi ylsi yli sadan prosentin.

Muuttotaseella näyttää olleen positiivinen yhteys vuosikatteeseen ilmaistuna prosentteina poistoista. Tämä suhde käy ilmi kuviosta 5.13. Korrelaatio muuttujilla on 0,51.

Kuvio 5.13: Kuntien vuosikate/poistot -suhde 1998 sekä keskimääräinen muuttotase 1993–1998 Turun ja Koillis-Pirkanmaan seutukunnissa.

Lähde: TuKKK/Tilastokeskus

Kuten muuttovoitollisilla alueilla yleensäkin verrattuna muuttotappiokuntiin on vuosikate Naantalissa ollut asukasta kohden korkeammalla tasolla kuin Vilppulassa. Naantalissa vuosikate/asukas on jatkuvasti ollut selvästi yli 2 500 markkaa vuoteen 1996 saakka, joskin se on vaihdellut melkoisesti vuodesta toiseen.

Vilppulassakin vuosikate on pysytellyt tasaisesti 2 000 ja 2 500 markan välillä 1993–1996. Vuosina 1997 ja 1998 puolestaan vuosikatteen ovat olleet joka tutkimuskunnassa Vahtoa (1998) lukuun ottamatta alhaisemmalla tasolla kuin aiempina vuosina. Tämä selittyy paljolti kuntien tilinpäätösrakenteen muutoksilla.

Vaikka vuosikate asukasta kohden on ollutkin Naantalissa suurempi kuin Vilppulassa, ei vuoden 1997 vuosikate/poistot -luvussa ole kuntien välillä eroa: Naantalissa vuosikate/poistot -prosentti oli 105,4 ja Vilppulassa 105,3. Tämä johtuu siitä, että Naantalissa poistot asukasta kohden ovat olleet suuremmat kuin Vilppulassa. Vuonna 1998 Vilppulan vuosikate sen sijaan romahti. Vuosikatteen kääntyminen negatiiviseksi on ollut monen valitettavan yhteensattuman summa. Yksi merkittävä tekijä ovat olleet lähinnä yhtiöverotulojen reippaan kasvun herättämät yhtiöpositiiviset odotukset tulevasta. Kohtuuttomat odotukset ovat johtaneet menojen liialliseen paisuttamiseen. Vuonna 1999 tilanne on kuitenkin jälleen normalistunut. Vilppulan vuosikate asukasta kohden on ollut vuodesta 1998 huolimatta keskimäärin suhteellisen hyvä. Tähän on päästy mm. menoja leikkaamalla. Myöskään terveydenhoidon menot eivät ole ikärakenteen vanhenemisesta huolimatta vielä kasvaneet. Vuosikatelukuja on tietenkin parantanut myös yhteisöverotulon kasvu laman jälkeen.

5.7 Asuntojen hinnat ja käyttöaste

5.7.1 ASUNTOJEN HINTATASO JA SEN KEHITYS – BOOMIA VAI EI?

Asuntojen hintaboomi on korko-odotusten vakiinnuttua sekä kasvun ja muuttoliikkeen kiihdyttyä ollut voimakas. Asuntomarkkinoista kertovat tunnusluvut antavat tässä selvityksessä kuitenkin vaihtelevamman kuvan kehityksen suunnasta, voimakkuudesta ja yhteyksistä muuttoliikkeeseen jopa kasvuseutukuntien sisällä.

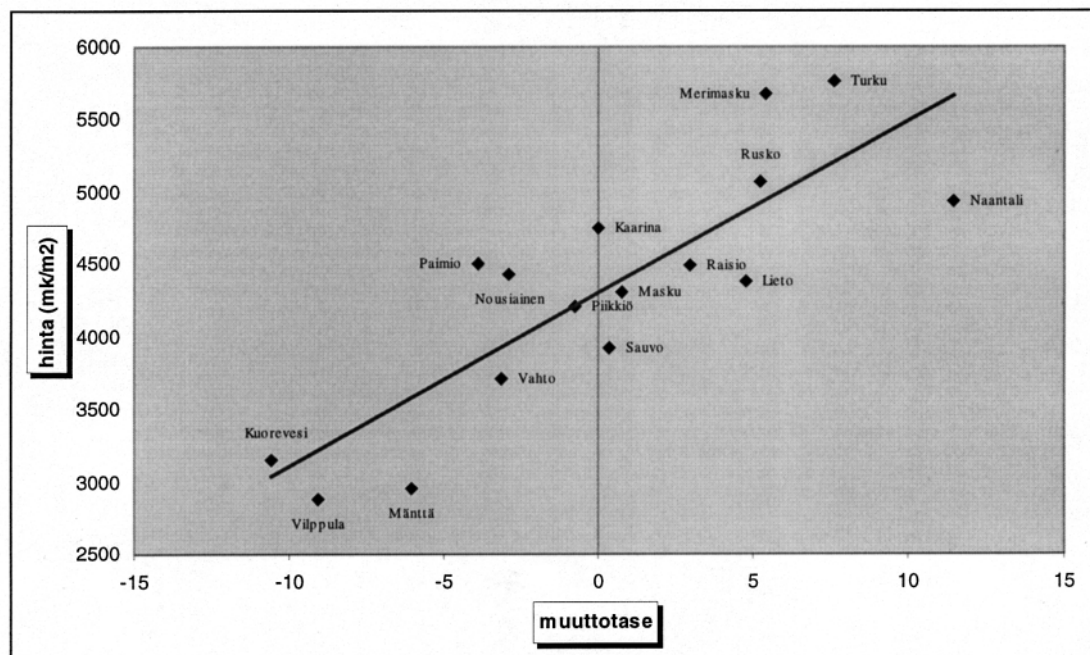
Osassa Turun seutukunnan kunnista asuntokauppoja on tehty niin vähän, että niiden ottaminen mukaan vertailuun ei ole järkevää. Tällaisia kuntia ovat Askainen, Lemu, Rymättylä ja Velkua. Lisäksi eräistä kunnista (Merimasku, Nousiainen, Rusko, Sauvo ja Vahto sekä Koillis-Pirkanmaalta Kuorevesi) on jouduttu ottamaan mukaan myös muiden kuin kerrostaloasuntojen kauppoja, mikä vaikuttaa jonkin verran analyysissä käytettävään hintatasoon näiden kuntien osalta, mutta ei niinkään hintatason muutokseen. Muista kunnista analyysissä on otettu huomioon vain vanhojen (= vuotta vanhempien) kerrostaloasuntojen kaupat. Kaikki kauppätiedot ovat vapaarahoitteisista asunnoista. Kauppahintatiedot perustuvat Tilastokeskuksen julkaisemaan asuntojen leimaveroaineistoon.

Seutukunta-analyysissä havaittiin muuttoliikkeellä olevan teoriaa tukevasti voimakas yhteys asuntojen hintatason sekä hintojen muutoksen kanssa. Kuvio 5.14 osoittaa, että myös kuntatasolla muuttotaseen ja asuntojen hintatason korrelaatio on odotusten mukaisesti voimakkaasti positiivinen: korrelaatiokerroin ilman Nousiaisen, Merimaskun ja Ruskon arvoja (koska niissä myös muita kuin kerrostaloja mukana) on peräti 0,84.

Myös hintojen muutoksen suhteen yhteys on odotettu ja samantapainen kuin seutukuntatasolla (ks. kuvio 5.15).

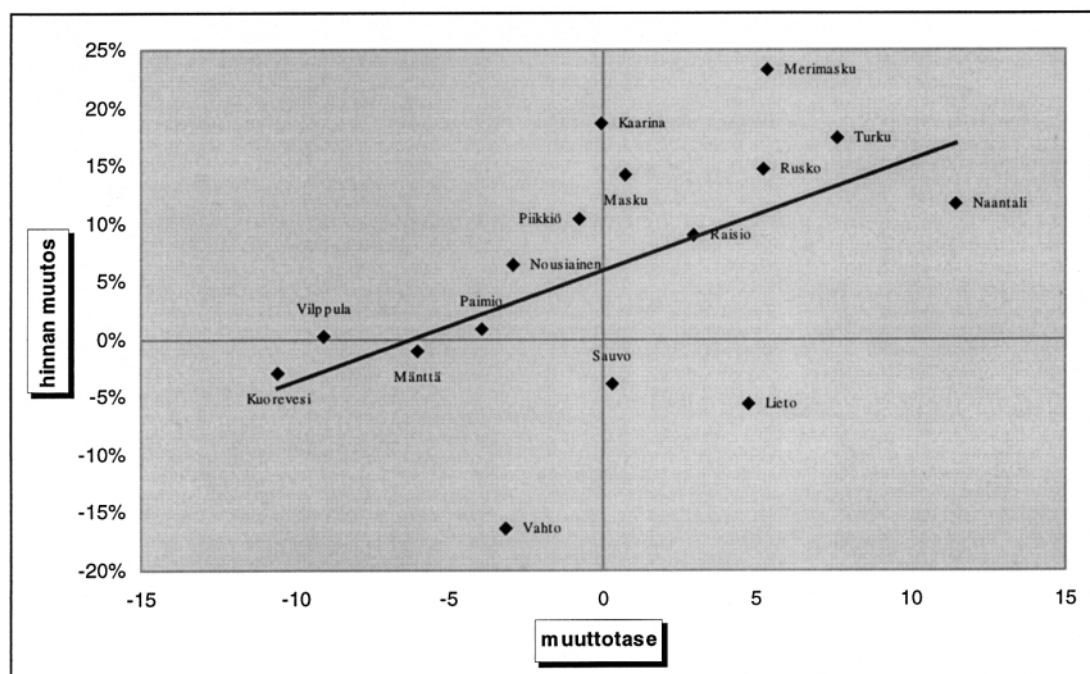
Nopeimmin asuntojen hinnat ovat nousseet pienessä Merimaskussa, reaalisesti lähes 23 prosenttia. Liedossa sen sijaan reaalihintataso on laskenut kyseisellä aikavälillä yli 5 prosenttia ja Vahdossa peräti 16 prosenttia.

Kuvio 5.14: Turun seudun ja Koillis-Pirkanmaan kuntien keskimääräiset asuntojen hinnat 1998 ja muuttotaseet 1993–1998.

Lähde: TuKKK/Tilastokeskus

Kuvio 5.15: Turun seudun ja Koillis-Pirkanmaan kuntien reaalisten asuntohintojen muutos ja keskimääräinen muuttotase 1993–1998.

Lähde: TuKKK/Tilastokeskus

Muuttotaseen ja asuntojen hinnanmuutoksen yhteys ei ole ollut aivan yhtä voimakas kuin muuttoliikkeen ja asuntojen hintatason suhde. Tästä huolimatta korrelaatiokerroin on 0,54. Muuttoliike näyttää vaikuttavan siis suuresti asuntojen hintatasoon ja sen kehitykseen myös kuntatasolla seutukunnan sisällä. Samalla asuntojen hintakehitys toimii vastavoimana keskittymiselle.

Koko Turun seutukunnan hintataso²² on merkittävässä määrin yhteydessä Turun hintatasoon. Tämä on selviö, koska Turussa tehdään noin 80 prosenttia koko seutukunnan vapaarahoitteisten kerrostaloasuntojen kaupoista. Turussa hintataso on ollut selvästi korkeampi kuin muissa seudun kunnissa, minkä takia kaikkien muiden kuntien keskimääräiset hinnat ovat seutukunnan keskiarvoa alempana.

Lähekkäistenkin kuntien välillä on selviä eroja asuntojen hintojen kehityksessä. Erikoista ja yllättävää on, että naapurikunnissa Liedossa ja Kaarinassa kehitys on ollut hyvin erilainen. Liedossa saavutettiin vuonna 1998 nimellisesti juuri ja juuri vuoden 1993 hintataso, kun Kaarinassa hinnat nousivat vastaavana aikana neljänneksen eli lähes 1 000 markkaa neliöltä. Reaalisesti Liedon hinnat laskivat vuodesta 1993 vuoteen 1998 noin 5 prosenttia.

Koillis-Pirkanmaalla asuntojen hintataso on ollut huomattavasti matalampi kuin Turun seutukunnassa. Koillis-Pirkanmaallakin kuitenkin yksi kunta, Mänttä, määrää suurelta osin koko seutukunnan keskimääräisen hintatason: Mäntän osuus koko seudun kaupoista on ollut 60 ja 80 prosentin välillä.

Turun seutukunnassa keskimääräiset neliöhinnat ovat nousseet 4 500 markasta 5 500 markkaan samalla kun Koillis-Pirkanmaalla nimellishinnat olivat vuonna 1998 vain hivenen korkeammalla kuin vuonna 1993.

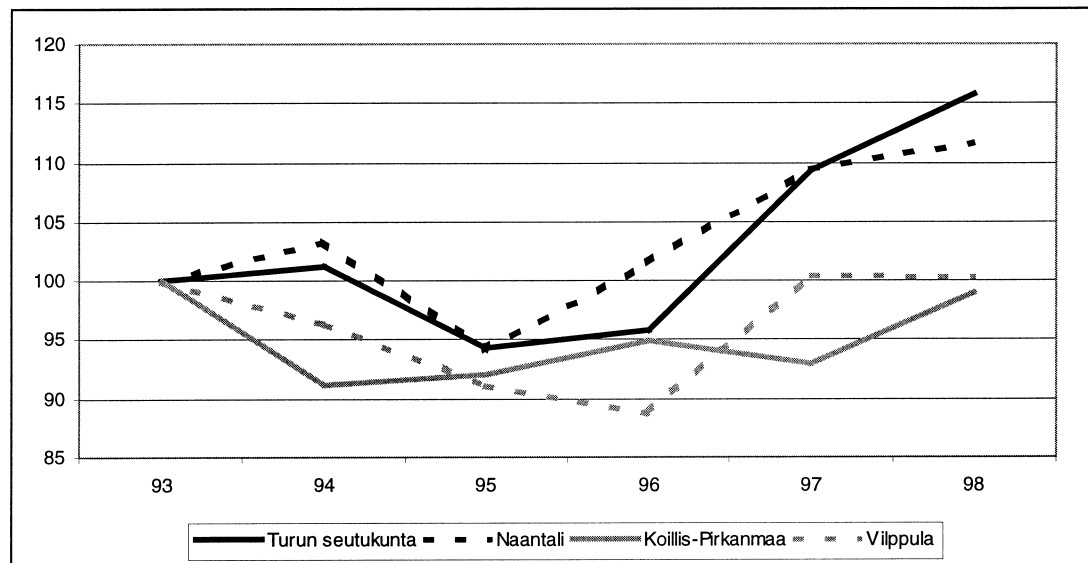
Naantalissa asuntojen hinnat ovat seuranneet tarkasti koko seutukunnan hintatason kehitystä. Hinnat ovat tosin olleet Naantalissa hieman koko seutukunnan hintoja huokeammat (Turun suuren merkityksen takia), mutta hintataso on Turkua lukuun ottamatta ollut suhteellisen korkea seudun muihin kuntiin verrattuna: muiden kuntien neliöhinnat vaihtelivat tutkimusjakson alussa 4 000 markan molemmin puolin, ja tutkimusjakson lopussa hinnat olivat 4 500 markan paikkeilla. Vilppulan hinnat ovat puolestaan olleet koko ajan hyvin lähellä koko Koillis-Pirkanmaan seutukunnan keskiarvoa. Ero Naantaliin on suuri, vuodesta riippuen noin 1 500–2 000 markkaa neliötä kohden. Vuonna 1998 ero oli suurimmillaan. Kuntien välinen hintaero ja sen kehitys on muuttoliikkeen valossa odotettu.

Kuviossa 5.16 nähdään ehkä vielä mielenkiintoisempi ja kuvaavampi samojen alueiden reaalihintaindeksien kehitys.

Naantalissa ja Turun seutukunnassa yleensäkin reaaliset asuntohinnat kohosivat 1993–1998 selvästi. Vilppulassa sen sijaan hinnat kääntyivät nousuun vasta vuonna 1997. Vuonna 1998 Vilppulassa asuntojen hinnat olivat reaalisesti samalla tasolla kuin 1993. Koillis-Pirkanmaalla kokonaisuudessa hinnat olivat 1998 vielä reaalisesti hieman alhaisemmalla tasolla kuin 1993.

²² Kuntien hintatasojen keskiarvo painotettuna kauppojen määrällä.

Kuvio 5.16: Asuntojen reaalihintaindeksien kehitys Turun ja Koillis-Pirkanmaan seutukunnissa sekä Naantalissa ja Vilppulassa 1993–1998.

Lähde: TuKKK/Tilastokeskus

5.7.2 ASUNTOJEN KÄYTTÖASTE

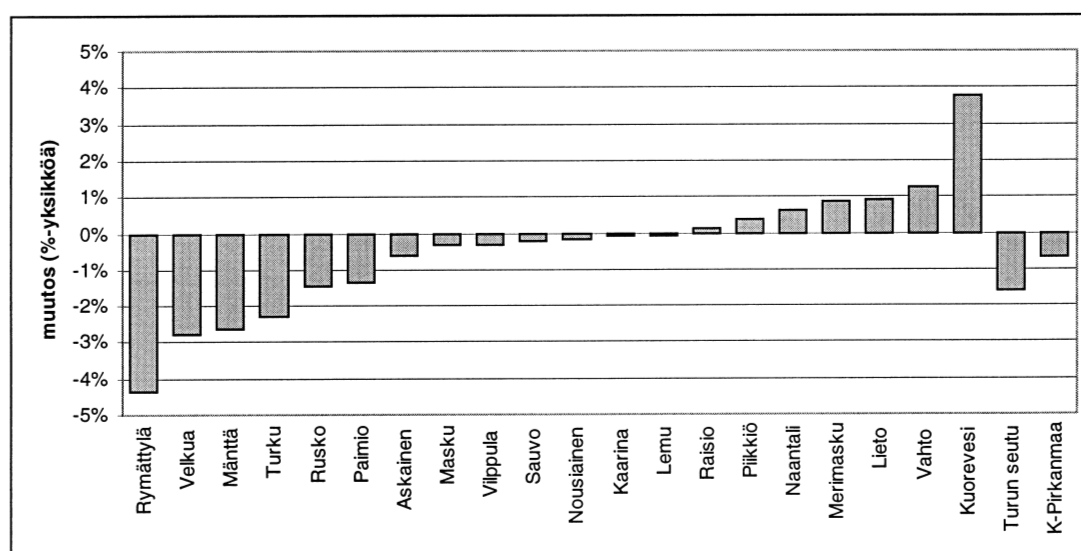
Myös asuntojen käyttöasteen²³ havaittiin luvussa 4 olevan teorian mukaisesti positiivisessa yhteydessä muuttovoittoon seutukuntatasolla. Kun analyysissä ovat mukana kummankin tarkasteltavan seutukunnan kunnat, on myös kuntatasolla muuttotaseen ja vajaakäyttöasteen muutoksen suhde odotetusti negatiivinen, joskaan ei kovin voimakas. Pelkästään Turun seutukunnan kunnissa ei kyseisillä muuttujilla näyttäisi olevan juuri minkäänlaista yhteyttä. Yksi syy on voimakas uustuotanto muutamissa Turun seudun kunnissa laman aikana. Kohtuullinen vajaakäyttö on tavallisesti jopa suotavaa markkinoiden joustavan toiminnan kannalta. Kuviossa 5.17 on esitetty kunkin kunnan vajaakäyttöasteen muutos.

Vaikka koko Turun seutukunnan vajaakäyttöaste onkin selvästi laskenut, on seudulla myös useita kuntia, joissa suunta on ollut päinvastainen. Seutukunnan luku onkin muiden muuttujien tavoin suuresti riippuvainen Turun kehityksestä. Myös Koillis-Pirkanmaan kuntien välillä on yllättävän suuria eroja. Kuoreveden negatiivisen poikkeavuuden syynä on se, että siellä vakinaisesti asuttujen asuntojen määrä on vähentynyt samalla kun asuntojen kokonaismäärä on lisääntynyt.

Mielenkiintoista on, että suurikaan muuttotappio ei välttämättä tarkoita sitä, että vakituisesti asuttujen asuntojen määrä vähenisi. Esimerkiksi Koillis-Pirkanmaalla Mäntän ja Vilppulan vakinaisesti asuttujen asuntojen määrä on lisääntynyt vuosina 1993–1997 (toisin kuin Kuorevedellä) tuntuvasta väestötappiosta

²³ Laskettu Tilastokeskuksen tilastojen perusteella: vajaakäyttöaste = $1 - (\text{vakinaisesti asutut asunnot} / \text{kaikki asunnot})$.

Kuvio 5.17: Vajaakäyttöasteen muutos Turun ja Koillis-Pirkanmaan seutukuntien kunnissa 1993–1998.

Lähde: TuKKK/Tilastokeskus

huolimatta. Samoin on käynyt lukuisissa muissa muutto- ja väestötappiokunnissa ympäri maata. Väkiluvun väheneminen ei siis välttämättä johda asuttujen asuntojen vähenemiseen ja asuntojen kysynnän heikkenemiseen.

Vajaakäyttöasteen tasolla vuonna 1997 ja keskimääräisellä vuosien 1993–1997 muuttotaseella ei vaikuta olevan case-kunnissa minkäänlaista yhteyttä. Tämä ei ole kovinkaan yllättävää, sillä käyttöasteen tilastoitu taso ei ole täysin vertailukelpoinen eri kuntien välillä (muutos on selvästi paremmin vertailukelpoinen muuttuja). Käyttöasteen tasoa laskee usein merkittävästi opiskelijoiden runsas määrä alueella uudesta kotikuntalaista huolimatta.

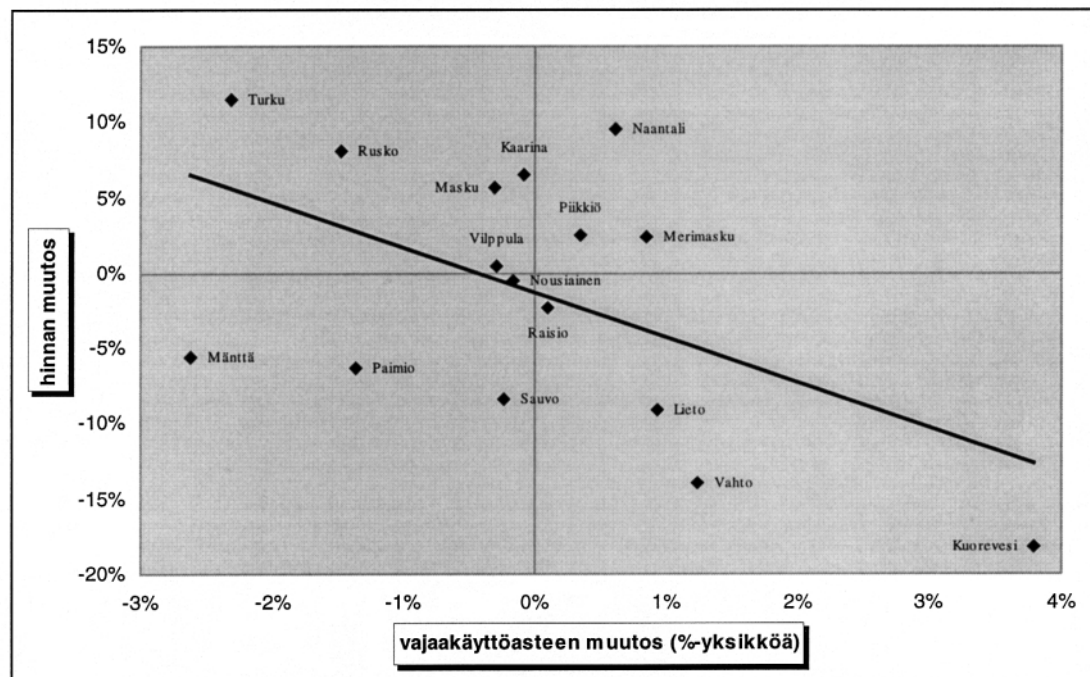
Muuttoliikkeellä ei ole tutkimuskunnissa ollut yhteyttä myöskään asuntojen keskimääräiseen pinta-alaan eikä pinta-alan henkeä kohti. Teoriassahan voitaisiin odottaa ainakin asumisväljyyden lisääntyvän muuttotappioalueilla suhteessa muuttovoittoalueisiin, mutta tämän analyysin perusteella näin ei ole käynyt.

Vajaakäyttöasteen muutoksen ja hintojen muutoksen yhteys on sentään odotetun voimakas, joskin hajontakin on suuri (ks. kuvio 5.18). Korrelaatiokerroin muuttujilla on 0,53.

Asuntojen hintojen heikkoa kehitystä esimerkiksi Liedossa voitaneenkin selittää paljolti juuri käyttöasteen heikkenemisellä. Liedossa vajaakäyttöaste on noussut runsaan uustuotannon vuoksi: vaikka asuttujen asuntojen määrä on kasvanut tutkimusaikana lähes seitsemällä prosentilla, on asuntojen määrä kasvanut vielä noin prosenttiyksikön verran enemmän.

Myös Naantalissa vajaakäyttöaste on noussut väestönlisäyksestä huolimatta. Tämä johtuu siitä, että Naantalissa on tutkitulla aikavälillä rakennettu erittäin paljon uusia asuntoja: vuonna 1997 asuntoja oli 11,2 prosenttia enemmän kuin 1993. Vakinaisesti asuttujen asuntojen määrä lisääntyi samana aikana 10,5 prosentilla. Asuntojen runsas rakentaminen on kyennyt jossain määrin hillitsemään hintojen kallistumista Naantalissa, mikä oli havaittavissa kuviosta 5.14.

Kuvio 5.18: Vajaakäyttöasteen ja reaalihintatason muutosten yhteys Turun ja Koillis-Pirkanmaan seutujen kunnissa 1993–1997.

Lähde: TuKKK/Tilastokeskus

Vilkas rakentaminen ja sitä kautta hintojen nousun hidastaminen on ollut tietoinen valinta, jolla on ollut tarkoitus vetää lisää asukkaita Naantaliin. Kuvio 5.18 nähdään kuitenkin, että asuntojen hinnat ovat kallistuneet Naantalissakin melkoisen paljon, kun otetaan huomioon kaupungin vajaakäyttöasteen muutos. Esimerkiksi Liedossa ja Raisiossa, joissa käyttöasteen kehitys on ollut saman suuntainen kuin Naantalissa, on reaali hintataso jopa laskenut.

Kuten jo edellä on mainittu, Vilppulassa vakinaisesti asuttujen asuntojen määrä on kasvanut hieman väestötappiosta huolimatta ja vajaakäyttöaste on säilynyt suunnilleen ennallaan. Vilppulan asuntojen hintojen halpeneminen vielä vuoteen 1996 saakka on ollut ennemminkin seurausta vuokramarkkinoiden ylitarjonnasta, mikä on heijastunut myös hintoihin. Ilman vakinaista asumista olevien asuntojen osuus Vilppulan kaikista asunnoista on kuitenkin suuri, noin 10 prosenttia. Korkea vajaakäyttöaste johtuu osittain alueella tapahtuneesta kunnan sisäisestä maaltapaosta: maalle on jäänyt taloja kesäasunnoiksi eläkeikäisten muutettua asumaan keskustaan palveluiden lähelle. Tulevaisuudessa Vilppulassa on tarkoitus rakentaa hillitysti lähinnä asumistason kohentamiseksi. Huonokuntoiset asunnot aiotaan jättää tyhjilleen ja mahdollisesti purkaa. Kunta on Vilppulassa rakennuttanut ja aikoo edelleenkin rakennuttaa paljon vuokra-asuntoja.

Johtopäätöksenä havaituista hintojen, niiden kehityksen ja vajaakäyttöasteen yhteyksistä voidaan sanoa ainakin, että oikein suunnatulla ja ajoitetulla asuntopolitiikalla voidaan vaikuttaa hintojen kohtuulliseen kehitykseen.

Lisäksi kasvukeskukset, joissa hintakehitys on ollut maltillisempaa kuin muualla, ovat asuntopolitiikan kannalta mielenkiintoinen lisätutkimuksen aihe.

6 Yhteenveto

6.1 Teorioiden soveltuvuus alueiden analyysiin

Taloudellinen toiminta hakeutuu sinne, missä sitä on paljon jo ennestäänkin. Samoin tekevät – tai joutuvat tekemään – myös ihmiset. Kasvu johtaa kaupungistumiseen. Jotkut väittävät, että kaupungistumisaste on parempi taloudellisen kehittyneisyyden mitta kuin tulotaso. Yksi taloudellisen kasvun yleismaailmallinen piirre on työnvoiman muutto kohti paremman tulotason seutuja. Tällä muuttolla on monimuotoisia ja ristiriitaisiakin vaikutuksia alueen talouteen. Moni näyttää epäilevän, että keskittyminen ei ole ihmisten pyrkimysten aikaansaamaa vaan mieluummin onnetonta markkinavoimien myllerrystä. Aluepolitiikkaa on kaivattu apuun.

Tutkimuksemme tavoitteena on ollut tarkastella 1990-luvun ja erityisesti laman jälkeisen ajan muuttoliikettä ja alueellista keskittymistä alueiden taloudellisen sopeutumishaasteena. Olemme kuvanneet kolmella aluetasolla, kuinka tuotantoon, tulotasoon, työllisyyteen, väestöön, kuntatalouteen ja asuntokantaan liittyvät muuttajat ovat kehittyneet laman jälkeisenä aikana.

Luvussa 2 esitetään keskeistä teoriataustaa sekä viime vuosina alalta julkaistuja mielestämme merkittävimpiä suomalaisia tuloksia. Aluksi referoidaan muuttoliikettä käsitteleviä yleisiä teorioita kuten perinteistä tasapainoteoriaa ja kumulatiivisen kasvun teoriaa. Sen jälkeen pohditaan syitä väestön keskittymiselle muun muassa krugmanilaisen teorian valossa. Perinteinen tasapainomalli ei tunnu ainakaan tällä hetkellä toimivan. Sen mukaisesti muuttoliikkeen lisääntyessä pääomien tuotto laskee keskuksissa ja pääomat siirtyvät muualle. Sen sijaan niin sanotun endogeenisen (sisäsyntyisen) kasvun aikaansaamat positiiviset ulkoisvaikutukset tuntuvat ainakin viime vuosien valossa olevan suurempia kuin keskittymisen kustannukset. Endogeenisen kasvun teorian mukaan tieto tai osaaminen synnyttää kasvua, ja tietoa voi edistää investoimalla siihen. Kasvu on siis ainakin joltakin osin omissa käsissämme. Tuotannossa on mittakaavaetuja, joiden syntyminen liittyy tuotannon sarjapituuden lisäksi siihen, että tietoa voi-

daan edullisesti monistaa. Uudelle näkemykselle on ominaista teknologisen edistymisen näkeminen paljolti sisäsyntyiseksi ja omista ponnistuksista riippuvaksi panostekijäksi.

Väestönmuutokset, muutto ja endogeeninen kasvu tuntuisivat johtavan kumulatiiviseen kasvuun keskuksissa. Toisaalta aluetieteellisesti relevantteja Suomen kannalta ovat myös alueiden erilaistuminen ja myrdalilainen reuna-alueiden kurjistumisteoria. Mosaiikkiteorian mukaisesti väestön lisäystä ja vähene mistä ei tapahdu yksioikoisesti vain keskuksissa vaan myös ns. syrjäseuduilla. Suomen tapauksessa tämäkin tutkimus tukee käsitystä, että kasvumaakuntien ja seutukuntienkin sisällä on sekä voittajia että häviäjiä. Tällöin aluerakenteesta tulee hajanainen, mikä asettaa kahtiajaon voittajiin ja menestyjiin kyseenalaiseen valoon. Tälle käsitykselle antaa tukea myös yksinkertaisiin menetelmiin perustuva empiirinen analyysimme.

Luvussa 2 esitellään lisäksi muutamia muuttoliike- ja kiinteistötalouden tutkimuksessa käytettyjä menetelmiä ja käsitteitä, jotta raportti olisi mahdollisimman laajan lukijakunnan tavoitettavissa. Luvun lopuksi esitetään keskeisiä tutkimustuloksia muuttoliikkeen aluetaloudellisista vaikutuksista Suomessa. Niistä antaa kohtalaisen hyvän kuvan taulukko 2.1.

Kolmannessa luvussa tarkastelemme maakuntien eroja muutaman keskeisen muuttujan suhteen. Erityisen mielenkiinnon kohteena on, miten maakuntien väliset erot ovat muuttuneet laman (vuoden 1993) jälkeen. Samalla arvioidaan, miten muuttoliike on vaikuttanut tähän kehitykseen ja toisaalta miten alku tilanne ja kehitys ovat vaikuttaneet muuttoliikkeeseen.

Keskeinen johtopäätös on, että maakuntatasolla erot ovat pikemminkin kärjistyneet entisestään kuin tasaantuneet. Muuttoliikekään ei ole kyennyt estämään tätä kehitystä. Vain 4 maakuntaa 19:stä on kyennyt kasvattamaan BKT/asukas-arvoa suhteessa koko maan arvoon vuosina 1993–1997, ja vain 3 maakunnan arvo on yli maan keskiarvon. Tulotaso ei ole tasaantunut muuttoliikkeestä huolimatta, vaikka tasapainoteorian mukaan näin tulisi käydä. Pikemminkin myöhempien tulosten valossa esimerkiksi varallisuus on keskittynyt ja pääomat suuntautuvat yhä tiiviimmin keskuksiin, mikä tukee kumulatiivista teoriaa.

Huoltosuhteella havaittiin odotetusti olevan voimakkaasti negatiivinen korrelaatio muuttotaseen kanssa, eivätkä erot ole pienentyneet vaan pikemmin jopa hieman kasvaneet. Muuttotappioalueilla huoltosuhdetta heikentää erityisesti ikärakenteen voimakas vanheneminen, joka nykyisen kehityksen jatkuessa aiheuttaa vakavia ongelmia kuntien ja niiden asukkaiden talouteen ja hyvinvointiin.

Muuttoliike suuntautuu teorian mukaisesti maakuntiin, joissa syntyy eniten työpaikkoja. Työttömyysasteen laskun korrelaatio muuttotaseen kanssa on positiivinen tasapainoteorian vastaisesti, ja työttömyysaste-erot maakuntien välillä ovat kasvaneet. Syynä lienee se, että työpaikat ovat lisääntyneet vielä selvästi työvoiman lisääntymistä nopeammin parhaiden muuttotaseiden maakunnissa.

Laajoja heterogeenisiä maakuntia mielenkiintoisempia talousalueita ovat kuitenkin seutukunnat ja kunnat. Neljännessä luvussa tarkastellaan, kuinka suuria aluetalouden muuttujien erot ovat eri lailla kehittyvissä seutukunnissa ja onko muuttoliike kyennyt tasoittamaan eroja case-seutukunnissa. Lisäksi mielenkiinnon kohteena oli, antavatko seutukunta- ja maakuntatarkastelu toisistaan poik-

keavan kuvan edellä esitettyjen tekijöiden suhteen. Olennaisena tarkoituksena oli arvioida, kuinka voimakkaasti muuttoliike ja keskittyminen ovat vaikuttaneet asuntojen käyttöasteisiin, hintoihin ja tuottoihin ja sitä kautta varallisuuden reaaliarvon kehitykseen ja pääoman tehokkuuteen seutukunnissa.

Ehkä tärkein johtopäätös on, että seutukuntatasolla eivät ole kasvaneet ainoastaan työllisyys- ja huoltosuhde-erot vaan myös erot pääomien (asuntojen) arvoissa ja käyttöasteissa. Tulotaso näyttää kuitenkin hieman tasoittuneen (toisin kuin maakuntatasolla) muuttoliikkeen seurauksena, kuten tasapainoteoriaakin ennakoii. Myös asuntojen vuokratuotto on ollut muuttotappioalueiden kannalta myönteinen, mikä on loogista tasapainoteorian valossa: pääomien tuotot laskevat keskuksissa väestölisäyksen jatkuessa. Muuttovoittoalueilla kova hintojen nousu onkin laskenut vuokratuottoasteita. Markkinoiden osittaista tehotto-
muutta korostaa kuitenkin se, että seutukuntien välillä on ollut pitkäaikaisia tuottoeroja. Suuremmat nettotuotot eivät ole houkutteleet edes pitkän aikavälin sijoittajia tuottojen perässä. Vakaaseen arvonnousuun luotetaan ilmeisesti edelleenkin keskustien sijoittajien keskuudessa. Toisaalta, jos korkeat vuokratuotot eivät houkuttele riskien vuoksi sijoittajia edes suureen osaan Etelä-Suomea, voi hyvällä syyllä kysyä, mitkä houkuttimet saisivat kiinteistösijoittajat kiinnostumaan syrjäseuduista, kun huomioon otetaan riskit vajaakäytöstä ja arvonalaskusta.

Muutto on siis suuntautunut teorian mukaisesti paremman tulotason ja työllisyystilanteen seutukuntiin. Työttömyysaste-erot ovat kuitenkin hieman kasvaneet muuttoliikkeestä huolimatta. Myös huoltosuhteen erot ovat kasvaneet. Huoltosuhde korreloi hyvin selvästi negatiivisesti muuttotaseen kanssa myös seutukunnissa. Kehityksen pysyessä ennallaan voidaan odottaa huomattavasta muuttotappiosta kärsiville seuduille suuria taloudellisia ongelmia, joista on ehkä syytä keskustella enemmän kuntatarkastelussa.

Seutukuntatasollakin tarkastellen vuosikate on keskimäärin suurempi muuttovoitollisissa kunnissa. Muuttoliikkeellä ei kuitenkaan ole ollut selvää yhteyttä vuosikatteen muutoksiin, mikä selittyy osin investointeihin ja käyttömenoihin liittyvillä viiveillä. Asuntojen vajaakäyttöasteen laskulla ja muuttotaseella on sen sijaan erittäin voimakas positiivinen suhde. Selvä yhteys on myös muuttotaseella ja käyttöasteen vuoden 1997 tasolla.

Seurauksena edellisestä muuttotappiollisilla alueilla jää jo rakennettua pääomaa vajaakäyttöön, kun taas muuttovoittokeskuksissa on jatkuva tarve investoida uusiin asuntoihin ja infrastruktuuriin. Olisikin mielenkiintoista laskea tyhjenevien tilojen ennuste tai skenaario muutamilla realistisilla oletuksilla. Esimerkiksi Kainuussa on jo jäänyt huomattava määrä hyväkuntoisia pien- ja kerrostaloja tyhjilleen samaan aikaan kun maakuntaan rakennetaan uustuotantoa jopa valtion tukemana.

Asuntojen hintojen muutos korreloi erittäin voimakkaasti muuttotaseen kanssa. Kaikissa muuttovoittokeskuksissa reaali hinnat ovat kallistuneet reilusti vuodesta 1993 vuoteen 1998, mutta eräillä muuttotappioalueilla hinnat ovat halventuneet selvästikin. Seurauksena edellisestä varallisuuden arvo vähenee muuttotappioalueilla. Ongelmana ei ole pelkästään rakennettu varallisuus. Myös esimerkiksi aikaisemmin maataloudelle lisätuloja tuonut metsänomistus keskittyy

kasvukeskuksiin perillisten myötä. Tulojen ohella siis myös varallisuus keskittyy alueellisesti.

Asuntojen hintatason pitäisi teorian mukaisesti toimia vastavoimana keskittymiselle, kun hintataso on selvästi korkeampi muuttovoitto- kuin muuttotappioseuduilla. Perustellusti voidaan kuitenkin kysyä, onko tämän vastavoiman toiminta osin estetty yhteiskunnan harjoittamalla tukipolitiikalla. Kun huomattava osa keskusten vuokra-asunnoista on valtion arava- tai korkotuella rakennettuja ja osa vuokralaisista saa vielä asuntotukea, estääkö tällainen politiikka markkinoiden työntövoimaa toteutumasta? Tässä valossa on mielenkiintoista panna merkillä hallitukselle kaavailtu uusi asuntopoliittinen ohjelma, jossa tuettuja vuokra-asuntoja pyritään enenevässä määrin rakentamaan lisää lähinnä kasvukeskuksiin. Pyrkimys vaikuttaa suuriin hintavaihteluihin on sinänsä perusteltua. Lisäksi on totta, että uudet työpaikat voivat jäädä syntymättä, ellei pääkaupunkiseudun ylikysynnälle pystytä tekemään mitään. Hyvä kysymys kuitenkin on, tarvitaanko nimenomaan pääkaupunkiseudulle lisää työpaikkoja asumis- ja korkotuen siivittämänä.

Luvussa 5 pyrimme tuomaan syvyyttä teoreettiseen ja tilastolliseen tarkasteluun kahden erilaisen ja eri lailla kehittyvän case-seutukunnan kuntien avulla. Samalla selvitetään, millaisia eroja voi olla myös seutukunnan sisällä sekä sitä, ovatko kuntatasolta saadut tulokset samansuuntaisia maa- ja seutukuntatason tulosten kanssa.

Suuri osa laajan empiirisen analyysin tuloksista tukee aiemmissä tutkimuksissa saatuja tuloksia ja johtopäätöksiä.

Muuttotappiokuntien ikärakenne uhkaa vanhentua radikaalisti, mikä pitkällä tähtäimellä alentaa verotuloja ja kasvattaa terveyden- ja vanhustenhuollon menojen kautta käyttömenoja asukasta kohti.

Myös työllisyyden ja huoltosuhteen yhteydet muuttoliikkeeseen ovat yhteneväiset maa- ja seutukuntatason kanssa. Lisäksi seutukunnan sisällä asuntojen hintojen ja vajaakäyttöasteiden yhteys muuttoliikkeeseen on teorian mukainen. Tästä seuraa vastavoima keskittymiselle seudun sisällä. Voimakas tuettu rakentaminen voi kuitenkin pienentää tätä vastavoimaa ja siten vääristää luonnollista kehitystä (tukea keskittymistä alueen keskukseen). Muiden aluetasojen tapaan vuosikatekin on korreloinut jossain määrin positiivisesti muuttotaseen kanssa.

Silmiinpistävimpiä luvun 5 laajahkon empiirisen analyysin tuloksista olivat mielestämme seuraavat:

- Vaikka investointimenojen ja käyttömenojen taso korreloi positiivisesti muuttotaseen kanssa kunnissa, ovat suurten kuntien investointiasteet laskeneet kasvusta huolimatta. Tämä aiheuttaa patoutuneita tarpeita investoida keskusalueilla riskialttiisiin infrastruktuuri- ja kiinteistösijoituksiin.
- Muuttoliikettä paremmin selittävä tekijä kuin käyttömenot on kuitenkin kunnan väestömäärä. Käyttömenojen asukasta kohden voi tästä huolimatta odottaa tulevaisuudessa kasvavan muuttotappiokunnissa nopeammin kuin kasvukunnissa väestön ikärakenteen voimakkaan vanhenemisen takia. Tässä suhteessa kaikista tutkimistamme maakunnista, seutukunnista ja kunnista löytyy alueita, joiden heikkojen näkymien pohjalta voidaan perustellusti esittää tukea myrdalilaisille kurjistumisteorioille.

- Niin sanottuja syrjäseutuja uhkaava tyhjeneminen ja kurjistuminen myr-
dalilaiseen tapaa uhkaa myös kasvavien maakuntien osa-alueita.

6.2 Näkökulma aluepolitiikkaan

Aluerakenteen jatkuva nopea muutos aiheuttaa sopeutumiskustannuksia. Vajaa-
käyttö muuttotappioalueilla ja ylikuorma voittoalueilla synnyttävät ylimääräisiä
kustannuksia. Niiden alentamisessa on tehokkuusperiaatteen kanssa sopusoin-
nussa olevan aluepolitiikan mahdollisuus.

Keskittymisen edut pitää käyttää hyväksi, mutta niitä voidaan panna alulle
uusillakin seuduilla. Se missä etuja tuottava prosessi lähtee liikkeelle, voi olla
suorastaan sattumanvarainen asia, tai sitten syynä on poliittinen päätös. Se tosi-
asia, että Helsingin seudulla on nyt Suomen suurin keskittymä, on hyvä esimerkki.
Topeliuksenkaan mukaan tämä keskittymä ei syntynyt ”historiallisista tapauk-
sista tai vilkkaan liikeyhteyden yhtymäpaikoista. Sen oli luonut keisarisana.” Se
oli aluepolitiikkaa toisen otsikon alla.

Aluepolitiikka voi onnistua, jos se löytää käynnissä olevan omaehtoisen ke-
hitysvoiman ja onnistuu käyttämään sitä hyväksi. Teollistava aluepolitiikka käytti
1970-luvulla hyväkseen niitä mahdollisuuksia, joita teollisuuden rakentaminen
koko maahan avasi. Tulokset olivat myös kohtalaisen hyviä. Samoin hyvinvoin-
tivaltion rakentaminen ja julkisen sektorin kasvu tukivat heikompia alueita. Vuo-
sina 1960–1990 maan työllisyyden nettolisäys oli suuri, mutta se tapahtui koko-
naan julkisen sektorin puolella. Tuohon aikaan investoitiin paljon ja huomatta-
va osa investoinneista tehtiin julkisella sektorilla, suuressa määrin perusraken-
teisiin. Kehitysalueiden taloutta nostettiin ehkä enemmän julkisen sektorin kautta
kuin yksityisiä investointeja suuntaamalla. Monilla harvaan asutuilla ja syrjäisil-
lä alueilla julkisen sektorin osuus työpaikoista ja tuotannosta on edelleenkin suuri.

Tietointensiivinen tuotanto on nyt kantoaalto, jonka suuntaamisella voi vai-
kuttaa myös aluekehitykseen. Tässä voidaan käyttää hyväksi sitä, että osa tie-
tointensiivisestä tuotannosta on ns. löyhäjuurista. Sen ei tarvitse sijoittua suu-
reen keskukseen, kunhan sen yhteydet ovat muutoin kunnossa. Nyt kasvu on
kuitenkin yksityisen yritystoiminnan varassa, ja yritystoiminta taas hakeutuu sin-
ne, missä tulosta pystytään parhaiten tekemään. Talouden luontaista kasvua suun-
taavalla aluepolitiikalla on tilauksensa. Koulutuksella sekä logistiikkaan ja mui-
hin globaalin tuotantotoiminnan edellytyksiin liittyvällä infrastruktuurilla on tässä
yhteydessä keskeinen rooli. Osaamisen edistämiseen tähtäävän aluepolitiikan on
katettava tutkimuksen ja koulutuksen kaikki tasot. Rajattujen seutujen ja avain-
ryhmien kannustamiseen tähtäävät aluepolitiikan täsmäaseet ovat harkitse-
sen arvoisia, mutta niitä ei kannata käyttää laaja-alaisesti. On realistisesti kui-
tenkin myönnettävä aluepolitiikankin mahdollisuuksien rajallisuus ja luotettava
siihen, että ihmisten omista pyrkimyksistä keskittymisessäkin on paljon kysy-
mys.

Lähteet

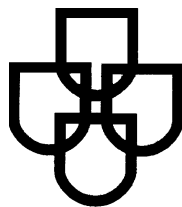
- Böckerman, Petri (1999): *Asuntokysyntä Suomessa: Poikkileikkaustarkastelu käyttäen varallisuustutkimusta 1994*. Palkansaajien tutkimuslaitos, tutkimusselosteita. Helsinki.
- Böckerman, Petri–Riihimäki, Elisa (1999): *Työn tarjonta ja työttömyys alue-ennusteessa*. Palkansaajien tutkimuslaitoksen tutkimusselosteita nro 153. Helsinki.
- DiPasquale, Denise–Wheaton, William C. (1992): The Markets for Real Estate Assets and Space: a Conceptual Framework. *AREUA Journal*, vol 20, no 1, 161–180.
- Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos, Palkansaajien tutkimuslaitos, Pellervon taloudellinen tutkimuslaitos (1999): *Maakuntien taloudellinen kehitys 1998–2020*. ESR-julkaisu 51/99. Helsinki.
- Fisher, Jeffrey D. (1992): Integrating Research on Markets for Space and Capital. *AREUA Journal*, vol 20, no 1, 161–180.
- Helin, Heikki (1998): Asukasluvun muutos ja kunnan talous. Teoksessa: *Muuttoliike ja kunnat*. Kunnallisanalan kehittämissäätiö, tutkimusjulkaisu nro 15. Vammala.
- Holmlund, Bertil (1984): *Labor mobility, studies of labor turnover and migration in the Swedish labor market*. Almqvist & Wicksell International Stockholm.
- Kangasharju, Aki–Kataja, Jukka–Pekka–Vihriälä, Vesa (1999a): *Suomen aluerakenteen viimeaikainen kehitys*. Pellervon taloudellisen tutkimuslaitoksen työpapereita 17. Helsinki.
- Kangasharju, Aki–Kataja, Jukka–Pekka–Vihriälä, Vesa (1999b): *Tarvitaanko aluepolitiikkaa?* Pellervon taloudellisen tutkimuslaitoksen työpapereita 18. Helsinki.
- Korkiasaari, Jouni (1991): *Liikkuvuus ja rakennemuutos, maassamuutto ja työvoiman liikkuvuus osana yhteiskunnan rakennemuutosta*. Työministeriön työpoliittinen tutkimus nro 11. Helsinki.
- Korkiasaari, Jouni–Lindström, Kai–Söderling, Ismo (1981): *Suomen suurimpien kaupunkien lähtömuuttajat 1977–1978*. Turun yliopisto, sosiaalipoliitiikan julkaisuja. Turku.
- Krugman, Paul (1995): *Development, geography and economic theory*. MIT Press, Cambridge, USA.
- Laakso, Seppo (1998): *Alueiden välinen muutto Suomessa: Muuttajien sopeutuminen työ- ja asuntomarkkinoille vuosina 1993–96*. Helsingin kaupunki, tietokeskus, tutkimuksia 1998:4. Helsinki.
- Lankinen, Markku (1998): Muuttoliikkeen vaikutukset kunnan menoihin. Teoksessa: *Muuttoliike ja kunnat*. Kunnallisanalan kehittämissäätiö, tutkimusjulkaisu nro 15. Vammala.
- Lee, Everett (1966): A Theory of Migration. *Demography* 3:1966, 45–57.

- Moisio, Antti (1998a): *Kuntien menot ja valtionavut: Paneeliaineiston analyysi*. Jyväskylän yliopisto, taloustieteellinen osasto, N:o 111/1998. Jyväskylä.
- Moisio, Antti (1998b): *Millaiset kunnat kriisissä*. Pellervon taloudellisen tutkimuslaitoksen työpapereita nro 15. Helsinki.
- Moisio, Antti (1999): *Muuttoliikkeen ennustamisesta*. Pellervon taloudellisen tutkimuslaitoksen työpapereita nro 19. Helsinki.
- Myrskylä, Pekka–Ylöstalo, Pekka (1997): *Työvoiman tulo- ja lähtövirrat 1987–1995 ja yritysten joustavuus*. ESR-julkaisut 6/97. Helsinki.
- Oikarinen, Elias (1998): Kiinteistösijoitusten tuotot, riskit ja hajautusmahdollisuudet. Pro gradu -tutkimus. Turun kauppakorkeakoulu. Turku.
- Okko, Paavo–Miettilä, Asko–Hyvärinen, Jari (1998): *Globalisaatio ja aluerakenteen muutos*. SITRA 177. Helsinki.
- Okko, Paavo (1995): Integraatio ja aluerakenne. Teoksessa: *Apulaisprofessori Veikko Reinikainen 60 vuotta*, toimittanut Martti Vihanto. Turun kauppakorkeakoulu, Kansantaloudellisia tutkimuksia sarja A-5. Turku.
- Ovaskainen, Marko (1998): *Maakuntien näkymät EMU-Suomessa*. Jyväskylän yliopisto, taloustieteellinen osasto. Jyväskylä.
- Parkkinen, Pekka (1992): *Alueellinen muuttoliike ja väestön ikääntyminen*. Valtion taloudellisen tutkimuskeskuksen keskustelualoitteita. Helsinki.
- Pekkala, Sari–Kangasharju, Aki (1999): Muuttoliike ja seutukuntien välinen konvergenssi 1975–1995. *Kansantaloudellinen aikakauskirja*, 1999:1, 96–109.
- Pääkaupunkiseudun yhteistyövaltuuskunta (1998): *Pääkaupunkiseudun tulevaisuuskuva 2020*. Pääkaupunkiseudun julkaisusarja B 1998:9. Helsinki.
- Sisäasiainministeriö (1998): *Suomalaisia kaupunkeja ja kaupunkiseutuja: Kaupunki-indikaattorit 1998*. Kaupunkipolitiikan yhteistyöryhmän julkaisu. Helsinki.
- Susiluoto, Ilkka (1998): Muuttoliikkeen kerrannaisvaikutuksista kulutuksen kautta: Panos-tuotostarkastelu. Teoksessa: *Muuttoliike ja kunnat*. Kunnallisalan kehittämissäätiö, tutkimusjulkaisu nro 15. Vammala.
- Tervo, Hannu (1997): *Long-Distance Migration and Labour Market Adjustment: Empirical Evidence from Finland 1970–1990*. Jyväskylän yliopisto, taloustieteen laitos, working paper. Jyväskylä.
- Tervo, Hannu–Ritsilä, Jari (1998): *Regional Differences in Migratory Behaviour in Finland*. Jyväskylän yliopisto, taloustieteellinen osasto, working paper. Jyväskylä.
- Tilastokeskus (1998): *Väestöennuste kunnittain 1998–2030*. Helsinki.
- Tilastokeskus (1999): *Väestön koulutus rakenne kunnittain 1997*. Koulutus 1999:2. Helsinki.
- Vartiainen, Perttu (1997): Maaseutuyhteiskunnasta monikasvoiseen kaupungistumiseen. Teoksessa: *Suomi 80*. Kuntaliitto. Helsinki.
- Väyrynen, Raimo–Okko, Paavo (1998): Aluekehitys ja globalisaatio. Teoksessa: Väyrynen Raimo: *Suomi avoimessa maailmassa*. SITRA 223. Helsinki.
- Ympäristöministeriö (1997): *Markat ja maankäyttö: Kaavatalouden näkökohtia päättäjille*. Helsinki.
- Lisäksi tutkimusta (lähinnä lukua 5) varten on haastateltu Vilppulan ja Naantalın talous- ja elinkeinopuolen johtajia.

*Kunnallisalan kehittämissäätiön tutkimusjulkaisujen sarjassa
ovat ilmestyneet*

- 1 Pirjo Mäkinen
KUNTARAKENNESELVITYS (1992)
- 2 HYVINVOINTIYHTEISKUNNAN TULEVAISUUS
Kolme näkökulmaa (1992)
- 3 Maria Lindbom
KUNNAT JA EUROOPPALAINEN ALUEKEHITYS (1994)
- 4 Jukka Jääskeläinen
KUNTA, KÄYTTÄJÄ, MARKKINAVOIMA
Kunnallisen monopolin ohjaus ja johtaminen (1994)
- 5 Torsti Kivistö
KEHITYKSEN MEGATRENDIT JA KUNTIEN TULEVAISUUS
Kohti ihmisläheistä kansalaisyhteiskuntaa (1995)
- 6 Kari Ilmonen–Jouni Kaipainen–Timo Tohmo
KUNTA JA MUSIIKKIJUHLAT (1995)
- 7 Juhani Laurinkari–Pauli Niemelä–Olli Pusa–Sakari Kainulainen
KUNTA VALINTATILANTEESSA
Kuka tuottaa ja rahoittaa palvelut? (1995)
- 8 Pirjo Mäkinen
KUNNALLISEN ITSEHALLINNON JÄLJILLÄ (1995)
- 9 Arvo Myllymäki–Asko Uoti
LEIKKAUKSET KUNTIEN UHKANA
Vaikeutuuko peruspalvelujen järjestäminen? (1995)
- 10 Heikki Helin–Markku Hyypiä–Markku Lankinen
ERILAISET KUNNAT
Kustannuserojen taustat (1996)
- 11 Juhani Laurinkari–Tuula Laukkanen–Antti Miettinen–Olli Pusa
VAIHTOEHDOKSI OSUUSKUNTA
– yhteisö kunnan palvelutuotannossa (1997)
- 12 Jari Hyvärinen–Paavo Okko
EMU – ALUEELLISET VAIKUTUKSET JA KUNTATALOUS (1997)
- 13 Arvo Myllymäki–Juha Salomaa–Virpi Poikkeus
MUUTTUMATON – MUUTTUVA KANSANELÄKELAITOS (1997)

- 14 Petri Böckerman
ALUEET TYÖTTÖMYYDEN KURIMUKSESSA (1998)
- 15 Heikki Helin–Seppo Laakso–Markku Lankinen–Ilkka Susiluoto
MUUTTOLIIKE JA KUNNAT (1998)
- 16 Kari Neilimo
STRATEGIAPROSESSIN KEHITTÄMINEN MAAKUNTATASOLLA
– case Pirkanmaa (1998)
- 17 Hannu Pirkola
RAKENNERAHASTOT
– ohjelmien valmistelu, täytäntöönpano ja valvonta (1998)
- 18 Marja-Liisa Nyholm–Heikki Suominen
PALVELUVERKOSSA YÖTÄPÄIVÄÄ (1999)
- 19 Jarmo J. Hukka–Tapio S. Katko
YKSITYISTÄMINEN VESIHUOLLOSSA? (1999)
- 20 Salme Näsi–Juha Keurulainen
KUNNAN KIRJANPITOUUDISTUS (1999)
- 21 Heikki Heikkilä–Risto Kunelius
JULKISUUSKOE
Kansalaiskeskustelun opetuksia koneistoille (2000)
- 22 Marjaana Kopperi
VASTUU HYVINVOINNISTA (2000)
- 23 Lauri Hautamäki
MAASEUDUN MENESTYJÄT
Yritykset kehityksen vetureina (2000)
- 24 Paavo Okko–Asko Miettälä–Elias Oikarinen
MUUTTOLIIKE PAKOTTAA RAKENNEMUUTOKSEEN (2000)

Kunnallissalan kehittämissäätiö rahoittaa kuntia palvelevaa tutkimus- ja kehittämistoimintaa. Tavoitteena on näin tukea kuntien itsehallintoa ja parantaa niiden toimintamahdollisuuksia.

Rahoitettavien tutkimusten tuloksien tulee olla sovellettavissa käytäntöön. Rahoitettavilta hankkeilta edellytetään ennakoluulotonta ja uutta uraa luovaa otetta.

Säätiöllä on *Polemiikki*-niminen asiakaslehti ja kaksi julkaisusarjaa:

Polemia-sarja, jossa käsitellään kunnille tärkeitä strategisia kysymyksiä ajattelua herättävällä tavalla.

Tutkimusjulkaisut-sarja, jossa julkaistaan osa säätiön rahoittamista tutkimuksista. Pääosa säätiön rahoittamista tutkimuksista julkaistaan teki-jätähon omissa julkaisusarjoissa.

Vuonna 1990 perustettu itsenäinen säätiö rahoittaa toimintansa sijoitus-tuotoilla.

Osoite	Kasarmikatu 23 A 15 00130 Helsinki
Puhelin	(09) 6226 570
Telekopio	(09) 6226 5710
Asiamies	Lasse Ristikartano, (09) 6226 5720
Tutkimusasiamies	Veli Pelkonen, (09) 6226 5740
Taloudenhoitaja	Tuulikki Saarinen, (09) 6226 5730
Säätiön esittely ja hakuohjeet	www.kaks.fi